CHE GUEVARA

MİTTEN İNSANA İNSANDAN MİTE



Miguel Benasayag

Çeviri: Işık Ergüden

versus



düşünce

Miguel Benasayag

Filozof ve psikanalist olan Miguel Benasayag, Arjantin'deki Guevaracı gerillanın eski bir savaşçısıdır. Uzun yıllar hapis yattıktan sonra, Fransa'ya gidip önce militan faaliyete devam etmiş sonra araştırmacı olmuştur. Latin Amerika ve Avrupa'daki yeni radikal hareketlerin aktif bir üyesidir. 1999 yılında "Alternatif Direniş Ağı Manifestosu"nu kaleme aldı. Yayımlanmış çok sayıda eseri mevcut olup Versus yayınlarının programında yer almaktadır.

Işık Ergüden

1960 İstanbul doğumlu. Galatasaray Lisesi ve Boğaziçi Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünde okudu. Yayımlanmış cok sayıda çeviri kitabı vardır. Ayrıca, ağırlıklı olarak deneme türünde metinler de yazmaktadır.

Che Guevera
Mitten İnsana İnsandan Mite

Miguel Benasayag

Fransızca'dan Çeviri
Işık Ergüden

versus

Versus Kitap **(45)**

Che Guevera
Mitten İnsana İnsandan Mite
Miguel Benasayag

Özgün Künye
Che Guevera
du mythe à l'homme - aller-retour
Miguel Benasayag
Bayard, 2003

Yayına Hazırlayan
Tarık Aygün - Özgür Deniz

Fransızca'dan Çeviri
Işık Ergüden

Kapak Tasarımı
Bülent Arslan

Sayfa Düzeni
Bülent Arslan

Baskı
Can Matbaacılık
0212 613 10 77

ISBN: 978-9944-989-47-3

VERSUS KİTAP Ekim 2007
© Her hakkı mahfuzdur.

Albay Faik Sözdener Sk.
Benson İş Merkezi No:21/2
Kadıköy / İstanbul 34710
Tel: 0 216 418 27 02 (pbx) Faks: 0 216 414 34 42

www.versuskitap.com
versuskitap@versuskitap.com

İçindekiler

Giriş	**1**
Bir Takımyıldız	**7**
Tarihsel Bağlam	**33**
Guevaracılık - Che'nin Yıldızı Altında	**55**
Takımyıldızın Geleceği	**99**
Teşekkürler	**141**

Che Guevera

Mitten İnsana İnsandan Mite

Giriş

Ben ne "Guevaralog"um ne de Che Guevara uzmanı. Bununla birlikte, geçmişte Guevaracı gerillaya katılmış biri olarak onun kişiliğine fazlasıyla bağlı olmamın yanı sıra, nesnel bir inceleme gerçekleştirebilecek denli de günümüzün alternatif hareketlerine katılmış biriyim. Tek eksiğim, böyle bir çalışmayı gerçekleştirmek için gereken mesafeye sahip olamamamdır. Sanki bir turist benden, ezbere bildiğim bir şehirde yapmak istediği gezintiye rehberlik etmemi istiyor: O şehir bir anlamda tamamen denetimimden çıkar.

Üstelik, Che biyografilerinin sayısı ve çeşitliliği dikkate alındığında, benim de bu tür bir teşebbüse kalkışmam gülünç geliyor. Bu tarihi yeniden yazmanın, daha kötüsü, ortaçağa özgü methiyelere benzeyen bir ermiş yaşamöyküsü kaleme almanın ne önemi olabilir?

Bu soruya cevap vermek yerine Pierre Kalfon'un eserini[1] belirtmekle yetinelim. Bu mükemmel denemede, düşünme ile araştırma kusursuzca birbirine eklemlenmiştir. Bunun yeni bir versiyonunu yapmanın gereksiz olduğu kanısındayım.

1- *Che, Ernesto Guevara, une légende du siècle*, Paris, Éd. Du Seuil, 1998.

Che Guevara üzerine bir çalışma yapma konusunda Anne Dufourmantelle'in nazik önerisi karşısındaki tereddüdümün nedenlerinden bazıları bunlardır. Sonunda kışkırtmaya teslim oldum. Artık aşikâr bir gereklilik halini almıştı: Che'nin kişiliğini hem insan hem de imge olarak, yani mitsel boyutu içinde ele almamı sağlayacak ikili bir perspektif benimsemem gerekiyordu. Böylece, kişisel san ve yüklemler ile tarihsel koşullardan oluşan ve Che'yi eşi benzeri olmayan bir çekim gücüne sahip muhaliflik simgesi ve referans olgusu haline getiren bu karmaşık takımyıldız etrafında bir tür yolculuğa çıkmaya niyetlendim.

Kısacası, "filozof olan ben"in bakış açısı ile "geçmişteki ben" olan Guevara'cı genç savaşçının sesini kesiştirmeye giriştim. Somut deneyimleri hatırlayarak, Che'nin çekim alanının güçlü biçimde belirlediği ve bu alandan güçlü biçimde etkilenmiş tüm bir kuşağın bellek arşivlerini yeniden açmış olacaktım.

Bu iki sese karşılık verecek analiz öğelerinin ortaya çıkacağını ve böylelikle günümüzü daha iyi anlamamızın mümkün olacağını ummaktayım; çünkü Guevaracı düşünceler son birkaç yıldır dünyada gelişme göstermekte ve ani bir yenilenme geçirmektedir.

Guevaracılığın yeniden doğuşu üzerine bu denemenin, sayısız insan ölmüşken hayatta olmaktan kaynaklı suçluluk duygumu şu ya da bu şekilde yatıştırabileceğini hararetle umuyorum! Çünkü on yılı aşkın süreden beri, otuz dokuz yaşımdan beri –hem Che'nin hem de Arjantinli ardılı Mario Roberto Santucho'nun öldüğü simgesel yaş (eğer böyle bir yaş varsa!)– çalıntı bir zamanı yaşadığım duygusu içindeyim. Sanki bir ölüm cezası hükmüne çarptırılmış gibiyim, ruhum coşkusunu büyük ölçüde yitirmiş bir halde. Trajik bir şekilde, talih, kısacık yaşamları hiç de daha az soylu ve daha az cesur olmayan kimi yoldaşlara daha az müsrif davrandı.

Guevaracılığın, daha öncüllerinden itibaren, "siyaset yapma"nın ve toplumsal bağ geliştirmenin çok özel bir tarzı olduğunu, çünkü öncelikle "karşı-iktidar" ilkesi üzerinde kurulduğunu daha fazla gecikmeden vurgulamak bence önemlidir.

Bugün dünyanın hemen hemen her yerinde yaklaşık on yıldır doğmakta olan alternatif hareketler bütününü belirtmek için bu "karşı-iktidar" terimi kullanılmaktadır. 1980'li yılların kaderciliği yerini tüm bu hareketlere bırakmış gibi gözüküyor. Bu hareketlerin çeşitli ve yaratıcı pratikleri genel hüzün durumuna alternatifler aramakta, veyahut bu alternatifleri yaratmaya çalışmaktadır, çünkü bu hareketler ekonomizm dünyasından ve *hüzünlü tutkular*'ın hüküm sürdüğü disiplin toplumlarından kaçmayı arzulamaktadırlar. Gerçekten de, karşı-iktidarlar ortaya çıkıp geliştikçe, neo-liberalizm de aşılmaz bir ufuk olarak görülmekten çıkar.

Topraksızlar, evsizler, kâğıtsızlar, velhasıl bütün o "-sız"lar aniden yüzeye çıkarak, modern zamanların bir tür *tiers-état*'sını [halk sınıfları meclisi] oluştururlarken, başka muhalefet biçimleri de kendi ölçütlerini aramakta ve özgün hipotezler deneyimlemektedirler. Günümüzde alternatif gösteri ya da deneyimlerin her birinde –ister bir işgal evinde olsun, ister işgal topraklarında ya da herhangi bir başka yerde–, sevgili Ernesto'muzla, Che'yle, Doktor Guevara Lynch'le bıkıp usanmadan karşılaşıyoruz.

Güncel hareketlerin gücünü ve onların özgüllüğünü ancak "Che fenomeni"ni didik didik ederek, onun kozlarını ve hedeflerini analiz ederek anlayabilecek olmamızın nedeni budur. Satır aralarında ve arka planda hep bu sakal ve bu bakış, insana kaçış yolu bırakmayan bu ayartıcılık var. Onu canlandıranlar, diriltenler her zaman aynı kişiler olmasa da her seferinde onu tanırız.

Che, Arjantin ve Uruguay'da başkalarına hitap etmekte çok yaygın olarak kullanılan bu lakap, yabancı, tuhaf ve neredeyse

büyülü bir yankı gibi çınlıyor. Yazgınınkine benzer bir yolla, Latin-Amerika'nın derin köklerine kavuşuyor: Yerli dillerinde *che* sözcüğü, kimlik, ortak ve paylaşma kavramlarına gönderme yapar. Örneğin *mapu* (Toprak Tanrıçası) ile *che*'den (insanlar) oluşan *Mapuche* adı, toprak insanlarını belirtmektedir. Guarani dilinde ise *chamigo* sözcüğünün *dostum* anlamına geldiğini öğrenmek sizi şaşırtmayacaktır. Mitsel bir yazgının başlangıcı mıdır bütün bunlar?

Bir mitin, terimin antropolojik anlamıyla, günümüzün *yıldız, vedet* denen ürünlerinden çok daha güçlü olduğunu hatırlatmaya gerek var mı? Gerçekte bir mitin, tüketime aç bir toplumun baştan sona yarattığı star'larla kesinlikle alakası olmadığını belirtmek şart mıdır?

Şu kadarını söyleyelim ki, mitsel bir kişilik ne basit bir özdeşleşme figürüdür, ne de keyfimize göre imal edip yaratabileceğimiz bir efsanedir. Postmodernite rezilliğinin bize inandırmak istediği şeyin tersine, fırlatıp atabileceğimiz semboller imal etmek için basit pazarlama mekanizmaları ya da sapkın stratejiler kullanarak mit yaratamayız.

Che'nin mitsel karakterinin, onun yüzünün sürekli çoğalması ve bu yüzün metastaz geçirmesi tespitine –bu tespit bize eğlendirici de gelebilir sinirlendirici de– hiçbir koşulda indirgenememesinin nedenini açıklayan da budur.

Asıl sorun, ekonomizmin ve bilimciliğin "her şey mümkün!" diye haykırdığı, sınırın ve kısıtlamanın anlamının bile bilmezden gelindiği bu neo-liberal dünyada, Che figürünün, insanı ve yaşamı savunarak, çevremizdeki faydacılıkla mücadele ederek, toplumumuzun temel yasalarını ortaya koymaya ya da yeniden yerleştirmeye çabalayan gerçek bir direnişi temsil edip etmediğini bilmektir.

Bu sorunun cevabının aşikâr olduğu elbette söylenemez, ama bunun üzerinde düşünmeye değer. Sonuç itibarıyla, sevgili Ernesto'muz başka hangi amaç için dünyanın dört bucağı-

nı dolaşmıştı ki? Onun yüzü, yaşamı ve adı başka hangi gerekçeyle her köşe başında bu şekilde dövüşmeye, yankılanmaya ve çınlamaya devam eder ki?

Bu kitap, "insan, mit ve Guevaracılık"tan ibaret bir kolaj etrafında yolculuk etme önerisinin yanı sıra, dünün ve bugünün radikal muhalifliği etrafında da bir yolculuk önermektedir.

"Devrimcinin görevi devrim yapmaktır." Che'nin radikal ve muhalif talimatı budur. "İsyan etmek daima haklıdır," diyen Sartre'ın ifadesinin yankısıdır bu. Burada kendini gösteren başkaldırı, Guevaracılığın en derin ve cüretkâr boyutlarından biridir. Çünkü yalnızca burjuva ve emperyalist iktidara karşı olmakla kalmaz, muhalefetin duayenlerine karşı da aynı yıkıcılıkla ayaklanarak, daha öteye gider.

Guevaracılık, zamanı erteleyen ve durduran temenniyi, güçsüzlüğü ve beklemeyi kesin olarak reddeder. Bir tür militanlık anlayışına karşı çıkar. Fikirlerle gündelik yaşam arasındaki tutarsızlığı reddeder, kendi güçsüzlüğüne inandığı için adalete arzu duymaz ... kısacası Guevaracılık, bir kanaatler listesine asla benzemeyen özgül bir angajman tarzı ile gerçek bir varoluşsal tavrı benimser. Guevaracılığın yeni yaşam tarzları ve bunların uygulanması arayışı, yaklaşımı açısından, insanları Hıristiyan olmaya değil, İsa gibi davranmaya yönelten gerçek bir merhamet pratiğiyle karşılaştırılabilir.

Fakat, hüznün ve güçsüzlüğün yönettiği bir dünyada; bireycilik/kolektiflik sahte ikiliğini reddettiği için yeni sosyallik ve dayanışma biçimleri karşısında dışlayıcı bir tehdit oluşturan bir dünyada Che'nin gösterdiği sebat ve güncellik nasıl açıklanabilir?

Tecrit edilmiş ve bencil bireylerden oluşan disiplinli ve düzenli topluma yönelik keskin eleştiri, Che'yi, tamamen mantıksal olarak, bunun doğal sonucunu dile getirmeye yönelt-

miştir: Yine gayet disiplinli bireylerin inşa ettiği ve düzenlediği diğer toplumsal biçim olan kolektivizm karşısında da aynı acımasızlıkta bir eleştiri.

Böylece Che Guevara, radikal isyancıların en yetkini olarak kendini gösterir: O, mevcut düzen karşısında olduğu kadar "kurtarıcı efendiler" karşısında da uzlaşmaz bir kişiliktir. "Kurtarıcı efendiler", her gün tekrarladıkları özgürlük vaadi karşılığında, –"özgürlük yaklaşıyor, yarından tezi yok özgür olacaksınız..." diye temin edip dururlar– pek yakında gerçekleşecek bir vaat karşılığında disiplin ve suskunluk talep ederler...

1
Bir Takımyıldız

Neredesin Sevgili Dostum Ernesto?

Eylül 2002. Paris'e dönüş uçağındayım. Napoli havalimanında, bu şehre vardığımdan beri, yani dört gündür çehremde sergilediğim şaşkınlık ifadesinin güvenlik görevlilerinin kuşkusuna yol açmasından çekiniyordum. Ama neyse ki bir aksilik olmadan uçağa binebildim.

Her an her şeye şaşıran biri olmadığımı belirtmeliyim. Hatta şaşkınlık bende ender görülen bir özelliktir. Yine de her köşe başında şaşırdım. Bu İtalyan şehrinin kaotik sokaklarında dolaşmaya ilk çıktığımda, her motosiklette, her araçta, dövmeli her omuz ya da kolda, bir yüzün, yeryüzünün bütün yüzleri arasından tanıyabileceğim ateşli bir bakışla bana baktığını gördüm: Ünlü hemşerim, sevgili dostum Ernesto, Che.

Ben Che imgesinin bu metastazı karşısında ağzım açık dururken, bazı dostlarım bana bir başka Che'nin, yani bir başka Arjantinlinin –ki o da başka gerekçelerle bir efsane olmuştu– bir süredir yerel futbol takımında oynadığı açıklamasında bulundular. Adı geçen Maradona, söylendiğine göre omzunda bir Che –bu kez Guevara– dövmesi taşıyordu. Ve, taklitçilik yo-

luyla, genç Napolililer de aynı imgenin dövmesini yaptırma alışkanlığı edinmişlerdi. Sanki ikonografik metastaz, star'ın sportif yeteneklerini kendiliğinden geliştirebilirmiş gibi.

Bu açıklama karşısında kuşkuda kaldım. Napolililer Maradona'nın sağ bacağında, dizinin hemen üzerinde Fidel Castro'nun yüzü olduğunu görselerdi, dövmeciye yine koştururlar mıydı?

Handiyse küstah bakışlı, isyankâr ve peygamber sakallı bu yüz, milimetrik hesaplarla ayarlanmış beresiyle, aslında fotoğrafçı Korda'nın icat ettiği "modaya uygun komutan" ikonu olmuş bu yüz, otuz yılı aşkın süredir tüm dünyayı dolaşmaya devam etmektedir. Che'nin yüzünün kesinlikle her yerde olduğu bir olgudur; defter kapaklarında, fularlarda, duvarlarda, kutsal emanetlerde görülür ve Tanrı bilir kaç vücudun üzerine dövmesi yapılmıştır: Che'nin yüzü hâlâ ve her zaman, sonsuzca ve hareketsizce dolaşmaktadır.

Kimi zaman Beatles'la, Marilyn Monroe'yla, Mick Jagger'la, hatta Janis Joplin'le birlikte görüldüğü de olur. Kimi zaman ise neredeyse mesihçi bir cümleden, bütün zaferlere duyulan umudu haykıran ve bütün çatışmalara gelecek vaat eden bir savaş çığlığından destek alır: *¡ Hasta la victoria sempre!*[2]

Her türden aşırı tekrarın sonunda ortaya çıkan bayağılaşmanın ötesinde, Che'nin yüzünün yeniden-üretimindeki bu süreklilik konusunda sürekli karşımıza çıkan ve bize seslenen bir muamma vardır: Asla hükümsüz kalmadığı gibi, zaman ve mekân içinde sürekli ve geniş ölçüde yayılmaktadır.

Peki bir yüzün kendi bedeninden ve tarihinden kopmasını sağlayan mekanizmalar nelerdir? Tuhaf bir göçebe geleceğe doğru, ikon ve hatta belki de mit olmaya doğru neredeyse özerk biçimde yol almasını, kanatlanmasını sağlayan nedir? Bir yüzün mitsel bir hal alma iddiasında bulunması için sahip olması gereken şeyler nelerdir?

2- Zafere Kadar, Daima!

Her Şey İmge

"İmge çağı"nda yaşadığımızı söyleyebiliriz. En azından bizim Batılı toplumlarımıza sık sık atfedilen stereotiplerden biri budur. Bir yandan görsel mesajların günümüzdeki başatlığının, diğer yandan da bundan kaynaklı kitlesel dağıtımın çağımıza özgü olgular olduğu doğrudur.

Ancak, insanın imgeyle ilişkisinin, tanımı gereği çok karmaşık olduğunu unutmayalım. Bu karmaşıklık, zamanın başlangıcından beri hep aynıdır. Tektanrılı dinleri örnek alırsak –bazı imgeler karşısında en kuşkucu olanlar bunlardır–, Museviliğin tanrısallığa dair her türden görsel tasarım biçimini açık ve kesin olarak yasakladığını; Hıristiyanlıkta imgeye atfedilen meşruiyet konusunda önemli görüş ayrılıkları bulunduğunu; ve de İslam'ın imge kullanımına kesin kısıtlamalar getirdiğini görürüz.

Platon da görsel yeniden-üretimlerden kararlı bir şekilde uzak duruyor ve ünlü mağara metaforunda, bu yeniden-üretimlerin "yaratılışın yeniden-yaratılışı" olduklarını söyleyerek bunlara karşı uyarıyordu.

İnsanın var olan bir şeyin yeniden-yaratılmasıyla ilişkisi daima polemik yaratmıştır. Bu sorunun öneminin kanıtı buradadır.

Sonuç olarak, günümüzde (iletişim araçlarının taşkın gelişiminden teşvik bulan) imgenin çoğalıp yayılmasıyla birlikte değişmiş olan şeyin, esasen, toplumsal düzeni ve insanın kendisiyle ilişkisini yapılandırıcı ve son derece güçlü parametre olan imgeye tanınan statü olduğunu söylemek daha yerinde olur.

Temel ve ilke sorularını kesin biçimde inkâr eden bizim postmodern toplumlarımızda imgenin içkin çokanlamlılığına asla hakim olunamaz. Başka deyişle, imge, kısıtlayıcı yasalar koyan hiçbir paradigmaya ya da kozmogoniye tabi olmadığından, kendi yeterlilik sınırlarını büyük ölçüde aşar.

Bu durumda, her şeyi imleyebilecek olan şeyin sonunda hiçbir şey imleyemez hale geldiği bir tür anlam orjisine tanık olu-

ruz. Postmodernite her şeyin anlatı olduğu, dolayısıyla her bir şeyin anlamının, tıpkı bir anlatıda olduğu gibi, sonsuzca değişebildiği savını ileri sürdüğünde, kurgusal olanı hakikatten, yanlışı doğrudan ayıran engeli ortadan kaldırmış olur.

Günümüzde üzerinde hemfikir olunan tek hakikat, "herkesin kendi doğrusu vardır" diyen hakikattir. Bu durum da çağımızı esir alan hüzne tanıklık etmektedir. Paradoksal bir şekilde, bu tür ideolojinin görececi savları sonunda zorba ve mutlak söylemlere varmaktadır. Örneğin her şeyin tartışılabilir olduğunu ve herkesin hakikate sahip olduğunu –herkesin kendi hakikati olduğunu– söylemek, her türlü sorgulamayı geçersiz ve gayri meşru kılmaktır, kimsenin soru sormaması gerektiğini ileri sürmektir.

Kültürel görecelliğin tuzağı ve güçsüzlüğü işte buradadır: İlerici görünümünün altında, sorumsuz, basitleştirici, eleştirel olmayan ve totaliter bir tümelcilik gizlidir.

Bu tarihsel ve kültürel bağlamda, anlamın, sembolik asimetrinin ya da bir anlatının gerçekle sınanmasının ötesinde varlığını sürdüren tek şey, anlamdan yoksun görsel bir ileti halini almış olan imgedir.

Dolayısıyla, Che'nin metastaz geçirmiş imgesinin şaşırtıcı bir şekilde her yerde olmasının çağımızın basit bir ürünü olup olmadığı sorusunu kendimize sorabiliriz. Che imgesinin dünya çapındaki güçlü yayılımının, sonunda, Che'nin kişiliğini kendi ikonografik yeniden-üretimi içinde erittiği fikrini ileri sürebilir miyiz? Günümüzde onun imgesiyle olan ilişkimiz dikkate alındığında, göndergenin *–prototipo–* imgenin binlerce kez tekrarlanan sanallaşması içinde uçup gittiğini ileri sürebilir miyiz?

Çağdaş toplumda imgenin rolünü daha ayrıntılı inceleyerek bu hipotezi analiz etmeyi öneriyoruz. Böylelikle, mitselleşmiş bir imgenin bu anlam dağılması diyalektiğinden ne ölçüde kaçabileceği üzerinde düşüneceğiz.

Estetik Ruh Cerrahisine Doğru

Antik ve orta çağlar imge karşısında büyük bir kuşku sergilemişken, çağımız, tersine, imgeyi canla başla işlemeye kalkışıp, sonunda onu bir fetiş nesne haline getiriyor. İmge, yabancılaşmış öznelliğin sancağı gibi hayasızca sergilenen modernitenin amblemi oluyor. Günümüz politikacıları, hatta genel olarak herkesin tanıdığı kişiler, keza insanların büyük çoğunluğu, "kendi imgelerini yönetme" –böyle deniyor– takıntısı içinde yaşıyorlar; başkalarının bakışına bağlı olarak bu imgeyi inşa etmeyi önemsiyorlar. Hiçbir kamusal varlık bu kuralın istisnası olamaz: Kişiler, kurumlar, ülkeler, siyasal hareketler, hatta süpermarketler bile bir imgeye sahip olmak, bu imgeyi hazırlayıp idare etmek ve öncelikle de hakim olmak zorundadırlar; böylelikle mutlak erkin doruğuna erişirler.

Her şeyi imge sorunlarına indirgeyerek anlamı değersizleştiren bir dünyada, günümüzde toplum içinde hayatta kalmak açısından kaçınılmaz olan bu terkip sanatının sırlarını, anlamı dert etmeden vazeden ve öğreten "imge uzmanı" yeni guruların ortaya çıktığı görülür. Çünkü sosyal-Darwinizmin bu yeni bağlamında kendini dayatabilmek için, kendi toprağını ve kazanımlarını diğer imgelerin her birinin talep edebileceği toprak ve kazanımlar karşısında güçlü bir imgeyle donatmak gerekir.

Bir tür sanal kâbus koşullarında yaşıyoruz: Artık erkek ya da kadın değiliz; bunların kâh kavga eden, kâh ezilen, kâh seven ve ittifak yapan ya da parçalanan yansılarıyız...

Etten kemikten insanlara asıl hakikatlerini, enerjilerini ve sonuçta varlık nedenlerini veren bu yansılardır. Çağımız bize açıkça şunu söylemektedir: "Sizin deneyimlerinizin, hissettiklerinizin ya da yaptıklarınızın önemi yoktur. İşte sizin egemen imgeniz, siz buna tabisiniz!"

Birkaç on yıl öncesine kadar politikacılar kendilerindeki bir şeylerin, kendilerine benzeyen bir şeylerin eylemlerinde, dav-

ranışlarında ve hatta tiklerinde görüldüğünün farkındaydılar. Bu imgeler bütünü onları başkalarının gözüne yansıtırken, kimi zaman bizzat kişiliklerini ortaya koyuyordu. Churchill'i, Kennedy'yi, De Gaulle'ü ya da Kruşçev'i, tarihin dönüm noktalarını yaşamış, tavırları ve hitapları kuşaklar boyunca insanların belleğine kazılı kalmış bu çaplı insanları hatırlamak yeterlidir.

Bu politikacıların o dönemde kendi imgeleriyle ilişkileri çağdaş politikacılarınkinin taban tabana zıddıydı. Belki de bunun nedeni o dönemde kimsenin kendini kendi imgesinin sahibi olarak görmemesiydi; bu imge başkalarının ruhunda bir kaleydoskop gibi şekilden şekle giriyordu.

Kısacası, kamusal insan kesinlikle spekülasyonda bulunarak ve taklit ederek yaşıyor ve hareket ediyor olsa da, her koşulda, sonuçta, kendi eylemlerinin kendi imgesini iyi ya da kötü nasıl etkilediğini saptamakta, başkalarının onda görebilecekleri şeyi yeniden yaratmakta ya da yok etmekteydi. Bizim toplumumuzda ise tamamen tersi söz konusudur. Kamusal eylemler yalnızca her bir kişinin kendi imgesine hizmet etme arzusuyla güdülendiriliyor gibidir. Sanki sanal ikiz, kamusal angajmanlarıyla ya da özel yaşamıyla ilişkili tüm kararlarında baskın çıkacak şekilde onu çok etkilemektedir. Kamusal insan kendi imgesiyle ortak bir uyum içinde hareket eder.

Bu ideolojik bağlamda Che imgesinin paradoksu doruğa erişir. Çünkü Che, duruma bağlı olarak ve durum için hareket eden tarihsel kişiliklerin en yetkinidir.

Panoptik toplumda, gözetleme kulesinin ve şeffaflığın bu müstehcen toplumunda, "imge idaresi" bir hayatta kalma buyruğu olarak, temel bir kural olarak kendini dayatır: Herkes kendi imgesini özenle ve yürekten bağlılık duyarak yetiştirmelidir. Tahta oturtulan tiranik imge, transendantal ve kutsallıktan arınmış merci olarak hüküm sürer. O zamana dek hakikate atfedilmiş olan yeri alan ve insan için neyin iyi olduğuna sü-

rekli karar veren bu yeni referans karşısında insanın kendisi daralır.

Böylece, sanal boyut varoluş alanını doygunluğa eriştirir. Gösterinin zaferi karşısında gerçek varoluş daralır ve gölge-fenomen düzeyine mahkûm edilerek, gösteriş boyutunun bir tür anlamsız kalıntısı olur.

İmgeyi koruma yönündeki bu ilke, karikatürvari bir tarzda, ölümsüz ruhu koruma şeklindeki eski buyruğun da yerine geçmektedir.

Bu fenomen bütün nüfusa yayılmaktadır; çünkü kendi imgelerine özen gösterenler yalnızca politikacılar ve politik failler değildir, giderek daha çok sayıda akademisyen, sanatçı, entelektüel ve hatta karşı-kültür figürü de sevimli görünebilmek için çırpınıp durmakta, her edim ve kararını bu mutlak ve mutlakçı hedefe tabi kılmaktadır. Yeni bir din doğmuştur: "imgenin evrensel kurtuluşu"nu savunmaktadır.

Bu konuda, komutan yardımcısı Marcos'un paradoksal imgesi üzerinde düşünelim ve bu imgenin kamusal alandaki yankılarını saptayalım. Komutan yardımcısı isyan ettiğinde ve komutanlarının çoğu 1994 yılında açıkça kendilerini tanıttıklarında, imgeyle at başı giden kişileştirme sorununa son vermek hedeflenmişti. Yüzleri örtülü ortaya çıktıklarında kendi yasadışılık haklarını korumayı amaçlamadıkları gibi, kendi yansılarının ağırlığı altında ezilmekten kaçınmayı da iddia etmiyorlardı. Maskenin tek işlevi metastazı önlemek değildir, aynı zamanda "şeffaflık toplumu"nun inatla inkâr ettiği şeyi yeniden onaylar. Bunu kavrayabilmek için, Marcos'un örtülü yüzünün dolaysız olarak yarattığı etkiyi düşünmek yeterlidir. Örtülü olan, tamamen örtüsüz gösterilen şeyden her zaman için son derece daha kışkırtıcıdır. Cinsel organ üzerindeki ufacık bir bez parçasının çıplak organdan daha kışkırtıcı olduğu bilinmektedir.

Etimolojik olarak "maske" ve "kimse / hiç kimse" sözcükle-

rinin özdeş olması bir tesadüf değildir. Maskenin ardında kimse görülmez... maskenin ardında asla gerçek bir yüz yoktur, daima başka maskeler ve başka çokluklar vardır. Velhasıl, eğer maskeyi çıkartırsak, maskeyi her şey olarak kabul etmekte ayak direyen toplumumuzun inkâr ettiği ya da bilmezden geldiği şeyi görürüz.

Mağaradan Gözetleme Kulesine

Florence Aubenas günümüzde toplumsal denetim karşısındaki, panoptik denetim karşısındaki tavır değişikliğine güçsüzce –hatta belki de bilinçdışı bir halde– tanıklık ettiğimizi açıklamaktadır: Tuhaf bir şekilde bu denetim bir tehdit olmaktan çıkarak bir arzu nesnesi halini almaktadır.

Foucault'nun Fransa'da *Gözetlemek ve Cezalandırmak*[3] adlı eseriyle tanıttığı J. Bentham'ın panoptik projesini hatırlayalım. Bu proje, marjinallere ve kriminallere yönelik sürekli gözetim programına dayanır; ta ki sonunda bu kişiler gözetleme kulesini kendi içlerine katarlar ... Böylece, panoptik programda, toplumsal düzene karşı benimsenen bakış açısı, görünürlüğün ve imgenin alanını ilgilendiren her şeyin sürekli denetimine dayanır.

Bundan çıkan sonuç, var olan her şeyin "belirmek" zorunda olduğu, görünür olması gerektiğidir; ve, tersine, görünür olmayan şey ya da imgeden kaçan şey derhal şüpheli diye ihbar edilmelidir. Kültür karşısındaki bu "hijyenist" tavra göre, saklanan şey her zaman kötülük kültürünün hava kabarcığıdır.

Dolayısıyla, açıklanabilen ve denetlenebilen imge doğal olarak iyiliğin alanına aittir. Ve bu imge alan kazanarak, genişleyerek sonunda varoluşun tek ve biricik meşru biçimi olmaya dek varır: Herkes bütün varlığıyla kendi imgesiyle özdeşleşir, bu imgeden başka hiçbir şey olmayarak yaşar.

3- Michel Foucault, *Surveiller et punir*, Paris, Gallimard, 1993.

Bunun anlamı, panoptik iktidar için *underground* olan, görünmez olan, anlatılmaz olan, dahası, imge sayesinde açık seçik saptanamaz ya da çözülemez olan şey muhalif ya da açıkça bozguncu diye kabul edilir. Florence Aubenas imgeyi, çok hızlı bir şekilde ve iktidardan yola çıkarak etiket olarak kurumlaşmakta olan şeyle özdeşleştirir; yani sistemin en gerici projesinin tasarladığı hayatın resmi sınıflandırılması olarak görür. Etiketleme sürecinde, toplumun, iktidarın, patronun ya da komşuların herhangi bir kişi hakkında oluşturdukları imge, basit bir ilinek olmaktan çıkarak bu kişi halini alır. Bu durum, kalbin ve ruhun sınırsız kıvrımlarının, geri çekilmelerinin ve kem küm eden her bir içselliğin tekil ve karmaşık –indirgenemez– oluşumunun sonunun ilanıdır.

Che imgesine gelince, bu imgenin, iki evreden oluşan sembolik bir yol kat ettiği söylenebilir. 1960'lı yıllarda Che imgesi esasen görünmeyen şeyi anıştırmaktadır. Bu durumda, görünür olan şey, açıkça, görünmez olanın yapılandırdığı bir şey olarak algılanır. Dahası, görünür olan, kendini göstermeyen şeyleri, temel olan ve bakışın alanına mutlak anlamda kapalı bir alana ait olan şeyi zımni olarak ima edişiyle değer kazanır.

Günümüzde, panoptik zafer çağında mutlak egemen konumuna çıkartılmış olan imge, temel ilkelerin ve "gerçek"in yerine geçiyor. Bu imge, çıktığı kalenin burcundan, görünür-olmayan önemli şeyden söz etmediği gibi, uzamın bütününe sahip olur, gözü doyurur ve sembolik boşluğuyla ekranı doldurur. Tasarım oyunu bir kez sona erdiğinde, görünür-olmayan içinde yapılanmayan bu bakış açısı, kör bir bakış açısına dolaysız ve paradoksal bir şekilde dönüşür: Karmaşık ve çoğul Che şeffaflık nedeniyle içi boşalmış imgesinin ardında silinip gider; *top model*'lere ve *reality show*'ların baş şahsiyetlerine az da olsa benzer bir şekilde yok olur. Maskenin ardında kimse yoktur.

Bana Bakıyorlar, O Halde Varım

"Bakış sayesinde ve bakış için var olmak": Günümüzün sloganı budur ve bu sloganın mantığı kesinlikle yaşam deneyiminin yoksullaşması ya da sistemden gelen bir şiddet olarak kabul edilemez. Bunlarla alakası yoktur. Bizim toplumlarımızda bu ilke tersine dönmüştür ve ideal yaşam tarzı olarak kendini dayatmıştır. Biz burada, günümüzde imge iktidarı karşısında meydana gelen ve Florence Aubenas'ın yukardaki analizleri yardımıyla açıklamış olduğumuz sapkın dönüşümün bir başka işaretini ayırt etmekteyiz. Arzu nesnesi karanlık ve kavranılamaz boyutunu artık mutlak anlamda yitirmektedir: Çağdaş libido, özellikle tekrardan ve şeffaflıktan besleniyor. Aşkta da savaşta da, çağdaş kişilik silinerek yalnızca kendi imgesini görünür kılar, çünkü o baştan sona yaratılmış, basitçe uydurulmuş bu imgeden başkası değildir.

Medyatik iktidarın büyük başarısı, yaşamın çokluğunu sanallığın tekboyutlu alanına indirgemiş olmasıdır. İktidar, etiketi denetlerken, hiç istisnasız her şeyi denetleyebileceğini, gözetleyip hakim olabileceğini sanır.

Birkaç yıl önce, elektronik bilezik kullanımına dayalı "modern" bir hapishanenin kurulması Batılı ülkelerde güçlü bir muhalefete neden olmuştu. Fütürist kelepçe, mahkûmların hapishane dışına çıkmalarını sağlayacaktı, çünkü yeni cezaevi sisteminin elektronik gözetimi her mahkûmun en ufak yer değişimini izleyebilecek tarzdaydı, böylece bütün şehri büyük bir hapishaneye dönüştürüyordu.

İcada karşı çıkanlar, insanların yaşamına hiç çekincesiz girme imkânına sahip olan bir sistemin en üst düzeydeki sapması olarak bunu görüyorlardı.

Birkaç yıl sonra, cep telefonlarının gelişiyle birlikte "özgür" yurttaş", panoptik denetim karşısında şeffaf hale geldiği yeni bir tür elektronik bileziğe sahip olmak için paralar ödemiştir.

Dolaysız iletişim olanağı günümüzde dolaysız iletişim zo-

runluluğuna dönüşüyor: Birinin başına gelen anında bir başkasına zorunlu olarak aktarılmalıdır. Modern insan, kuşku, neşe ya da kaygı karşısında, düşünmeye ve kişisel düşünme hazırlığına ayrılmış hiçbir ânı kendine ayıramaz. "İletişimde bulunma imkânı", toplumsal ve neredeyse ahlaki bir gereklilik haline gelerek "iletişimde bulunma görevi" olur; çünkü eğer her şey mutlak olarak ve derhal sergilenmez ya da aktarılmazsa, bu, ille de bir şeylerin saklandığı anlamına gelmektedir.

Bu gözetleme kulesi toplumunun doruğunda, hiç kimse çevresindeki öfkeli binlerce gözün önünden fark edilmeden geçemez ya da kaçamaz, her birimiz yanıp sönen kırmızı bir şekille temsil ediliriz: Kan ısımız bizi belli eder. Ama bu cehennemi takibin sonunda, ve bu aralıksız gözlemin sonunda, kendimiz hakkında doğru olarak ne öğreniriz? Cevap, bizi gözetleyenin kesinlikle hiçbir şey bilmediği ya da kesinlikle her şeyi bildiğidir. Cevap, her birimizin, panoptik denetim ekranı üzerinde kırmızı ışıklı noktadan başka boyutlar barındırma kapasitemize bağlıdır.

Tekboyutlu bir düzlemde iktidar bütün etiket ve imgeleri gözetleyebilir, ama hayat maskeyle özdeşleşmeye son vererek maskeden taştığında, işte o zaman panoptik göz körleşir. Daima bakar, görmeye devam ettiğini sanır ama onun fütürist dinozor beyni ancak listelenmiş verileri işleyebilir.

Doğal olarak Che imgesi de bu diyalektikten kaçamaz. Bununla birlikte Che'nin iki eğilim (yani, derindeki deneyimi, kurtuluş ve adaleti –görünmez biçimde– arzulayan eğilim ile aşırı yüklü ve yalnızca kendine göndermede bulunan bir imgenin içinde sonunda eriyip giden eğilim) arasındaki mücadeleyi paradigmatik biçimde temsil ettiğini söyleyerek bu akıl yürütmeyi sürdürmek mümkün müdür?

Che Guevara ve *Translatio Ad Prototipum*

Tüm ortaçağ boyunca ikonlar sorunu çok vahşice bir tartışmanın merkezinde yer aldı. Tartışma, dönemin ikonograf ve ikonoklastlarının verdiği adla, özellikle *translatio ad prototipum* konusundaydı. Bu ilkeye göre, imgeye gösterilen saygı ve hürmetin, kirlenmeden, doğrudan doğruya prototipe aktarıldığı kabul ediliyordu. Ama bu fikre karşı çıkanlar imgelere tapınmanın, tersine, gösterilen saygı ve hürmeti saptırdığını ileri sürüyorlardı: İmge prototipin aldatıcı bir kopyası olduğundan, tanrısal alanlarla doğrudan hiç bağı olmayan nesnelere tapınma yalnızca putperestlikle ilişkili olabilir.

Bu ortaçağ çatışması içinde, tartışma, bizim toplumumuzun ilgilenmediği ve belki de anlamayacağı bir varsayım kabul eder. Bu, ontolojik referans varsayımıdır; yani bir imgeyi (mesela bir heykeli), buna denk düşen, kutsal alanlara ait olan ve tanrısal boyutta var olan prototipe bağlayan "gerçek" bir ilişkinin olduğu varsayılır.

Bizim Che üzerine düşünmemizle ilgili olarak, imgesinin metastazının ötesinde, bugün ondan neyin geriye kaldığını belirlememiz ve *translatio*'yu sağlayan sembolik bir dayanağın hâlâ var olup olmadığını, eğer varsa söz konusu *translatio*'nun nereye yöneldiğini kendimize sormamız gerekir.

Manrique, yaşamın nehirler olduğunu söylerken, bir anlamda, bu soruya cevap vermektedir. Ama durmak bilmez akışa ve geride hiçbir şeyin kalmadığı, her şeyin aktığı izlenimine rağmen, Borges, yine de bir şeylerin serzenişte bulunduğunu, bir şeylerin kaldığını ileri sürer.

"Ölüm denen bu öteki denize" eriştikten sonra geride ne kalabilir? Santa Fe vilayetinde doğmuş bu Arjantinli'den geriye ne kalır? (Yoksa onun kaderi doğduğu şehrin adında mevcut olan bu ermişlik ve iman sorunlarına daha doğuştan mı bağlanmıştı?) Latin Amerika'yı motosikletle kat etmiş, Küba'da, Kongo'da ve Bolivya'da gerilla mücadelesi yürütmüş, La

Higuera'da soğukkanlılıkla öldürülmüş birinden geriye ne kalır? Ne kalabilir ki? Tüm bunlardan geriye ne kalabilir? Geride kalan şey ile Bolivya cangılında astımdan delirecek denli muzdarip olmuş bu savaşçının yaşamı arasında nasıl bir ilişki olabilir?

Sierra Maestra'da (Fidel'in küçük ordusunun Batista Küba'sına yaptığı çıkartmadan hayatta kalmış birkaç kişi etrafındayken) bulunduğu dönüm noktasında, ilaç dolu küçük bavulunu bir yana bırakıp tüfeğini almayan karar veren Arjantinli doktordan geriye ne kalmıştır? (Che şunu yazar: "Önümde ilaç dolu bir sırt çantası ile bir sandık mermi vardı. Ağırlıkları ikisini birden taşımama engeldi. Sırt çantasını bırakarak mermi sandığını aldım...") Tek tek insanları tedavi etmeyi reddedip bütün toplumu tedavi etmeyi tercih eden, ama insan bedeninden toplumsal bedene geçmenin asla cezasız kalmayacağını muhtemelen bilmeyen Doktor Guevara'dan geriye ne kalmıştır? Afrika canlıcılığının (animizm) ve kültürünün karmaşasını ayırt etmeyi, uzaktan bile olsa asla başaramamış, ama yine de, Fidel'in yanından uzaklaşarak, Kongo'yu "kurtarmaya" gitmiş bu beyaz derili Arjantinli'den geriye ne kalmıştır? Sonuçta, bir sevgili, koca, oğul, baba ve kardeş olmuş bu Arjantinli'den geriye ne kalmıştır?

Dünyayı dolaşan tekboyutlu ve içi boş imgeler burgacından geriye ne kalmıştır?

Üzerinde senin yüzün bulunan binlerce tişört gördüm elbette; bayrakların, posterlerin, fularların üzerinde seni gördüm; üzerine adın yazılmış, yüz hatlarının çizili olduğu bir kahve markasında seni gördüm; puro paketlerinin üzerinde seni gördüm, baştan başa senin yüzünden ibaret fincanlarda kahve içtim. Hatta kim bilir, dünyanın bir yerlerindeki tuvalet kâğıtlarının üzerinde senin portrelerin bulunuyor olabilir; ama bu iğrençlik bile Küba Merkez Bankası'nın bastığı kâğıt paraların üzerinde senin yüzü-

nün bulunmasından daha az hakaret edici gelir sana.

Eğer konuşabilseydin ne derdin bize, sevgili Ernesto, sen, La Higuera'nın azizi? Bolivya'dan getirilen cansız bedenine nihayet sahip olabilmiş ve gömebilmiş olmanın memnuniyeti içindeki tiranın, eski dostunun seni kapattığı mozole denen o hapishaneden bize ne söylerdin? Onun ruhunda vicdan azabı yaratan bir tür anı olmana artık son vermenin tek yolu kuşkusuz buydu. Bana gelince, Bolivyalı ve Amerikalı ranger'lerin seni törensiz mörensiz fırlatıp attıkları o toplu mezarda olduğunu bilmeyi tercih ederdim.

"Yaşamım Bana Ait Değildir"

Fidel ve Che'nin imgesini sömürmeye devam eden herkes bir anlamda bu imgenin kendilerine ait olduğunu düşünmekte, herhangi bir kişinin imgesinin kimseye ait olamayacağını, hatta yansıttığı kişinin bile olamayacağını anlamamaktadırlar. Şu şaşmaz bir durumdur: Maskenin ardında "kimse / hiç kimse" vardır...

Bir imgeyi denetleme yönündeki her teşebbüs elbette nafiledir. Hele ki Che imgesi kadar tuhaf ve ele avuca sığmazsa! Örneğin herkes, yakınlarına ve dostlarına gönderdiği imgenin hakimi olduğunu sanacak kadar kasıntıdır. Bu durumda, kendi hakkında birinin kötü bir rastlantı sonucu sahip olabileceği dayanılmaz "kötü imge"yi "düzeltmek" için her zaman çaba sarf edilebilir, ama bu çaba boşunadır. Keza kişi kendi küçük kişiliğinin başkalarında bıraktığı –ya da bırakması gereken– imge üzerinde düşünerek ve spekülasyonda bulunarak da vakit geçirilebilir. Böylesi durumlarda, Spinoza'nın *Etika*'sında (Kitap III) tutkular üzerine açıkladığı şey (yani, "birini sevme ya da ondan nefret etme nedenleri aynıdır") bilmezden gelinir. Örneğin ben Marinette'i sarışın olduğu için sevebilirim ve bir yıl sonra da özellikle sarışın olduğu için ondan nefret edebilirim.

Gerçekte, bir kimsenin başkasındaki imgesi, o kişinin kendi tasarımının tezahürü olmaktan ziyade, karşısındakinin hayalgücünü kullanımına ve çizdiği profile bağlıdır. Bir tablo, modelden çok ressama dair fikir verir. Bunun anlamı, Che'nin her yerde mevcut yüzünün artık bir yüz olmaktan çıktığıdır –o, en azından, Lévinas'ın tanımladığı anlamıyla bir yüz değildir. Daha ziyade, imgeyi kendi hayalleri mahsulü referans evrenlerine göre yorumlayan ve kullanan Napolili *tifosi*'lere dair, moda yaratıcılarına dair, yeniyetmelere dair, hatta varsayımsal tuvalet kâğıdı imalatçısına dair bir söylem kırıntısı olur bu.

Günümüzün kutsallığını yitirmiş toplumlarımızda, hiç olmadığı kadar yoğun görülen imge çoğalması ve yayılmasının bir otomatizmden kaynaklandığı söylenebilir: Sanki bombardımandan başka hedefi olmayan bir bombardımana başlar gibi, bir anlamda kompülsif bir tekrar aktif hale getirilmektedir. Bu bakış açısından, Andy Warhol'un *Marilyn x 20*'de kopyaladığı yirmi Marilyn portresinden her biri, çoğalmayı sonsuza dek, çılgınlığa varana dek sürdürme olasılığını yalnızca anımsatan düzenli bir bileşim zincirinin halkası olur.

Kuşkusuz ki, bir portrenin ya da görsel bir figürün dizginsizce yinelenmesi ne anlam üretir, ne de mesaj yaratır. Ama buna rağmen, ikonografik yeniden-üretim Spinoza'nın dediği gibi "nedenler aracılığıyla" bizi eğitmese de, mitsel bir imge söz konusu olduğunda bu tekrarın, bir tür işaret olarak –belki de atavik bir işaret olarak– zaman içinde kendini gösteren bir çağrı etkisi meydana getirdiği fikrini ileri süremez miyiz? Che'nin yüzünde, ve o mitsel sarışının yüzünde, her türlü diziselleştirmeye meydan okuyan, anlamın yokolması yönündeki tehlikeli tehdide direnen ve çokanlamlı, incelikli bir ağa hiç durmadan yeniden yaşam veren, dile getirilemez bir şey yok mudur?

Bu açıdan bakıldığında, karşımıza çıkan muamma hep aynıdır: CIA'nın ve KGB'nin her yerde gördüğü bu sevgili Er-

nesto'dan geriye ne kalmıştır? Kendi tekil varlığının yok olmasından sonra, fiilen her yerde mevcut olan bu portre onun son izi midir?

Ne yazık ki ben Che Guevara'yla bizzat karşılaşmadım, ama onun yaşamının son günlerini düşünmeye cüret ettiğimde, onu, zayıflamış ve soluğu tükenmiş bir halde, tıpkı bir Don Quijote gibi, kalbini genç bir ilkokul öğretmenine sunarken ve aşkla hazırlanmış kimi yiyecekleri tekrar tekrar yerken görüyorum. Ve bu Che'nin kendi yaşamının enfekte olmuş yarayla birlikte çekip gittiğini, artık ona ait olmadığını ve bundan böyle belli bir yazgıya tümüyle bağlı olduğunu gayet iyi bildiğini –bilmiyor olamazdı– düşünüyorum. Mitin ortadan kaldırılamaz dayanaklarından birinin, daha ilerde de varlığını sürdürecek ve hatta sayısız tekrarın titreşimlerine direnebilecek bir şeyin özellikle buradan ortaya çıktığı kanısındayım.

Washington ve Moskova'daki –Havana'yı, La Paz'ı ya da Buenos Aires'i saymayalım– yüzlerce kişi, yüzlerce ilgi Che'nin ciğerlerden hâlâ geçmekte olan en ufak yaşam soluğunun etrafında bağ oluşturmuşken, yorgunluktan bitmiş ve acının canlandırdığı Che, hâlâ etten kemikten, ama güç bela varlığını sürdüren Che, son nefesini vermeye hazırlanıyordu. Bu sonu bilerek, hem de kesinlikle bilerek şunu çoktan söyleyebilmişti: "Yaşamım bana ait değildir."

Mit: Ebedi Olanın Çekirdeği

Bir mit, Lévi-Strauss'a göre, en azından üç işlev yerine getirir: Tasvir eder, açıklar ve doğrular. Anlatı olarak, hakikati ve tarihi tasvir eder, yani kaostan ve karışıklıktan yönlendirici bir hat çekip çıkartır ve varolanın tasviri –aynı zamanda da yaratılışı– biçiminde kendini gösteren mantıksal bir çözüm ortaya koyar.

Aynı zamanda mit, şeylerin varlık nedenini, onları açıklaya-

rak aydınlatır: Var olan şey boşuna ve nedensiz var değildir. Tam tersine, mitte anlatılan hikâye aracılığıyla, kahramanların maceraları ve bahtsızlıkları aracılığıyla, evrendeki bir şey açıklanmış olur, çünkü mit dünyayı, dünyaları temellendiren birkaç nedeni aydınlatır.

Sonuç olarak mit bu varoluşu, bu düzeni ve bu temeli doğrular; bunu yaparken de gerçekten ortak bir kaide, toplumsal bir düzen, bir kültürün sakinlerinin paylaştığı bir otorite ilkesi yaratır. Buna göre, emredenle itaat eden aynı eylem tutarlılığına boyun eğerler. Böylece, basit bir özneler arası ilişkisi değil, her bir öznenin kendine denk düşen role aidiyetini meşru kılan ve her iki tarafı da kendi yazgılarını kaçınılmazcasına sonuna vardırmaya boyun eğdiren –mitin getirdiği– doğrulayıcı bir düzen yerleşir.

Her mit kurucu (ya da yeniden-kurucu) olduğundan, kahramanlar ile geçtikleri yol, yalnızca şimdiki zamanı temellendiren ve gelecek zamanı mümkün kılan geçmişin kökenini tarif etmekle ya da açıklamakla kalmazlar; daha öteye de giderler, çünkü "kökenlerin kökeni"nin gerçek bir doğrulaması tarzında hareket ederler. Böylece, köken, bir müze gibi ya da bir tarih kitabı gibi ziyaret edilecek, geçmişin bir anıtı olmaktan çıkar. Bir mit güncelliğini koruyorsa, gücünün ve dirimselliğinin verdiği otoriteyi koruyorsa, bir düzeni doğruladığı içindir; bir toplumun ve bir kültürün üyelerine anlam atfettiği ve temellerin sürekli yeniden-inşa edildiği bir sistem içinde işlemelerini sağladığı içindir.

Kısacası bir mit, "var olan vardır" diye kestirip atılabilecek bir tarih değildir. Tersine, mit her durumun içine varlığı bir gereklilik olarak sürekli sokar –ya da, neo-Platoncuların dediği gibi, varlık özle çakışır. Mit, başoyuncularının geçirdiği değişimler dolayısıyla bir tür evrensel özü yeniden-edimselleştirir. Bundan anlamamız gereken şey, verili her varoluş tarzında kendini doğrulayan ilişkiler –ya da işlevler– bütünüdür. Bu

anlamda, mitler bizzat –farklı biçimleri altındaki– varoluşun her bir somut durumda nasıl mümkün ve hatta zorunlu olduğunu söylerler.

Bir mit, kendi içinde ve kendi için varolmayan *yoğunlaştırılmış* bir bütün olarak tanımlanabilir. Çünkü varlık haline erişebilmek için, anlatının ve bundan kaynaklı ilişkilerin *yaygınlaştırılmış* bölümler halinde, somut kerteler halinde cisimleşmesi ve edimselleşmesi gerekir. Bu durum mitin, sonsuz öğeler içerdiğini ve anlatının tabi olduğu tarihsel durumlara bağlı olarak belirip yok olan somut ve durumsal başka öğelerin de içinde yer aldığını açıklar.

Guevara, yaşamı ve yoluyla, bir yanda, güç, göçebelik ve oluş, diğer yanda, biçim ve norm arasındaki temel çatışma şeklindeki bir mücadeleyi yeniden-edimselleştirir.

Göçebenin yerliyurtlu karşıtlığı karşısında yerleşik olanın yerliyurtluluğu. Bir yandan, belirgin ya da kesin nesnesiz arzu, diğer yandan, geçici biçimler, norm ve istikrarlar. Che, her zaman karşıt bu iki mitik biçimden birini temsil eder; yani her düzenin ya da biçimin aşırı kırılganlığını sürekli hatırlatan gezgin gücü, ki bunun içinin en derin yerinde her zaman bir kaos bulunur, mutlak anlamda dışsal olan şeye onu bağlayan bir "biçimsiz" onun iç dokusunu oluşturmaktadır.

Yoğunlaştırılmış –yani sonsuz, ezeli– öğe olan mit, iki kez cisimleşir: Toplumsal bedende ve mitsel kişinin bedeninde. Che mitinin karşısında, farklı cepheler arasındaki mücadele edimselleşir ve ayrıca, bir muharebe alanı olarak var olan Che'nin somut bedeni bulunur –Che'nin kendi organlarının kararlılığı ile organların ötesine, bedenin ötesine giden, taşıyıcısı olduğu arzu bu muharebe alanında karşı karşıya gelir. "Yaşamım benim değildir." Mitsel kişiliğin bize hatırlattığı gerçeklik budur; yaşamım, organlarımın, toplumsal işlevlerimin ya da bireysel kimliğimin bütünü değildir, yaşamım tüm bunlara rağmen geride kalan ve var olan şeydir. İmkânsızdır, arzunun ve "organ-

sız beden"in tek devindiricisidir, sürekli olarak yeni olasılıklar ve yeni yaratılar imal eden bir imkânsızdır.

Che, mitsel boyutu içinde, angajman kavramını temsil eder –insanın çevresiyle ve tarihiyle sorumlu ilişkisi. Eğer gündelik yaşam bir tür kararlılıkla, her şeyin pratik bir anlamının ve tahayyül edilebilir bir erekliliğinin varmış gözüktüğü daimi süreklilikle belirleniyor ve düzenleniyorsa, Che, varoluşun kararsızlığı –yani onu temellendiren anlamsız yanı– deneyimlediği hududu temsil eder. Bu temellendirilmemiş bölge, gündelik yaşamın peçesi düşüp de kendisinin düzenli ve istikrarlı bir yaşamın içindeki bir çocuk, asker ya da memur olmadığını, bir güvenlik tüketicisi ya da yaşamın sıradan bir müşterisi olmadığını, belirsizliğin rüzgârında salınan bir yaprak, kurallarını ve anlamını asla bilemeyeceği yoğunlukta bir parçacık olduğunu belli belirsiz de olsa fark eden insan varlığına seslenir.

Gündelik yaşam, insanların –Herakleitos'un deyişiyle– "uyuklayarak" yaşamasını, kendi yaşamlarının bilincinde olmadan yaşamasını sağlar; iktidar mücadeleleri içinde ve dünyanın, tarihin ve ortamın kısmen bir dekor olduğu ve insanlığın geri kalanının basit figüranlar olduğu kişisel küçük hikâyelerde kaybolmasını sağlar. Uyuklayan insan için çağımızın önemli sorunları (bin hayvan türünün yok olması, genel olarak ekolojik kargaşa, ilaç gruplarının ekonomik çıkarları adına milyonlarca insanın ölümü, faşizmin yükselişi...) belki de ılık cevaplar ya da görüşlere yol açacaktır.

Diyalog kişisel boyutlara yöneldiğinde, Deleuze'ün "küçük kirli sırlar" dediği küçük hikâyelere yöneldiğinde zombi tutkusu derhal alevlenir. Eşler arası sorunlara ya da mutsuz çocukluğa her gönderme yapıldığında, öfke, sevinç, kahkaha ya da gözyaşları istila eder. Kısacası, onu ilgilendiren tek şey kendi küçük kişisel hikâyesidir. İstikrar içindeki yaşam budur.

Bununla birlikte, anlamdan yoksun olanın gerçekliğini, kimse bize direktif vermeden, ganimetsiz, çabasız, evrende tek

başımıza olduğumuz, yaşadığımız şeyden sorumlu olduğumuz bu varoluşsal sınırın gerçekliğini deneyimlemek insanlara tesadüfi olarak verilmiş bir şeydir. Bu yalnızlığı insanlar geçici olarak tanır; düellolar, büyük felaketler ya da ortaya çıktıkları kadar hızla yok olan ilineksel ve arzulanmayan katışıksız koşullar olarak yaşanan ve düşünülen istisnai başka anlar vesilesiyle tanırlar.

Bu istikrar takıntısı karşısında Che, herhangi bir istikrarın ağlarına asla düşmeyen, iktidar için, kendi kişisel başarıları ya da tarihsel bir kesinliğin yükselişi için dövüşen kurtarıcı efendilerin de ağına düşmeyen, daima hudutta oturan mitsel kahramandır.

Che, sıradan bir muhalif değildir, çünkü muhalif genellikle efendinin sahip olduğu şeyi arzular. Che "başka şey"i arzulamaktadır; ne tanımladığı ne belirttiği, tamamen farklı bir şeydir bu, ve buradaki her eksiklik, arzu ile gerçekleşme arasındaki bir tür –kalıcı ve kaçınılmaz– yetersizliktir.

A Eşittir A

Bir gün mahallemde, XI. bölgede yürüyordum ki simaen tanıdığım biri bana seslendi. Dükkânı eski Roquette hapishanesinin karşısında ve Fransızların halkın önünde giyotinle idam yaptıkları meydanın yakınında olan çiçekçi kadının kocasını hemen tanıdım. İranlı ressam Hacızade, biraz konuşabilir miyiz diye bana soruyordu. Kendi yaptığı ve Che'yi konu alan bir dizi tabloyu bana göstermek istemişti. Ressam-çiçekçinin atölyesinde, bir kez daha Che'nin bakışlarıyla karşılaştım: Cebella giymiş Che, arka planda İran dağlarıyla Che, ve özellikle çoktan ölmüş gözleriyle bana bakan Che. Sanatçı, Vale Grande hastanesinin morgundaki cansız bedenin bu son görüntüsünden yola çıkarak, Che'nin bu İsevi yüzünü kaç kez kopya etmişti? Bu İranlı benim memleketlimin resmini kopyalamaktaki bu inadı hangi nedenle gösteriyordu?

Bunu bana açıklayamadı: Ama yüzü "onunla konuşan" bu adamın kim olduğunu aslında kesinlikle bilmediğini hiç tereddütsüz kabul etti. Bu yüzün ardındaki insanı, yapıp ettiklerini hiç bilmese de bu yüzde cisimleşen ve temel önem taşıyan, bir ressam olarak ona hitap eden bir şeyler olmalıydı. Che'nin tüm yüzleri arasında onu en fazla büyülemiş olanı ölmüş Che'nin yüzüydü. Sonuçta Che'nin milyonlarca insanın gözünde ve bilincinde bu imgeyle, bizzat ölümüyle kendini göstermesi bir tesadüf değildi.

Tanım gereği, yaşayan mit yoktur. Yine de gösteri ve hüzün toplumu, mitsel alana özgü olan sıfatlar yardımıyla yapay ve kısır biçimde yatırım yapmaya çabaladığı sahte ünlüler yaratmaya çabalar. Gerçekten de bu toplum, sıradan ve kullanılıp atılabilen sözde-mitleri tekrar tekrar üretmek için genellikle kolektif bir olgu olan histeriyi sömürür. Gençlerin hem kobay olarak görüldüğü, hem de onlara yıldız muamelesi yapıldığı tele-realite yayınlarında yaratılan sözde-mitler bu türdendir. Onlar, kamunun –ve kendilerinin– gözünde modern mitler haline getirilmek istenir.

Mitsel anlatının başkahramanı her zaman için düzeni ve deneyimi meşrulaştıran kurucu olarak belirir, aynı zamanda kendi varoluşu için sürekli mücadele eden insan toplumunu temsil eden arketiptir; her seferinde düzeni kaostan, ışığı karanlıktan ve uygarlığı barbarlıktan ayıran kişidir. Ama somut evrenleri tekrar tekrar kuran biri olarak, yaşayan bir kişinin bedenine asla yerleşemez. Mitin dayanağı olacak kişi, ister istemez, esin kaynağı olmuş insanın ölümünden sonra doğar.

Böylece, mitsel kahraman yalnızca anlatıdadır: Öldükten sonra gerçek kişinin bedeni –hem gerçek hem mecaz anlamda– yok olur ve sonraki anlatıda geri gelen kişi, kimsenin yerine getirmek zorunda olmadığı misyon dolayısıyla ve bu misyon için önceden var olmuş, hep var olan bir beden olarak kendini gösterecektir. Bunun sonucunda mitsel kahramanın

ne gündelik yaşamı olur ne de sıradan bir hayatı: Her bir eylemi, içinde bulunduğu her durum ve başından geçen her şey, mizaçları ve aşkları, bütün bu verilerin her biri, örnek ve olağanüstü bir varlığın, herhangi bir başkasının değil bir Başka'nın "tarihsel rolü"nün tezahür ettiği bir epifani olarak kabul edilmelidir. Budistlerin adlandırmasıyla "hayattan kurtulmuş olanlar" gibi, mitsel kahraman da Karma gezintisi sona ermiş biridir: Yani o daha ölmeden önce "kutlu" biridir, bir Budha'dır.

Martin Guevara'yla ve örgütümüzdeki diğer yoldaşlarla birlikte hapishanede geçirdiğimiz yıllarda, gündelik yaşamın tamamen ortadan kaldırılmış olması ve o dönemde yalnızca varolmak gibi basit bir nedenle tarihsel özneler olduğumuzun bilinci, "yaşamım bana ait değildir" fikrini deneyimlememizi sağladı. Gündelik yaşam öylesine daralmıştı ki, gerçeklikten geriye kalan şeyin artık hiçbir karmaşıklığı ya da çelişkisi yoktu: Bütün yirmi dört saatler boyunca kural olarak soluk almaktan başka bir şey yapma imkânının ve zorunluluğunun olmadığı, içinde bulunduğumuz bu koşullarda, tuvalete gitmemize kaç kez izin verildiği dikkate alınsa bile, kesinlikle "tarihsel özne"lerdik. İnsan varlığının gündelik yaşamını belirleyen çelişkilerin hiçbiri bize temas etmiyordu.

Gün be gün, nihai fedakârlığın eşiğinde, dönemin etik gerekliliğine, çoğu zaman da kendimize rağmen, neredeyse dolu dolu karşılık veriyorduk: Arketiple aramızdaki hudut o dönemde son derece dardı. Polislerin nefreti ve şiddeti bile bizim temsil ettiğimiz şey –yani bizim gerçek niteliklerimizden çok işgal ettiğimiz tarihsel yer– karşısında bir tür saygıyla tezahür ediyordu. Gündelik yaşamın her türünden soyutlanmış hayatlarımız sanki yalnızca büyük tarihe bağlıymış gibi akıyordu.

Soluk alıp verme, uyku, uyanıklık... her şey yalnızca yaşamın dışındaki bir şeye bağlıymış gibi var oluyordu, ve o za-

man, tamamen fizyolojik, minimalist eylemlerin öznesi olarak, yaşamlarımızın bizim olmadığı tuhaf hissini denediğimiz oluyordu.

Son Tango

1967 yılının ekim ayında La Higuera'daki küçük okul, çevredeki karışıklıklar nedeniyle kapatılmıştı. Bolivyalı, Arjantinli ve özellikle Kuzey Amerikalı askerler aylardır tepeleri işgal etmiş ve Valle Grande'deki küçük şehri kuşatmışlardı. Che ve sefer grubu ise, tecrit edildikleri cangılda, oradan çok uzaktaki kudretlilerin karar verdikleri dünyanın bölünmesini tartışıyorlardı. Jeopolitik pastanın bu paylaşımı karşısında Sovyetler Macaristan'ı ve Çekoslovakya'yı sorunsuzca ezmek için, Amerikalılar da Latin Amerika'daki kendi arka bahçelerini düzenlemek için beyaz kart istiyorlardı. Bu şemanın içinde Bolivya'daki isyan iki kez mahkûm edilmişti: Tam da arka bahçede cereyan ediyordu ve "tarihin yasaları"na ya da dünyadaki temsilcisinin yüksek çıkarlarına denk düşmüyordu. Kendisine eşlik etmiş olan Arjantinli'den kurtulmuş olan Fidel, devlet aklına ["hikmet-i hükümet"] –yine şu hüzünlü akıl devletine– boyun eğmişti, Sovyetlere bağımlılığı ve tabiiyeti kabul etmişti.

Bitkin ve ateşler içerisinde, küçük okulun pis zeminine uzanmış olan Ernesto, kapıya yaklaşan ilkokul öğretmeninin adımlarını güçlükle fark ediyor ve karşı bakkalda oturarak genç öğretmenin geçişini seyreden askerlerin kaba şakalarını işitiyordu. Daha sonra, bakkal dükkânının sahibi "Che'nin anısına" birkaç dize yazmış, turistlerin ve gazetecilerin ricasına fırsat bırakmadan her imkân bulduğunda bunları okumuştu. Hatta kendisinin de Che'yi bizzat gördüğünü, son yaylım ateşi işittiğini anlatıp duruyordu.

Yirmi yıl sonra La Higuera'daki küçük öğretmene rastladım. Valle Grande okulunun müdiresi olmuştu –belki de Che'nin

son fethi olduğu için! Bedeni bir muharebe alanı olmaya devam eden komutan, bunca yıldan sonra ışıltısını hâlâ korumaya devam eden bu kadınla yalnız kalmıştı. Üzerine üşüşmüş olan ve kendi yaşamına olduğu kadar kendine de yabancı ölümün kapısı önünde, utanmadan, son bir kez yalnızca bir erkek olmuştu, baştan çıkartıcı bir Arjantinli olmuş ve onu baştan çıkartmıştı. Hayat, hayatken böyledir işte: Son ana dek hayattır. Müdirenin kocası bugün bile baştan çıkartıcı komutanın adını anmaktan kaçınır ve tartışma bu konuya geldiğinde odadan utangaçça çıkar. Koca kuşkusuz ki hem politik hem de etik olarak bir Guevaracıdır, ama onun bir erkek olarak kalbi uzakta kalmış o ekim gecesini unutamaz; karısını, köyün en güzel kadınını bir Arjantinli'nin baştan çıkardığı o geceyi...

Dev Bir Cüce

La Higuera sakinleri köyün civarında küçük bir kulübe olduğunu anlatırlar. Kulübenin yerini kimse tam olarak bilmemektedir. Bu kulübede çok yoksul, cüce bir kadının annesiyle birlikte yaşadığı –ya da yaşamış olduğu– söylenir. Bu minnacık kadının yalnızca bu kulübesi ve bir de küçük eşeği varmış. Bir gün, 1967 eylülünün bir öğleden sonrası, talihin cilvesi sonucu kadın büyük bir efsaneye dönüştü; öyle büyük biri oldu ki; gölgesi o andan itibaren bir devin gölgesi oldu.

Che, Bolivya Günlüğü'nde, küçük müfrezesiyle birlikte bir yer saptama yürüyüşü sırasında aniden kendilerini o cücenin karşısında buldukları ânı bir çırpıda anlatır. Kadın eşeğinden iner ve Che'yle bir süre tartışır. Che kadının hükümet birliklerinin yer değiştirmesi, gerçek ya da potansiyel ispiyoncular ve daha genel olarak bölgedeki tek tek hareketler üzerine yararlı olabilecek bilgilere sahip olup olmadığını öğrenmeye çalışır. Küçük cücenin daha sonra anlattığına göre, Che'nin karşısındayken, ömrü boyunca asla rastlamayacağı kadar ilginç bir

şahsiyetin karşısında bulunduğunu hemen anlamıştı. Sohbet, anlaşıldığı kadarıyla, Guevara'nın onu eğitim görmeye ve büyümek için okula gitmeye teşvik etmesiyle noktalanır. Belki de Bolivyalı bu küçük kadına büyümek için ne yapması gerektiği hiç bu kadar açık anlatılmamıştı.

Kartalların yolu pek ender düşen cesur yolcuların üzerinde uçarak, dünya var olduğundan beri kendilerine ait olan bu toprağa tiksinti verici ve muhteşem halleriyle damgalarını vurdukları Altiplano'nun bu meçhul patikasında, o zamandan beri tarihin onu tanıdığı adla "Che'nin küçük cücesi", farkında olmadan belki de atavik bir randevuya tanık oluyordu; bu randevunun gücü ve tekilliği onun yazgısı üzerinde etkili oluyor ve onu tüketiyordu.

Bu buluşmadan başlamak üzere, küçük cücenin yaşamının bir anlamı oldu: Arketiple bu doğrudan temasın tanıklığını aktarmak. La Higuera'yı ziyaret eden her yolcu, er ya da geç, bu yolun üzerinde ona rastlar. Karşılaşmanın ritüeli hep aynıdır: Hiçbir yerden ortaya çıkar, bir tümsekten ya da bir kayadan yaklaşarak gelir, eşeğinden iner ve yolculara Che'yi gördüğünü, onun söylediklerini hatırladığını ve o günden beri yaşamının değiştiğini anlatır. Sonra bir şey ister, biraz para ya da bir yolculuk anısı, ama bu talebi her zaman bir başkasının adına yapar, sanki kendi için bir şey istemek ya da yiyecek veya barınak gibi dünyevi ihtiyaçları karşılamaya çalışmak, o büyük adama rastlamış birine yakışmazmış gibi. Sonunda, yalnızca eşeğine binmesine yardım edilmesini ister ve çalıların arasından, geldiği gibi çekip gider. Böylece yolcu, fizikçilerin ve bilim-kurgu yazarlarının sözünü ettiği uzam-zaman sürekliliğindeki o çatlaklardan birinden farkında olmadan geçtiği tuhaf duygusuyla baş başa kalır.

İşte, bir öğleden sonra, bir grup dostla birlikte La Higuera'ya inerken ve bulutların neredeyse aşırı düşsü bir sıcak kattığı taşkın dağlarda beliren minicik, muamma gibi ve kaçınılmaz bir siluete rastladığımızda bunları hissettim.

2

Tarihsel Bağlam

Devlet Aklı (Hikmet-i Hükümet)

Che'nin kişisel deneyimi ve onu bir takımyıldızın dayanağı yapmış olan yankılar, çok kısa ve dolayısıyla çok yoğun tarihsel bir döneme sığmıştır.

Gerçekten de, Küba devriminin zaferi ile Fidel Castro'yla geri dönüşsüz kopuşun başlangıcı arasında ancak beş yıl vardır. 1960-1965 yılları esasen topyekûn nükleer yıkım tehdidine karşı gerçek bir kolektif terörün damgasını taşımaktadır: Korku, tehdit ve terör, disipline etme eğilimini teşvik eder.

Doktor Ernesto Guevara Lynch politik yaşama –deyim yerindeyse– adım attığında, en azından politik gösterinin büyük dünyasına adımını attığında, Sovyetler Birliği Batı'daki çeşitli politik hareket, grup ve örgütlere yaptığı "satın alma teklifi"nde neredeyse kusursuzca başarılı olmuştu. 1960'lı yılların başında, Batılı ülkelerde, Sovyet yanlısı grupların etki alanına düşmeden savaşa karşı çıkmak neredeyse imkânsızdı. Bunlar barış mücadelesini, açık seçik bir biçimde, doğrudan doğruya

Moskova'dan gelen talimatlarla yönetiyorlardı. Aynı şekilde, yüzlerce grev ilgili ülke ve bölgelerin somut durumlarına göre değil, Sovyetler Birliği'nin yüksek çıkarlarına bağlı olarak kararlaştırılıyor ve cereyan ediyordu. Gerçekten de, işçi taleplerinden, yurttaşlık haklarından, laik eğitimden vs. yana farklı mücadeleler, zaman ve mekân içinde saptanabilir somut koşullardan doğuyordu, ama buna rağmen, gelişirken, Sovyet çıkarlarına bağlı bir başka örgüt biçimine neredeyse kaçınılmaz bir şekilde indirgeniveriyordu. "El çabukluğu" hep aynı şekilde işliyordu: Gerçek erkek ve kadınların aktif bir şekilde yaşayıp geliştirdiği somut durum ve mücadeleler potansiyel bir hal alıyor ve tali eylemlere dönüşüyordu; ve söz konusu durum, zaman içerisinde, sanki komünist devin ve ikiz kardeşi –ya da neredeyse ikizi– olan kapitalist devin mücadelesindeki muharebe cephelerinden biriymiş gibi evriliyordu.

Bu mantığa göre, KP'yla birlikte olan ya da ona doğrudan doğruya bağlı örgütler, farklı bölge ve ülkelerdeki her bir durumun gelişimini Sovyetlerin dünya stratejisine göre düşünüyorlardı; yoksa her bir gerçekliğe özgü somut karaktere göre değil. Bu mantık içerisinde, bir çatışma durdurulabileceği gibi sorumsuz sınırlara dek vardırılabiliyor, bir mücadele kazanılabiliyor ya da kaybedilebiliyordu, ama her şey iki blok mantığına indirgenmişti: Devlet aklı, halk hareketinden doğabilecek aklın yerini almıştı. Bu mekanizmaya bağlı olarak, özgürlük için mücadele eden kişi, başlangıçtaki niyetinin tam zıddı bir yere çok kolay kayabiliyordu.

Solcu bir yöneticinin "devlet aklı"nı anarken ve böylelikle özgürlük adına bir diktatörlüğü onaylarken hissettiği –bilinçdışı da olsa– hazzı görmek –özellikle de 1960'lı yıllarda– her zaman şaşkınlık vericidir. İyilik adına kötülük yapmayı düşünen kimse kadar kötülük yapmakta eli kolu özgür biri yoktur... Che ile Fidel arasında kopmanın başladığı kesin ânı saptamak güçtür. Yine de, onları farklı yollar tutmaya yöneltmiş

bağlam budur. Fidel, iki blok arasındaki çatışmanın indirgemeci diyalektiğine bir anlamda teslim olurken, onu tek olası gerçeklik olarak kabul ederken, Che bu Mani'ci dünya görüşünü reddeden ve direnen bir alternatifin gerçek askeri şefi olarak ortaya çıkar.

Che, 1965 yılında halka yaptığı Cezayir konuşmasında –sözlerinin tüm dünyada yayımlanıp yorumlanacağını gayet iyi bilerek– Moskova'nın üçüncü dünya karşısındaki emperyalist tavrına açıkça saldırır ve Sovyetler Birliği'nin büyüyen müdahaleciliğinden net biçimde söz eder: "Sosyalist ülkelerin ahlaki görevi Batı'nın sömürgeci ülkeleriyle zımni suç ortaklıklarından kurtulmaktır."[4]

1965 yılında Che'nin Küba'daki resmi görev ve sorumluluklarından zaten kurtulmuş olduğu kesindir. Keza, Sovyetlerin nüfuzu arttıkça Che de Sovyetlerden o ölçüde uzaklaşıyordu. Bu sırada Fidel dalgın adamı oynamaya devam ederken, Raúl Castro da fazla çaba sarf etmeden kötü adam rolü oynuyordu. Camilo Cienfuegos, görüş ayrılıkları tam rahatsız edici bir hal almıştı ki, bir kazada ölme nezaketini göstermişti. Yıllar sonra Komutan Pineiro da bir kazada ölecekti; Castro'nun Ochoa'yı ve devrimin diğer "kahraman"larını muz cumhuriyetlerine özgü ve mahkeme makyajlı bir temizlik sırasında kurşuna dizdirmesinden kısa süre sonraydı bu kaza.

Böylece, Küba devrimi tarihinin çok erken bir vaktinde, Fidel "kurtarıcı efendi" olarak kendini kurumlaştırdığında, onun kararlarını tartışmak özgürlüğün kendisini tartışmak anlamına geliyordu.

4- Şubat 1965'te Ceyazir'de Afrika-Asya ülkeleri konferansı vesilesiyle yapılan konuşma.

Doğuştan Gelen İle Sonradan Edinilen

Dünyanın Mani'ci bölünmesinin düşünce alanını uç bir basitliğe indirgemediği tek yer yalnızca politika değildir. Örneğin psikoloji ve pedagoji alanlarında, sağ ile sol arasındaki mücadele, varsayımsal "ilerleme âşıkları" ile sözde "eski düzen savunucuları" arasındaki mücadele, kendi –paradoksal ve beklenmedik– mücadele alanını amansız bir tartışmada buldu ve bu mücadelede sancaklarına *doğuştan gelen* ve *sonradan edinilen* yazılı iki kamp karşı karşıya geldi. Bir yanda, gericilik kendisinin gelenek, istikrar gibi gördüğü şeyi, dahası insan iradesinin değiştiremeyeceği şeyi, yani *doğuştan geleni* savunuyordu. Diğer yanda ise karşı kamp, toplumsal değişim, adalet ve özgürlük için mücadelede, fazla analiz yapmadan, –yeterince bilimsel olmayan– *sonradan edinilen* hipotezini benimsedi.

İkizlerden –ya da aynı sınıftaki öğrencilerden– oluşan bütün gruplar gözlem nesnesi oluyor, dikkatle, tutkuyla ve hastalıklı biçimde gözlemleniyorlardı. Her iki alanda da, hipotezlerin geçerliliğini bir an önce kanıtlama duygusu öne çıkıyordu. Tarihin öznesi olarak insanın kendi hayatının yaratıcısı olup olmadığını saptamak gerekiyordu. Çok sayıda araştırmacı, tekyumurta ikizlerinin, doğumdan itibaren binlerce kez kanıtlanmış –ya da kanıtlanmamış– tesadüflerle birbirlerinden ayrı düşerek (sola göre) tamamen farklı kişisel gelişme gösterdiklerini ya da (sağ açısından) yaşamlarında anlamlı paralellikler ya da eşbiçimlilikler görüldüğünü belirten çok sayıda makale ve kitap yazdı. Tekyumurta ikizleri (o dönemde bugünkünden daha az rastlanıyordu; bunun nedeni de esasen doğurganlığın ve doğum kontrolünün daha az teknik yasalara boyun eğiyor olmasıydı), bu sorunsalla ilişkili başka inceleme konuları arasında çok yakından takip edildi.

Sovyetler Birliği'nde proletaryanın üstünlüğü –daha sonra Küba'da olduğu gibi– üretim alanında erişilen sonuçlarda

maddileşiyordu: İneklerden elde edilen rekor süt miktarının yanı sıra, eşek gibi çalışıp sonra da spor yapmaya giden işçiler?

Bu Sovyetler Birliği'nde yeni bir dava ortaya çıkmıştı: Acılı doğuma karşı mücadele etmek gerekiyordu. Pavlov'un pek de ciddi olmayan öğrencileri, doğum acısının kültürel olarak dayatılmış nedenlerle kadını acı çekmeye mahkûm eden –uzun ve tarihsel– bir koşullanmanın ürünü olduğunu keşfettikleri kanısındaydılar. Bu durumda müstakbel anneyi koşullanmadan kurtarıp yeniden koşullamak, "acı içinde doğuracaksın!" diyen kutsal kitabın ve kültürün buyruğundan onu kurtarıp, "sevinç içinde doğuracaksın!" diyen bir başka buyruğa –bu kez proleter, diyalektik ve materyalist buyruğa– onu tabi kılmak, hatta kimi durumlarda *Enternasyonal* söyleyerek doğurmasını sağlamak gerekiyordu... On binlerce zavallı kadın için, doğurmanın fizyolojik ve kaçınılmaz ıstırabına, bir de suçluluk duygusunun psikolojik ıstırabı ekleniyordu. Çünkü acıyı yenmeyi başaramayanlar, kadınların kurtuluşu davasına ihanet ettikleri duygusu içindeydiler. Ayrıca, birçok erkek, kendi annesinin ya da eşinin orgazm içinde doğum yaptığını anlatıyordu. Tuhaftır; bir süre doğumevinde çalışmış olan bu kitabın yazarı, bu tür sırlar açan hiçbir kadına rastlamadı.

Doğuştan gelen ve sonradan edinilen –ya da daha sonra göreceğimiz gibi, genetik zırvalar– başka örneklerin yanındaki basit kalır. Bu dönemde, çok sayıda teknisyen ve araştırmacı, yalnızca simülakrlar üretmeye mahkûm olduklarını gördüler. Epistemolojide bir simülakrın, deneyimin çözüme göre düzenlendiği düşünce olduğunu belirtelim.

Komünist Genler

Genetik alanında Sovyetlerin güdümcü çılgınlığı, ünlü "Lysenko Olayı"nın kanıtladığı gibi saçmalığın doruğuna erişti.

Gerçekten de, Sovyet laboratuarlarında, komünizm yalnızca kapitalist bilimden daha güçlü bir bilim kurma iddiasıyla yetinmeyerek, sınıflar mücadelesine tamamen dahil bir bilim geliştireceğini de ileri sürmüştü. Bir proleter bilim gerekiyordu; tıpkı proleter bir estetik ve sanat gibi. Böylelikle Moskova Batı'daki bütün ilerici hareketlerin ölçüsünü belirlemiş olacaktı. Bu atılım içinde, Sovyet yöneticileri, genetik alanındaki araştırmaların çok yavaş olmasından rahatsız oldular. Gerçekten de, dönemin önemli keşiflerine rağmen, genetiğin yasaları, Mendel'le birlikte keşişvari başlangıçlarından bu yana onlara eşlik eden ve "bir hayvan, insan ya da bitki varlığının yaşamında edindiği özellikler kalıtım yoluyla aktarılmaz" diyen temel postulatlardan pek de uzak değillerdi.

Yalnızca tarihin yasalarını bilme ayrıcalığını kendine mal etmekle kalmayan, aynı zamanda, yalnızca kendisinin bilebileceği ve dile getirebileceği bir anlamda keyfince "tarih yapma" ayrıcalığını da gasp etmiş olan dünya komünist partilerinin yönetimi için, Mendelci postulat hoşgörülemez bir hakaretti. Bu skolastik tartışmalar kuşkusuz ki anakronik gelebilir, ama o dönemin politik söyleminde merkezi bir unsur teşkil ediyordu.

Bir uçurumla ayrılmış olan, bir yanda durumdan yararlanan ve durumun değişmemesi için ellerinden geleni yapan burjuvaları ve müttefikleriyle birlikte yoksulluğa ve sefalete boyun eğmiş Yaşlı Dünya; diğer yanda, "tarih yönünde" giden ilerleme güçleri. Komünistler, basitleştirici Marksizm okumalarıyla, öncü parti şeklinde örgütlenmiş insanların tarih yaptıkları ve önceden belirlenmiş nihai hedefe –bu aşağı dünyada komünist cennetin kurulması– varmak için gereken farklı alanlardaki ilerlemelerin öncüleri oldukları sonucunu çıkarmışlardı.

Daha on yirmi yıl önce "insanlar tarih yapar" hipotezine

inanılıyor olduğunu günümüzdeki kriz halindeki toplumlar anlayamaz. Çağdaş insan, olsa olsa, dünyanın keyfi gidişatından –asla tarihsel olarak kabul edemeyeceği bu gidişattan– ıstırap çekmeye hazırlanabileceğini söyleyebilir. Gerçeğin –var olan şeyin– yalnızca karmaşıklık olarak kavranabileceği şeklindeki ontolojik saptama karşısında, günümüz insanının herhangi bir tümleştirici yasanın ona Mandala'nın anahtarını verebileceğini ve sloganları "tek yol..." olan militanların pek sevdikleri türden bir formülde her şeyin basitleştirilebileceğini hayal etmekte güçlük çekeceği söylenebilir.

Ama bizim ilgilendiğimiz dönemde Fukuyama ve postmodern müritleri henüz gün yüzüne çıkmamıştı. Genetik, inatçı karmaşıklığıyla, proletaryanın gelişimine ve insanın gerçek üzerindeki tahakkümü önermesine direnebilecek gibi gözüküyordu. DNA zincirleri sonradan edinilmiş olanın deneyimine bağlı olarak başkalaşım geçirmeyi her zaman reddetseler de, bir avuç genin inatçılığı yüzünden tehdit altında olan şey komünizm projesinin ta kendisiydi, toplumsal değişim engellenecekti. Bunun üzerine, komünist gururu çiğneyen bu sapkın mekanizmayı tamir etme yönünde üstlerinin teşvik ettiği Doktor Lysenko, sonunda, "sonradan edinilmiş karakterler katılımsaldır" diye tüm dünyaya ilan etti. Lenin'in mumyasında nihayet yatıştığının ifadesi bir gülümseme görülüyordu, keyfini gizleyemeyen Kruşçev ayaklarını vurarak tempo tutup eğleniyordu. "Keşfin" önemi öyle büyüktü ki, tartışma bir toz bulutu gibi tüm dünyaya yayıldı. Engin komünist ağın her gazetesinde ve her odakta bu tartışılıyor, uzun uzun bundan söz ediliyor, komünizmin genler üzerindeki zaferi kutlanıyordu. Yaşam ortamı ve sistemi bir kez değiştiğinde, insanın kendisi nihayet dönüşebilir ve komünist rejimin üstünlüğüne ayak uydurabilirdi. Tüm haksızlık ve zulümler, tüm şiddet ve katliamlar bu amaç uğruna aklanabilirdi.

Bu vaat adına, dünyadaki entelektüel ve sanatçılar, ahlaki

vicdanlarını bir çekmeceye yerleştirip komünizmin dehşetleri karşısında gözlerini kapadılar. Kendi ülkelerinde en ufak bir adaletsizliğe bile dürüstçe karşı çıkanlar, Yankee emperyalizmi ve büyük toprak sahiplerinin katil şiddeti karşısında dehşete kapılanlar, susmayı öğrendiler. Suskunluğun aktif suç ortakları olmuşlardı; komünist partilerin Sovyet bloku ülkelerinde ve yerel KP'ler ile onların sendikal ve kitlesel örgütlerinden oluşan "devlet içinde devlet"lerde sergiledikleri sert ve totaliter uygulamalar karşısında susuyorlardı. Böyle bir iğrençlik umut adına yaşanıyordu...

Yararcı rasyonalizmi içinde sarsılmaz olan komünizm, çok açık seçik hipotezler ileri sürüyordu: İnsan karşısında ya da en azından öncü karşısında her şey teslim olmalıdır; karmaşıklık, tamamen gereksiz akıl oyunları ve kapitalist kötülüktür, insanın henüz "yaratılışın proleter kralı" olmadığı bir başka dünyanın kalıntısıdır. Biyolojinin bu iradeci mantığa boyun eğmemesi, fizyolojik hücre ve dokuların partinin itiş kakışına sürüklenmemesi için hiçbir neden yoktu. Sonradan edinilmiş karakterlerin aktarımı üzerine genetik teori, "proleter mucize"nin ve tarihsel materyalizmin ışığında okunmuş diyalektik materyalizmin tezlerinin yükselişini onaylıyordu.

Anti-proleter ahlak düşkünlüklerine yer olmayan yeni dünyada, örneğin bir alkolik, sosyalist mucize tarafından yeniden eğitilebilir –ya da bir anlamda "programlanabilir"di; böylelikle, müstakbel çocuklarında alkol eğilimi asla görülmezdi. Tıp, gelecek kuşaklara sınırsız boyutlarda her derde deva olmayı vaat ediyordu: Sosyalist cennette kalıtımsal hastalıklar, hasta bireyin soyundan gelenler için Demokles'in kılıcı olmaktan çıkacaktı. Komünizmin eseri ve sanatı sayesinde, gelecek zaman yalnızca kapitalizmden değil, aynı zamanda kolesterolden, kalp-damar patolojilerinden ve daha birçok rahatsızlıktan da kurtulmuş olacaktı. Komünizmin tedavi edebildiği doğa kusurlarının listesi sınır tanımıyordu.

Çağdaş okur bu sözleri abartılı bulursa, kuşkuya kapılmaması için, Küba'da hâlâ varlığını sürdüren bazı yaklaşımları gözlemlemesi yeterli olur. Bilim Kongresi vesilesiyle Fidel, uzmanlık dalının en büyük temsilcisi olarak takdis edildi: Havana'daki Latin-Amerika Psikoloji Kongresi'nde, törenlerle ve büyük bir ciddiyetle Amerikan kıtasının en büyük psikoloğu ilan edildi...Başka birçok uzmanlık alanındaki bilimsel toplantılarda da benzer sapkınlıklar işitildi. Fidel açısından ise, kendini hiç kuşkusuz "dünyanın en büyük genel tıp doktoru" kabul eden kişi, Küba biliminin Parkinson hastalığına karşı, kolesterole karşı, birçok kanser türlerine karşı ve hatta AIDS'e karşı çare keşfetmiş olduğunu ve yalnızca ambargo nedeniyle tüm dünyanın bunları henüz öğrenemediğini söylemekte, yazmakta ve tekrarlamakta bir beis yoktur.

Genetik özellikler daha sonraki dönemde çağdaş bilim tarafından yeniden kalıtımsal olmayan özellikler olarak ilan edildi; –belki de CIA'nın bir karşı-saldırısının kurbanı olmuşlardı. Tarih bize oyun oynuyor: Bugün dikkafalılıkla neo-liberalizme demir atan bilimsel araştırmalar, insana dair mutlak anlamda yararcı bir bakış açısıyla, insan genomunun ve genetik mühendisliğinin gelişimi sayesinde, genetik dağarcığı dönüştürme çalışmasına yeniden başlıyorlar, yeni acemi büyücülerin simyasal çılgınlıkları serbest bırakılıyor.

¡ Cuba sí! ¡ Cuba no![5]

"Guevara fenomeni"nin ortaya çıktığı dönemde uluslararası ilerici ve devrimci hareket üzerinde Sovyetler Birliği'nin diktasına karşı koyanlar, en sert ve en iğrenç gericiler olarak görülüyordu.

Bir kez daha belirtelim: Küba'nın günümüzdeki durumu, Sovyet modeline yönelik her türden eleştirinin karşılaştığı

5- Yaşasın Küba, Kahrolsun Küba!

güçlüklerin soluk bir yansısını bize sunmaktadır. Küba karşısındaki her türden tavır alış, indirgemeci slogan şeklinde kutuplaşmış ve ifade edilmiştir: "Yaşasın Küba! Kahrolsun Küba!" Adadaki rejime yönelik her türden güncel eleştiri gericilik tarafına düşme ve sürgündeki Küba topluluğunun çoğunluğunun tiksinç gerçekliğiyle birleşme riski içermektedir. *Gusanos*[6] lakaplı bu topluluktakiler, ifrata vardırdıkları, tüketim, bireycilik, şiddet ve ahlaksızlık üzerine dayalı Amerikan modelinin aşağılık karikatürleridir. Paradoksal bir şekilde, Fidel'e müthiş bir destek vermektedirler, çünkü muhalefeti tekellerine aldıklarından Castro kardeşlere karşı radikal ve özerk –kısacası Guevaracı– herhangi bir eleştiri teşebbüsünü gözden düşürmektedirler.

Küba diasporasının Fidel'in Küba'sına yönelik eleştirileri, asla bir özgürlük ve adalet arzusuna dayanmamaktadır; bunlar, Küba halkının mutluluğunun asla dikkate alınmadığı özel çıkarların inatla savunulmasının iğrenç bir ifadesidir. Bununla birlikte, Amerikan propagandasının geniş ölçüde yaydığı mesaj öyle güçlü bir sesle yükselmektedir ki, günümüzde Küba'yı eleştirmek isteyen biri, dünyanın neresinde olursa olsun, aşırı-gerici çevrelerin hizmetindeki biri olarak derhal damgalanır. Böylece, birçok durumda, çare kötülüğün kendisinden de kötü olma riski taşımaktadır.

Komünizmin iyi bir müridi olan Fidel, vaktiyle Sovyetler Birliği'nin bin kez daha kaba saba biçimde yapmayı öğrettiği şeyi sürdürmektedir; yani demokratik ve devrimci ilerici çevreler karşısında gerçek bir şantaja başvurmaktadır. Ara tonları kabul etmeyen mesaj şudur: Beni eleştiren gericilikten yanadır, benimle birlikte olmayan bana karşıdır. Bu entelektüel terörizm, Küba devriminin inşa etmeyi başardığı her şeyi geçersiz kılar ya da yok eder ve "Yaşasın Küba! Kahrolsun Küba!"

6- *Gusano* İspanyolca'da "toprak kurdu" anlamına gelir.

şeklindeki sahte antagonizma, patetik bir şekilde, banyo suyuyla birlikte bebeği de dökmek anlamına gelir.

Her iki terimi de hayali fantasmalara denk düşen, tamamen idealist bu dikotomi, geçmişte sosyalist ülkelerin ziyaret edilmesi gibi, inançlı bir militan Küba'yı ziyaret ettiğinde özellikle belirgin bir biçimde kendini gösterir; yani gördüğü her şey, gerçekliği merkezi iktidarın modellerine göre yorumlayan kutuplaştırıcı prizmanın içine derhal yansıtılır. Böylece Küba'yı, karşılaştığı otobüs şoförünün, aile reisinin ve eczacının, en bayağı gündelik rutinlerinin gerçekliğini sanki bir destanın, gündelik kurtuluş destanının kahramanıymışlar gibi yaşadıkları şeklinde değerlendirir. Daha baştan itibaren kendi önyargılarının geçerliliğini onaylamakta inat eden ideolojik turist, sonuçta, köylünün, eczacının ya da kapıcının kaygılarının en köylüce, en eczacıca ve en kapıcıca olduğunu, kendisinin keyfince ideolojik, tarihsel ve jeopolitik kaygılar olarak gördüğü şeye onların tamamen yabancı olduğunu öğrenince şaşırır.

Küba deneyiminin karmaşıklığı "yana" ve "karşı" şeklindeki stereotipleşmiş bakış açılarına indirgendiğinde, çelişik ve karmaşık gerçek Küba iki analizden de kaçar. Her ideolojik kampın Küba'da gördüğünü sandığı soyut imgeler günümüzde bile sonu gelmez tartışmalara yol açmaktadır. Bunlar, *soyut tümel* olarak adlandırılabilen şeyden, yani verili durumun bir bütünün parçasından ya da kanıtlanmasından başka bir şey olmadığını ileri süren tümleştirici bakıştan kaynaklanan ideal yapımlar etrafında dönüp durmaktadır. Bir kez daha belirtelim ki, tümelin ifadesi idealleştirilmiş soyutlamalarda değil, her bir somut durumun içinde kendini gösteren tarzlarda yatmaktadır.

Küba, çokluk olarak, hiçbir koşulda, "yana" ya da "karşı" terimleriyle yargılayan bir analizin konusu olamaz. Ama paradoksal bir şekilde, Küba'nın savunucuları bu çoklu gerçekliği yok olmaya mahkûm ederler. Çünkü idealleştirilmiş bir Kü-

ba'nın kemikleşmiş imgesi topyekûn ve soyut tarzda savunulursa, somut gerçekliğin nesnel bir yargısına sahip olma olasılığı kaçınılmaz olarak dışlanır. Bu şekilde tepki gösterilirse, ters Mani'ci yorumlar benimsenmiş olur. Başka deyişle, bu tavır Batista'nın düşüşünden bu yana –iyi kötü ve çoğu zaman da Fidel'e rağmen– Küba'da inşa edilen her şeyi tarihte geriye doğru büyük bir dönüş olarak kabul etmeye yatkındır. İndirgemeci muhalefetin varlığı bile gerçekte Küba yönetiminin bağrında anti-Guevaracılığın tarihsel zaferine işaret etmektedir. Fidel Che'den bu kadar korkmuşsa, bu esasen Che'nin, katılmak gereken hayali bloklar üzerinde değil, çokluk ve karmaşıklık üzerinde temellenen bir analizi savunmuş ve geliştirmiş olmasındandır.

Che Punta del Este'deki 8 Ağustos 1961 tarihli konuşmasına Kübalı havari José Martí'den alıntı yaparak başladı: "Ekonomik birlikten söz eden, politik birlikten de söz eder. Satın alan halk emreder, satan halk hizmet eder; özgürlük sağlamak için ticareti dengelemek şarttır; ölmek isteyen halk tek bir halka satar, kurtulmak isteyen birden çok halka satar. Bir ülke başka bir ülkenin ticaretinde aşırı etkiye sahipse politik bir güç halini alır. [...] Güçlü bir halk bir diğerine yiyecek verdiğinde, onu kendi uşağı yapar. Güçlü bir halk bir diğeriyle savaşa girmek istediğinde, kendisine muhtaç olanları ittifaka ve boyun eğmeye zorlar. Özgür olmak isteyen halk, ticarette özgür olmalıdır. Kendisi kadar güçlü ülkelerle ticarete girişmelidir. Eğer birini tercih edecekse, en az ihtiyaç duyduğunu seçmelidir. Ne Avrupa'ya karşı Amerika Birlikleri'ni ne de Amerika'daki bir halka karşı Avrupa'yı. Amerika kıtasında coğrafi bakımdan birlikte yaşıyor olmak siyasal birliği gerektirmemektedir; ancak genç biri böyle düşünebilir."[7]

7- Uruguay'da Punta del Este'de Amerika Kıtası Ekonomik ve Toplumsal Meclisi önünde 8 Ağustos 1961 tarihli konuşma.

Üçüncü dünyanın özgürleşmesine dair bu bakış, Küba'nın henüz tamamen boyun eğmediği, ama Fidel'i giderek daha fazla kuşatan güçlerin genel bir yönelim olarak kabul ettiği dünyanın jeopolitik bölünmesine meydan okuyordu. Küba'nın Sovyet imparatorluğuna boyun eğmesini destekleyenler arasında korkunç ve karanlık Raúl Castro bulunuyordu; daha Sierra Maestra günlerindeyken Vişinski,[8] hatta –bilinçdışı bir şekilde– Torquemada gibi kişiliklerle özdeşleşme yeteneği göstermiş biriydi. Konuşmasına Martí'nin bu sözleriyle başlayan Che, en fazla Sovyet-yanlısı olanları kışkırttığını gayet iyi biliyordu; ama o dönemde Fidel'i, dünyanın bölüşülmesi konusunda daha radikal ve bağımsız olan kendi konumuna çekmeyi başaracağı yanılsamasını –tarihin ışığında düşünüldüğünde tamamen naif bu düşünceyi– hâlâ besliyordu.

Küba'da ekonomi bakanı olan Che –görev süresi kısa sürmüş olsa da– çok-ürüne dayanmak için, çoklu gelişim yolları için ve dünya düzeni karşısında adanın özerkliği için mücadele etti. Onun karşısında, Küba'da varlığını hâlâ sürdüren klik ise, tersine, SSCB'nin dayattığı tek ürüne bağlı üretimin erdemlerini savunuyordu. Küba Sovyetlerin uçakgemisine ve engin bir şeker kamışı tarlasına dönüşmeliydi; bu şekilde "Sovyet kardeş" adanın bütünüyle bağımlılığından ve Miami'ye yaklaşık 50 mil mesafede bulunan gerçek bir komünist köprü başından yararlanmış olacaktı; hem de jeopolitik tahakküm yönündeki büyük planlarını ekonomik-politik bağımsızlığa dönük hiçbir ütopik düş tehlikeye atmadan olacaktı bütün bunlar.

8- Andrey Vişinski, özellikle büyük Moskova duruşmaları (1936-1938) sırasında başsavcı olarak "ünlenmişti".

Özgürlük Tekeli

Sovyetler Birliği'nin dorukta olduğu dönemde ona karşı çıkmak, insanlığın ilerlemesine, olası her yön ve boyutta ilerlemeye karşı olmak anlamına geliyordu. Kansız suçları arasında, bu, uluslararası komünist harekete atfedilebilecek en ciddi suçlardan belki de biriydi. Gerçekten de Ortodoksluk her türlü karmaşık düşünce olasılığını reddediyor ve kendi çizgisine tam anlamıyla dahil olmayan ya da yönetimine tabi olmayan her uygulamayı bastırıyordu.

Komünist ideoloji açısından hiçbir durum kendi başına var olamaz; ya da en azından, her bir duruma özgü kavrayış, düşünce ve meydan okumalar asla kendi somut özgüllükleri içinde görülmezler. Bu bakış açısından, her durum, deyim yerindeyse "geçişli"dir; yani kendi başına var olamaz ve uluslararası komünist hareketin onu "okuma" tarzı dışında hiç önemi yoktur. Gördüğümüz gibi, grevler, şenlikler, sergiler ve mücadeleler asla iç nedenlere bağlı değildi, dolayısıyla farklı koşullarda bulunanlar için asla anlaşılabilir değildi. Tersine, verili bir durumda bulunmak, yani somut gerçekliğin talep ettiği şeyi üstlenmek, –her somut mücadelenin ardındaki gizli anlamı okumaya, anlamaya ve açıklamaya yetkili tek kaynak olan– komünist yönetimin kötü gözle baktığı bir durumdu.

Örneğin Batı'da ölüm cezasına karşı büyük mücadele ve seferberlikler bu şekilde örgütleniyordu; gösterinin orta yerinde kimse kalkıp da ölüm cezasının Sovyetler Birliği'nde her gün uygulandığını belirtmeyi hayal bile etmiyordu. Ya da basın özgürlüğü için gayet cesurca mücadele ediliyor ama sosyalist ülkelerde bu hakkın mutlak anlamdaki yokluğunun sözü bile edilmiyordu. O yıllarda isyan etmek için sesini yükseltmenin anlamı, Sovyetlerin nişan çizgisine yerleşmek, yani Batı'nın ilerici güçlerini disipline sokmak ve onları Mesihçi bekleme ideolojisine katılmaya zorlamak amacıyla kurulmuş ağlara *ipso facto* [fiilen] dahil edilmek riskini göze almak demekti. Yıl-

lar sonra Arjantin'deki bir komünist partiyi yalnızca SSCB'nin çıkarları adına 1976 diktatörlüğünü –ülkenin görüp göreceği en kanlı diktatörlük olduğuna kuşku yoktur– açıkça (resmi yayın organları dahil) desteklemeye yöneltecek olan şey özellikle bu komünist "diyalektik"tir. Bu komünist partinin taban militanlarının çoğu "kaybolmuşken", bu "ayrıntı" bile bu devrimcilerin tavrını değiştirmedi.

Tüm bu örneklerden yola çıkarak, çokluğun inkâr edildiği, eylemin başoyuncularının somut bir durum çerçevesine dahil olma olasılığının ortadan kaldırıldığı ve resmi söylemden uzaklaşan herhangi bir analizin az çok uygunsuz ya da doğrudan doğruya gülünç kabul edileceği görülür. Burada, *çokluk* ile *dağılma* arasındaki antagonizmanın ortaya çıktığını görürüz: Merkezden uzaklaşan, sözümona evrensel yasalar görüşüne tabi insanlar yalnızca uzak bir iktidarın adımlarıyla yürüyebilirler ya da dağılmaya katkıda bulunabilirler. Ya hizaya girilecek (yabancılaşma?) ya da dağılınacak; seçenekler bunlar.

Bu türden analizin altında yatan derin anti-Guevaracılıkta, aktif olarak angaje olan insanların, dağılma ve güçsüzlük denen bu iki antagonist alternatif arasında bir anlamda parçalanmış olduklarını vurgulamak şarttır. Dağılma, özellikle, gerçek sorunların yanından geçecek kadar somut gerçeğin ayrıntıları üzerinde yoğunlaşmaktan ibarettir; güçsüzlük ise merkezileşmenin sonucudur, yani merkezi organizmaların emirlerine tabi olan somut durumların halidir.

İnsanlar kendi "bölgesel" durumlarını bir tümelin parçası durumlar olarak düşünmeyi başardıklarında, yani bu "bölgesel" durumların kendilerini aşan yasalara ve işleyişlere göre düzenlenmiş ve kavranabilir olarak gördüklerinde, bir özgürleşme momenti ve tavrı ortaya çıkar. Bu nedenle, gerçekte bizim bir *soyut tümel* olarak sunduğumuz şey, içkin olarak olumsuz bir öznitelik diye görülemez. Tekil durumu tümel terimlerle düşünmeyi sağlayan bu yasa ve yapılar, rasyonel ve

analitik düşüncenin tümelden durumun kendisine giden bir geri dönüş –yani *somut tümele* geri dönüş– hareketi yapmasını engelleyen bir tür merkeze ya da yönetime dönüştüğünde sorun başlar. Öncelikle durumu ayırt edebilir olmamız ve bu iki momenti –biri uzaklaşma diğeri geri dönüş– sonuna dek götürmemiz gerekir. Somuta bu "geri dönüş" olmazsa, "bölgesel" ve anlaşılmaz durumun güçsüzlüğü, uygulanamaz olan *soyut tümel*'in güçsüzlüğü halini alır. Özgürlükçü tavır, demek ki, bir "tekilliği" üstlenmelidir.

Günümüzün neo-liberalizminde iktidarın giderek dağılması karşısında çokluk ile dağılma arasındaki antagonizma, farklı biçimlerde ortaya çıksa bile; iktidarın dağılması (iyi niyetlerin dağılmasını göz ardı etmeden) muhalefeti merkezileştirme teşebbüslerine kapının kapalı olduğuna –yanlış yere– inandırsa bile, varlığını sürdürür. Guevaracılık, gördüğümüz gibi, *çokluk* okuması ve pratiği sayesinde bu ikili tuzaktan kaçar; belki de hiç olmadığı kadar gündemde olan şey, Guevaracı mirasın merkezi öğeleridir.

O dönemde olduğu gibi günümüzde de, dağılma-güçsüzlük dikotomisi, özgürlük ve adalet yönündeki her arzunun, G. Debord'un analiz ettiği anlamda gösteri mantığının tuzağına düşmesine yol açar. Debord'a göre, gösteri toplumunun ortaya çıkışından itibaren bizler baskı dünyasının disiplinli seyircileri olduk ve muhalefetin –gösteriye dayalı– dünyasının pasif ve itaatkâr seyircileriyiz. Gösterinin eleştirisi böylece eleştirinin gösterisi halini alır. Che, iki gösteri arasında seçim yapmak zorunda kalmama, gerçekten başoyuncu olma, vaatsiz ve umut dağıtmadan *burada ve şimdi*'yi cisimleme olasılığını daha baştan itibaren ve binlerce kişi için somutlaştırdı.

Guevara, tüm dünyadaki komünist partilerin, tarihi kaçınılamaz ardışık evrelerin gelişimi olarak tanımlayan; ve böylelikle, prekapitalist bir durumdan örneğin sosyalist bir duruma geçiş hipotezini inkâr eden basitleştirici bir tarihsel determi-

nizmi benimsediklerini hemen anlamıştı. Bu ilkeye göre, üçüncü dünya halkları kendi üretici güçlerinin gelişimini sabırla beklemeye mahkûmdular ya da belki de basitçe Sovyetler Birliği'nin kendi dünya hegemonyasını sağlamlaştırmasını beklemeliydiler... Ama bütün bunlar şu paradoksu kesinlikle dikkate almıyordu: Bu tür tarihsel ve materyalist gereklilikler sosyalist denen ülkelerin tarihsel gerçekliklerine bile denk düşmüyordu, çünkü ifade edilen kuralın tersine, hiçbir sosyalist devrim sanayileşmiş bir ülkede başlamamıştı.

Bu formülün tersine, bizler için, Guevara'nın ordusunda gerilla olacaklar için Guevara'nın etrafında somutlaşan şey, içinde yaşadığımız durumların dolaysız ve somut gerçekliğinin bizim eylemimizin ekseni olduğuydu. Böylece bizim hayatlarımız, gündelik rutinimiz ve halklarımızın gerçekliği, gerçek boyutunu yalnızca komünistlerin görebildiği yeni bir halka daha, geçişli bir gerçeklik, hatta basit bir yanılsama olmaktan çıkıyordu. Şimdiki zaman kendini tüm gücüyle ortaya koyuyordu, hayat amaçlara bağlı bir araç değildi, "burada ve şimdi" somut ve karmaşık bir gerçeklik boyutu edinmiş oluyordu. Beckett'in *Godot'yu Beklerken*'i tüm dünyada kapalı gişe oynuyordu ve bizler, genç isyancılar, son perdeyi beklemeye değmeyeceğini anlamaya başlamıştık, çünkü her şey, Godot'nun asla gelmeyeceğini ve beklemenin –ve umut üzerinde kurulmuş disiplinin– yalnızca özgürlüğe götürmemekle kalmadığını, tam tersine bize ölümcül bir tuzak kurduğuna da işaret ediyor gibiydi.

Akıl ve Gölgeleri

Guevaracılığın solun çoğunluk akımlarından kopuşunun kökenini ve Che'nin düşüncesinin güncelliğini anlamak için, hiç kuşkusuz ki, bu düşünceden doğan ve o dönemde geçerli olan tarihin mekanizması anlayışının tersi olan tarih, toplum ve toplumsal öncülük görüşümüzü sorgulayarak başlamamız gerekir.

Yanlış olan ve güncelliğini koruyan bir inanışa göre, "tarihsel olmayan" toplum ya da kültürler vardır ve bunlarda hiyerarşi, iktidarlar ve bireyler arasındaki yerleşik ilişkiler zaman içerisinde hiçbir değişiklik geçirmezler. Bu basitleştirici ideoloji, tarihi ve fenomenlerini bir dağın tepesinden kar üzerindeki ayak izlerini gösterir gibi yorumlar: İnsanlığın yolunu art arda evreler ve üzerinde "ilerleme" yazısının okunduğu varış noktası bayrağıyla belirtir.

Gerçekte, bütün kültür ve toplumlar değişim geçirir. Doğal olarak bu değişimler tek tek insanların iradesine ya da kapris-lerine bağlı değildir, ama verili bir anda –ve yeni teknikler, yeni problemler ve/veya yeni demografik gelişme modelleri sayesinde– yeni örgütlenme biçimlerinin ortaya çıktığını gören topluluğun gelişimiyle ilişkilidir.

Gerçekten de, Batı'da moderniteyi temellendiren şey, her dönüşümü tarihin gerçekleşmesi olarak tahayyül eden nihai bir nokta açısından düzenleyen ve düşünen ilerleme mitidir.

P. Aubenque'in yazdığı gibi, "dünyanın eksikliği insanın doğumudur"; "insanlığın yolda olduğu"nu kabul edenin doğumudur.[9] Devrimci modernite bu tarih anlayışını miras alır ve geliştirir. Thomas Münzer'in ilk köylü isyanlarından bu yana devrimcilerin amentüsü tarihin kendine özgü yasalara boyun eğdiği ve insanın bunları bilebileceği, hızlandırıp değiştirebileceği, vs. varsayımına dayanır... Buradan yola çıkarak şunu söyleyebiliriz: Bütün mücadele ve direnişlerin hedefi tekil düzende değildir, yani dava bu mücadele ve direnişlerin cereyan ettiği duruma uygun değildir, ama her durum artık yalnızca "büyük gün"e göre, yeryüzünde gerçek bir cenneti sonunda kuracak olan devrime göre düşünülmelidir. Bu perspektif içinde, her mücadele ve durumun geçişli bir işlevi olduğu şeklindeki kavram kendini kökten dayatıyordu. "Geçişli" derken şunu anlamamız gerekir: Bir durumda önem taşıyan ve temel bir

9- Pierre Aubenque, *Le problème de l'être chez Aristote*, Paris, PUF, 2002.

yer tutan şey, ancak gelecekteki bir duruma bağlı olarak, başka deyişle, ancak vaat biçiminde var olan bir duruma göre var olur ve rasyonel olabilir.

Che'nin zaten parçası olduğu doğmaktan olan takımyıldız –başlangıçta bu takımyıldızın tüm üyelerinin Che'yi tercih edilen bir figür olarak gördüğü söylenemese bile– bu ideolojik/epistemolojik engeli adım adım aştı ve o andan itibaren uluslararası komünist hareketin gözünden tamamen düştü.

Gerçekten de, Sovyet rasyonalizmi, en yavan pozitivizm içine batarak, güçlü bir irasyonel içeriğe sahip olan ya da yerli kültürleri yeniden dirilten tüm bu yeni hareketlere kötü gözle bakıyordu. Klasik militan açısından, aklın deşifre edemediği bir durumun her öğesi bir tehlike olarak, bir faşizm ya da karanlıkçılık tehdidi olarak algılanmıştır.

Bununla birlikte, bu tarihsel çalkantı içinden yavaş yavaş ortaya çıkan şey, (ki Che de bunun en belirgin işaretiydi) klasik Batı rasyonelliği ile Kolomb-öncesi kültürlerin kimi mistik öğelerinin karmaşık bir eklemlenmesiydi. Bu, günümüzde gerçek bir bütünsel ekoloji olarak yorumlanabilecek olan ve (o dönemde bazı militanların tercih ettiği) hayali öğeleri de içine katan, panoptik rasyonelliği geçirmeyen bir eklemlenmedir.

Söz konusu "aklın ışığı"nın kendi gölgesiyle birlikte olmak zorunda olduğunu rasyonel olarak anlamak, "karanlıkçı tehlike"ye kesinlikle yol açmaz. Bu, daha ziyade, insanın sınırsız bir bilgiye sahip olamayacağını, gerçeğe hakim olamayacağını saptamanın en şeffaf yollarından biridir; insan fenomenini ne insani ne de tamamen deşifre edilebilir olan bir tarzda kabul etmektir. Foucault'nun açıkladığı gibi, hakikatin özü hakikat değildir.

Şundan da söz etmek gerekir ki, bizzat Laplace –Batı determinizminin arketipi olarak kabul edilen ve bir tür Aydınlanma manifestosunun yazarı olarak görülen Laplace– ünlü *Olasılıklar Üzerine Felsefi Deneme*'sinde, hakikati aramaya yönelik

tüm çabaların, sürekli olarak, hayal ettiğimiz zekânın toplam bilgisini yakınlaştırmaya (bütünsel ve bütünleştirici zekâ) yönelik olduğunu, ama bununla birlikte, bu bilginin her zaman için sonsuzca uzak kalacağını kabul eder. Aklın ve rasyonalizmin bu koşulsuz savunucusunu karanlıkçı eğilimleri var diye suçlamaya kimse cesaret edemez, ama bilginin sınırları konusundaki derin sezgisi ustalıkla bir yana bırakılmıştır. Son derece semptomatik bir tarzda, Laplace'ın sözünü ettiğimiz sözleri sistematik olarak unutturulmuştur ve onlarla birlikte, bilimsel bilginin aklın ışığının kışkırttığı gölgelerden asla soyutlanamayacağı fikri de unutturulmuştur. Bütün zamanların rasyonalistleri için bu bakış açısı bir tehlike oluşturur. Geçen yüzyılın tarihi, bilimci aklın, egemen ve erkek bu çatlaksız aklın çılgınlıklarının zararlı sonuçlarını gösteren örneklerle kaynamaktadır.

Gerçekten de ölü açılar olduğunu ve ışıkların da gölgeler yarattığını kabul etmek faşizme bağlı değildir; tersine bu, aklın gerçek hudutlarını ve meydan okumalarını kabullenmektir. Bu felsefi kavrayış içinde, hakikat esasen bilgiden farklı olan şey olarak kendini gösterir; hatta sonsuz bilgiler üretebilen ama bu bilgilerden hiçbirinin bütünsel bilginin hayali yerini işgal etmeye özlem duymadığı bir merci olarak tezahür ettiğini bile söyleyebiliriz.

Che'nin, kimi açıklamalarındaki klasik dogmatizme rağmen çok erkenden benimsediği devrimci romantizm, irasyonele düşmektense, Ortodoksların rasyonalist arzusunun irasyonelliğinden kaynaklanır. Gerçekliğin tekelci denetimini kurma ve tamamen mantıksal argümanlara göre karmaşıklığını yeniden düzenleme iddiasında olunduğunda, tamamen tersi bir yaklaşıma, yani bütünsel irasyonelliğe düşme riskiyle karşılaşılır. Karanlıkları hiç durmadan yaratma fikri, sonuçta panoptik disiplin projesinin ana karakteristiğidir.

Daha geniş bir bakış açısından, gerçekliğin karmaşasının,

ne yapılarında ne varoluşlarında mantığın gerekliliklerini tanıyan hayali öğelerle eklemlendiği ve bu hayali öğelere (sağduyunun karmaşıklığına özgü) çeşitli ve değişken boyutlarda mistik öğelerin eklendiği, bunların da katı bir rasyonalizme göre düzenlenmiş olmadıkları, dahası buna yatkın da olmadıkları açıktır. İnsan gerçekliği ve daha somut olarak düşünce, kuşkusuz ki, mantıksal ve rasyonel boyutlarda işler, ama bu boyutlara başka boyutlar da eklemlenir. Bu eklemlenmelerin çoklu doğası, "akıl yürüten akıl"ın bütünü "kendinde toplama" iddiasında bulunamayacağını, yoksa tersi mantığa düşeceğini gösterir.

Uluslararası komünist hareketin irasyonelliği belki de bu mekanizmanın örneği oldu; örneğin, bilimci bir mantıkla ve katı bir dille uygulanan sözde "bilimsel materyalizm", rasyonel temelleri ya da bağları olmayan bir dogmatizmin tuzağına düşmüş bulur kendini. Doğru olduğu varsayılan bu bilimci dilin ve dogmanın reddi, 1960'lı yıllarda ortaya çıkan karşı-kültür hareketinin ve yeni türde yıkımın karakteristiği olmuştur.

Doğmakta olan harekete bir tür büyü eşlik ediyordu. En yakın Marksist müttefikleri (Troçkistler) kuşkularını güçlükle gizliyorlardı, ama aynı zamanda (ve Bay Lev Davidoviç Bronştayn'ın –Lev Troçki– oldukça dar bakış açısına rağmen), muhalif Marksist hareketin gerçeküstücülükle yakınlığı bu harekete bir tür beyaz kart verdi ve bu beyaz kart sayesinde Stalinizmin bir *remake*'ini yapma teşebbüsüyle ilgili üzerinde baskı oluşturan kuşkulardan kurtuldu –tarih bu kuşkuları doğrulayacaktır.

Anarşistlerin yeni yolları –gerçekten savunmasalar da– kısmen paylaştıkları vakidir; ama gerçekte, yeni isyancıların çoğu önceden var olan örgüt ya da gruplardan gelmiyordu, onlar sürekli ortaya çıkan binlerce deneyimden doğuyordu. Günümüz dönemiyle benzerlik bu noktada aşikâr olsa da, onları ayıran büyük farkı unutmamalıyız: Che döneminde çoğunluğu oluş-

turan Marksist hareketin hegemonyası öyle büyüktü ki, bu alternatif canlanmanın üzeri sonunda solun Ortodoks biçimlerince örtülüp ezildi; günümüzde, bu aynı sol aynı tarzda tepki göstermek istese de, bu tepkiyi verebilecek durumda değildir.

"Hayalgücü iktidara!" diyordu Che, Breton'un sözlerini ödünç alarak. Bu şiir, hippi hareketinde, yerli hareketlerinde ve isyanın bir tepki ya da umutsuz bir çığlık olmadığı, ama sayısız kaçış çizgisinin sonucu olduğu ezilen azınlıklarda derhal somut, pratik ve güçlü bir yankı buluyordu. Böylece, gerçeküstücülerin yorumladığı düşler, yerli halkların sayısız düşçül boyutuyla kusursuzca eklemleniyordu; tarihsel aciliyet olarak kadınların haysiyeti komünist hareketin maço'cu disiplininden daha neşeli geliyordu; ve sosyalist gerçekçilik denen Sovyet diktasına karşı Che'nin figüratif olmayan sanatı savunması, yeni kıtanın gençlerinin hayalgücünü yeniden kanatlandırıyordu.

Halklar yoksulluk nedeniyle isyan etmez: Bir isyanın başlangıcında her zaman için daha fazla bir şeyi, daha fazla bir manevi ve kültürel zenginlik arzusunu saptamak gerekir. Komünist disipline karşı neşeli isyanla Guevaracılık yoldaydı.

3

Guevaracılık - Che'nin Yıldızı Altında

İktidar

Che'ye göre, devrimcinin görevinin oluşturduğu liberter oluş devlet aklına indirgenemez. Devrimci, dünyanın bölüşülmesinin suç ortağı olamaz. Che'ye göre devrimci, tersine, çoklu kurtuluş yolu geliştiren kimsedir ve onun rolü (ya da özü) asla iktidardan yola çıkarak ve iktidar için hayatın nasıl olması gerektiğine ya da devlet aklı adına kimin feda edilmesine karar vermek değildir.

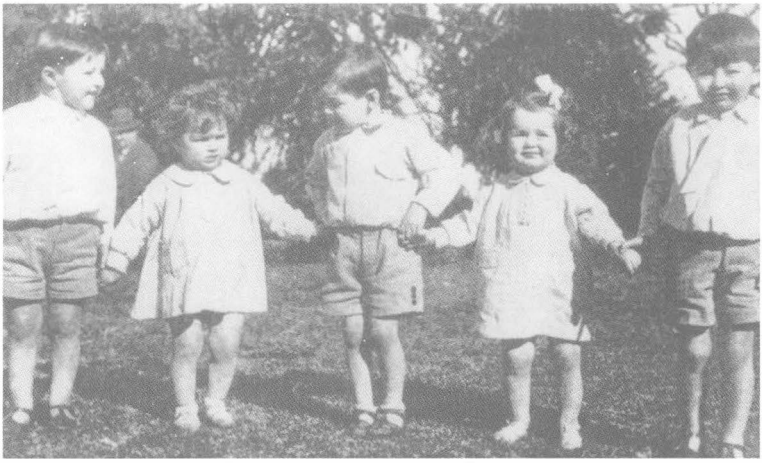
Bu nedenle, iktidarın bakış açısı, gücün serbest kalmasıyla çakışamaz. İktidarın bakış açısı, tanım gereği yapısaldır, dolayısıyla iktidarı üstlenenin iyi ya da kötü niyetine bağlı olamaz. İktidar, modernitenin klasik bakış açısına göre, merkezi iktidarın aygıt ve yapıları bütünü olarak düşünülürse, yani bir milletin ya da bir ülkenin gerçekliğinin tanımlandığı, yönlendirildiği ve temellendiği görünür ve etkin iktidar olarak düşünülürse, karşı çıkış ile iktidar arasındaki ilişki açısından iki hipotez karşı karşıya gelir.

Birinci hipotezde, karşı çıkış, –politik, askeri ya da iktisadi– iktidar yerlerine erişmeye çalışır, çünkü bu yerlerden yola çı-

karak toplumun yönetilebileceği, yönlendirilebileceği ve muhtemelen değiştirilebileceği varsayılır. İkinci hipotez ise iktidarın bu görünür ve saptanabilir organizmalarını ortadan kaldırma zorunluluğunu öncül olarak saptar. Özgürlük ve adalet yeryüzünde böylelikle egemen olabilecektir. Bu durumda iktidar özgürlüğü engelleyen ve insanların yaşamındaki sonuçları ister istemez olumsuz olan rahatsız edici bir öğe olarak yorumlanır.

Guevaracı hareketin bağrındaki karşı-kültür ve karşı-iktidar pratikleri tamamen farklı bir iktidar vizyonunu yavaş yavaş tanımladılar ve bu sayede iktidar erişilecek ya da ortadan kaldırılacak bir hedef olmaktan çıktı. Bu noktada Che kendi sezgisine güvendi ve bu bir tür önsezi oluşturdu: Çünkü onun fikirleri Foucault'nun sonradan geliştireceği kimi kavramları hatırlatmaktadır. Foucault'nun göndermede bulunduğu iktidar, bu iktidarın yapılarında kök salmış bir şey değil, toplumu kendi somut temeli etrafında yapılandıran ilişkiler bütünüdür. Foucault bu durumun, kimsenin iktidara "sahip olamaması"na yol açan bir tür iktidar mikrofiziğinden kaynaklandığını belirtir. Bu durumda iktidar toplumsal dokuyu ve aynı zamanda da toplumsal varlıklar olarak bizi temellendiren sayısız ilişkiler şeklinde tanımlanır. Bu perspektif içerisinde, kimse iktidara sahip değildir, kimse iktidar "altında" değildir, çünkü bizi temellendiren ve yapılandıran da iktidardır. Biz iktidardan pay aldıkça, iktidar da bizim yaşamlarımızdan , bizzat bizden pay alır.

Bu momentte iktidar, kendine tabi olan ideal bireyleri etkileyen ya da ezen ve onların özgürleşme arzularını muhtemelen teşvik eden yüksek bir merci olmaktan çıkar. Tersine, iktidar, öncelikle tek tek bireyler olarak kendi aralarında seçmeli ve sözleşmeli bağlar kurmuş birimler halinde düşünen ve davranan canlı varlıklar şeklindeki her bir insanda var olan bir şey halini alır.



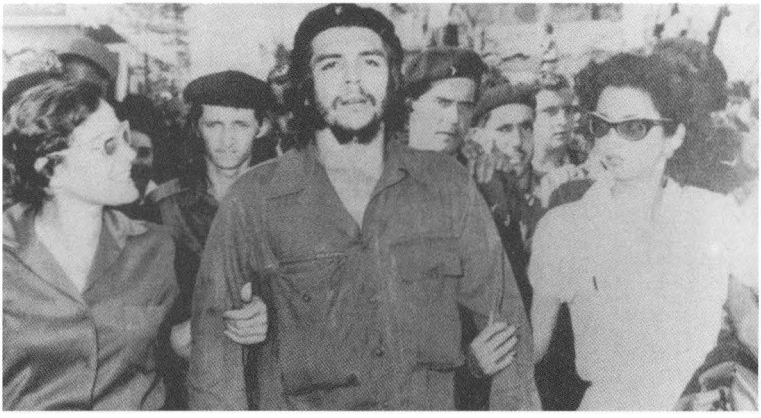
Bu tür fotoğraflarda insan daima kendine sorar, yazgı ta o zamandan belli miydi, yoksa –kaos teorisine uygun olarak- ufacık bir değişiklik bu minik oğlanı Buenos Aires'in şık semtlerinden birinde iyi bir tabip yapmaya yeter miydi? D.R.



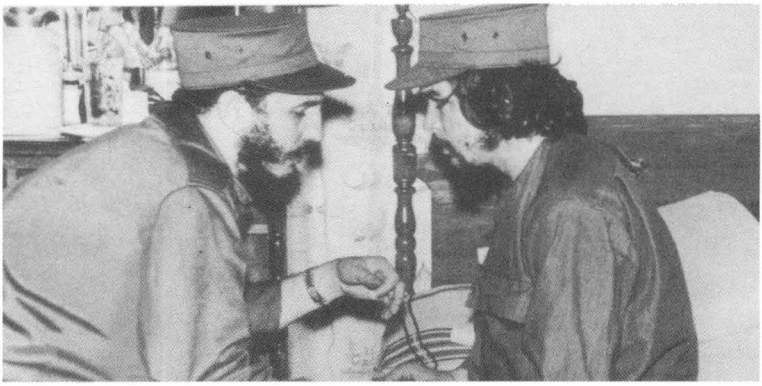
Ernesto bir köpek yavrusuyla birlikte. İşte, sonuçta onda hoşuma giden şey bu. Ve Goethe! Velhasıl, rahatlıkla ahbaplık edilebilir biridir şu Che Guevara! D.R.



Yanlış anlamanın başlangıcı. Tarihin daha ileri dönemlerinde bu uyuşuklar zaafsız ve lekesiz kahramanlar haline getirilecektir. O sırada hepsinin "ya kaçarsam!" diye düşünmekte olduklarını anlamak için falcı olmaya gerek yok. D.R.



Sen devrim yapmayı başaramadın Ernestino, ama işte bir anlık mutluluk, bir Arjantin maçosu için mutlu mesut gerçek bir tango. D.R.



Yüz yüzeler, ama aslında karşı kaldırımdalar. Bence bu iki insan arasında birbirine taban tabana zıt iki farklı etik, iki farklı yazgı ve iki farklı varoluş tarzı var. Che isyan üzerine bahis tutarken, öteki halifenin yerine halife olmak istiyor. D.R.



Adalet diye buna denir! Bizler, o kadar çok insan hapishanede yıllar geçirdik ki, bu küçük Ernesto'yu damda görmek yine de insanın yüreğine su serpiyor. D.R.



Tango ile destan arasında. D.R.



İkon olmayan bir Che resmi. D.R.

Foucault her bir toplumsal yapının içindeki bazı sınıf ve kesimler yerleşik düzenden yararlanırken, diğerlerinin bu düzene tabi olduklarını elbette inkâr etmemektedir; ama kimsenin iktidara sahip olmadığı olgusu üzerinde dururken, bir toplumda kimsenin gerçekten "dışlanmış" olamayacağı hipotezini destekler. Toplumsal bedenin uzvu olarak, hepimiz, bu bedende farklı bir yer ya da almaya mecbur kalsak da bu bedene mensubuzdur.

Guevara ise, özgürlüğün ve adaletin yeşerdiğini görmek için zorba ve adaletsiz iktidarı ortadan kaldırmanın ya da ezmenin yetmediğini saptar. Sovyetler Birliği'nde ve uydu ülkelerde olayların gidişatını gözlemleyerek, Amerikan emperyalizminin sosyalizmin gelişimi ve Sovyet bloğu ülkelerinin özgürlüğüne karşı oluşturduğu tehlikeye rağmen –şaşırarak da olsa– şunu saptar: Bu ülkelerde her beş yıllık planı ve politbüronun her direktifini yenilgiye mahkûm eden bir başka atalet biçimi vardır; ve bu atalet, tam da bu ülkelerde yaşayanlardan –halkın kendisinden– kaynaklanmaktadır. Che "bir halkı kendisine rağmen özgürleştirme"nin olamayacağını açık seçik saptar.

Sosyalist ülke halkları, teorilere başvurmadan, muhalif görüşler geliştirmeden, kendilerine yöneltilecek bir itkiye bir beden gibi, basitçe ataletle direnirler; yani, bir hareket kışkırtmaya yönelik bu güç, bir başka hareket ya da bir başka yönelim adına değil, yalnızca dışardan geldiği için inkâr edilir.

Barışçıl direniş biçimi olarak ataletin, kuşkusuz ki, (devlet) aklın(ın) bilmediği nedenleri vardır...

"Öncüler"inin direktifleri karşısında halkın atalet-direniş gösterdiği saptaması karşısında iki yorumda bulunulabilir: Ya halkın yanıldığına ve "yanılgıdan çıkış" yollarına sahip olmak gerektiğine inanılır; ya da atalet-direniş içinde bir neden ve bir hakikatin bulunduğu ve bunun anlamını çözme çabasına değdiği kabul edilir. Daha karmaşık olan bu ikinci tutum, özgürleşmenin tehlikeli bir "kökten silip atma"yla başladığı şeklin-

deki hipotezi de terk etmeyi gerektirir. Che'nin tercihi de bu yönde olmuştur.

Bu bakış açısı, Ortodoks sol hareketlerin bütün teori ve pratiklerinin bir tür tarihsel kopuşa yol açacak bir dönemde proletarya diktatörlüğünün inşası için gereken koşulların bir araya geleceği fikriyle –ki bu, uygulamada, üst düzey komünist yöneticilerin öncelikle ve her şeyden önce proletaryaya karşı diktatörlüğünün kaçınılmaz inşası anlamına geliyordu– baştan çıktığı bir evrede devrimin bağrına gerçek bir radikal devrimi yerleştiriyordu.

Che ve ona eşlik eden hareket için devrimci eylem, tanımı gereği, kusursuz bir dünya özlemi duyamazdı, gelecekteki toplumun varsayımsal iyiliği adına da kendini doğrulayamazdı. Guavaracı felsefede devrimci edim, araç/amaç şeklindeki tehlikeli diyalektikten kurtulmuştur: Devrimin etkinliği ve adaleti bizzat edimin içindedir, daima da orada olmalıdır. Ama erekçilikten bu kopuş, kuşkusuz ki, Sovyetik bürokratlar için ve kendi tiranlıklarının onaylanmasını ve meşruiyetini daima bu ideolojide görmüş olan Küba yönetimi için uğursuz bir hakarettir.

Bu erekçi mantıktan kopan isyankâr ve devrimci eylem, bu durumda, otomatik olarak derin bir içkinlik edinir ve şunu ifade eder: Bizim yaptığımız şey, *burada ve şimdi* anlam taşımaktadır. Bu *burada ve şimdi* kendi içinde geleceğin temellerini barındırsa da, eylemin adaleti gelecek zamanda değil, eylemin şimdiki zamandaki adil karakterinde aranmalıdır.

Bu nedenle devrimci, belli ölçüler içinde, somut hedefe yoğunlaşabilir ve yoğunlaşmalıdır; verili bir anda tutarlı olabilen ve temel nitelikte çelişkiler barındırmayan sebatkâr bir proje ve pratik geliştirebilir; örneğin Batista'ya karşı mücadele, hatta toprakların ele geçirilme mücadelesi bu türdendi. Bununla birlikte, erk geliştiren devrimcinin yapmasına izin verilen şeyin iktidara yasak olduğunu belirtmek gerekir; çünkü iktidar

uygulayan diktatöre dönüşebilir; çünkü iktidarda olan kimse için, her talep ve gerçeklik, öneminin ya da merkezi niteliğinin ötesinde, karmaşık, çelişik ve özellikle kutuplaştırılamayan bir gerçekliğe ister istemez dahil olur.

Devrimcinin kendi mücadelesinin kutuplaşmasına izin verme nedeni, tam da iktidarda olmaması ve özgül hedefinin bu iktidarı değiştirmek olmamasıdır; bir devrimci mevcut gerçeklikteki bazı temel parametreleri değiştirmeye çalışır ve bu değişimlerin de somut iktidarda art arda yankıları olabilir ve dönüşümlere yol açabilirler. Ama iktidar "dünya yaratma"ya muktedir olabilmelidir, yani her iktidar –istikrarlı olabilmek ve uzun süre yaşayabilmek için– bizim "dünya" diye adlandırdığımız ve asla dünyaya indirgenemeyen bu çokluğun içinde var olabilir olmalıdır.

Başka deyişle yaşam, iktidardan yayılan kanalize etme ve tasarlama yollarını her zaman aşar; bu nedenle iktidar, karmaşıklığı düzenleme hakkını gaspetmiş hegemonik bir gerçeklik olarak değil, bir bütün içindeki fazladan bir öğe olarak var olmayı gündelik hayatın içinde öğrenebilmelidir.

İktidar, özü gereği, bir durumun görünür ya da tarif edilebilir hali olsa da, görünümlere rağmen parçası olduğu çokluktan silinerek temsil ettiği şeyi geçersiz kılma ya da ortadan kaldırma iddiasında bulunamaz.

Bu nedenle, iktidar analizi asla toplum analizinin yerine geçemez. Toplumu, onu yapılandıran iktidar yoluyla yargılamak, Fransa'nın tarihini rasgele dönemlerde Fransa'yı düzenlemiş farklı hanedanları ve taht kavgalarını sınıflandırmaya indirgemek kadar saçma olur.

Bu nedenle, bir rejim "dünya yaratma"yı beceremediğinde, çokluğun içine fazladan bir unsur olarak eklemlenmeyi ve kendini oluşturmayı beceremediğinde; bir rejim, kopuş dönemlerine özgü kutuplaşmayı zaman içindeki meşruiyet biçimi olarak sürdürme iddiasında bulunduğunda, bu rejimin

düşmanlara, bloklara, sabotaja ve hainlere ihtiyacı vardır. "İdeolojik" evreyi zaman içinde geride bırakamayan böyle bir rejim (neden olabileceği kötülüğün ötesinde) çökmeye mahkûmdur. Deleuze bunu söylemişti: Sol yönetim diye bir şey yoktur...

İktidarı Reddetti

Bir yüzyıl önce Che'nin bir memleketlisi onunla aynı mantıkla hareket ediyordu: General San Martín –Latin Amerika'nın yarısını kurtarmış olan sömürgecilik-karşıtı orduların lideri– Guayaquil'de Bolivar'la karşı karşıya geldiğinde, kurtarıcılık misyonunun sona erdiğini ve artık geri çekilmesi gerektiğini belirtti. Ölünceye kadar nasıl davranacağını açık seçik belirtti: "Kurtarıcının kılıcı eğer zamanında kınına geri girmezse zorbanın kılıcına dönüşür."

Kurtarıcı –ister İspanyol sömürgeciliğinin sultasından kurtarmış olsun ister Batista diktatörlüğününkinden–, iktidara oturmamalıdır, çünkü onun kurtarıcı hâlesi kendisi ile ötekiler arasına çok önemli bir asimetri yerleştirir. Daha ileriki bir tarihte aynı San Martín Fransa'nın kuzeyinde mutlak bir sürgüne gitmişken şunu yazacaktır: "Bir insanın, iyi bir özgürlük savaşçısı diye ille de adil ve halkın saygı duyduğu bir yönetici olması gerekmez."

Boulogne-sur-Mer'de, ömrünün geri kalanını tamamladığı küçük kira dairesinin yakınına kurtarıcının bir heykeli dikilmiştir. Gözlerini uzaktaki vatanına doğru çevirmiş, sonsuza dek denize bakmaktadır. Anıtın kaidesinde Fransızca olarak şunu okuyabiliriz: "General San Martín, iktidarı reddetti"...

Bir ulusun tarihinin belirli anlarında kriz evrelerinin başladığını ve bu evreler boyunca adaletsizliğin ve zorbalığın bir tür merkezi ve hegemonik gerçeklik halini aldığını, bu gerçekliğin de kelimenin tam anlamıyla politik alanların yanı sıra toplumu

yöneten kurum ve değerler bütününde de mevcut olduğunu söyleyebiliriz. Böylece ortaya çıkan adaletsizlik, yaşayanların gündelik hayatına karanlık bir tehdit gibi yerleşir.

Kısa süre önce Arjantin'in Córdoba vilayetinde düzenlenen bir konferansta Florence Aubenas bu kriz anlarını analiz ederken, "olayların çok berrak, çok sade göründüğü durumlar vardır; örneğin Batista zorbalığını devirme mücadelesi hiç kuşku götürmezdi, açıklanacak bir yanı yoktu. Çarın düşüşünden önceki aylarda ya da Fransa'da Pétain'e karşı direniş sırasında da aynı şeyin olduğu kuşkusuzdur. Bunlar adaletsizliğin deyim yerindeyse bizi 'kör ettiği' anlardır." Bunun anlamı, durumun karmaşıklığını bizim kavrayamayacağımızdır; durum örtüklüğünü korur ve çelişik karmaşıklığı bize kutuplaşmış gibi görünür, ille de kolaycı bir şekilde olmasa da basitleşmiş bir halde görünür: Bu dönemlerde insan ya bir taraftadır ya öteki tarafta.

Florence Aubenas ekler: "Zorba iktidarın yıkılışından kısa süre sonra körlük dağılıp sonunda yok olur." Durumun karmaşıklığı yeniden bütün bakış açılarında kendini gösterir. Bu durumda, kurtarıcılar isyan çağını niteleyen kolaycı Manikeist terimlerle yönetme iddiasında olurlarsa, gerçekliğin karmaşıklığından basitçe söz edilmesi, hatta gerçekliğin kendisi hızla karşı-devrimci olarak algılanır.

Küba örneğini ele alalım. Fidel özgürlüğü temsil ediyorsa, devrim adalet adına zafer kazandıysa, bu durumda devrime karşı çıkan kişi ya bir karşı-devrimci ya da bir deli olacaktır, yani kendi iyiliğinin nerede olduğunu ayırt edemeyen, çünkü patolojik sapma gösteren biri olacaktır. Sovyetler Birliği, muhalif olmayı o zamana dek varolmayan psikiyatrik bir kategori olarak göstererek bu yolu daha önce açmıştı: "baltalayan şizofreni" –muhaliflerin sistemle hemfikir olmadıklarının saptanmasını yeterli görerek, onları doğrudan doğruya kapatmayı sağlayan asemptomatik psişik patoloji.

San Martín ve ardından da Che iktidardan çekilmişse, karmaşıklığı inkâr eden iktidarın belli bir anda zorba olmaya mahkûm olduğunu her ikisi de biliyor olduğundandır.

Kelimenin tam anlamıyla devrimci dönemler dışında, merkezi iktidar bir toplumda fazla ağırlığı olan bir öğe asla değildir; bir toplumun yaşamı bu toplumu yöneten iktidarla karıştırılmamalı ya da onunla özdeşleştirilmemelidir. Bunun nedeni basittir: Yaşam, uygulanmasını sağlayan kurumların resmi çerçevesine bağlı olan iktidardan her zaman için daha çoklu ve çelişiktir.

İmkânsızı Arzulamak

Toplumsal, politik, ekolojik ya da ekonomik sorunlar karşısındaki alternatif, çoğumuza açık seçik gelmektedir.

Bir yandan, aralarında peygamberlerin de bulunduğu "pek ciddiye alınmayan" insanlarla karşılaşılır. Bunlar şunu ve bunu yapmayı savunarak vakit geçirirler ve Pessoa'nın şu sözüne inanırlar: "Olaylar eğer bizim olmalarını istediğimiz gibi olsaydı durum daha iyi olurdu." Genellikle mutlak bir sertlik gösterirler, kimsenin onları izlemek istemiyor olmasından dolayı früstre olmuşlardır ve kendi bölgelerini, şehirlerini, ülkelerini –hatta belki de, kim bilir, dünyayı– yalnızca kendilerinin yönetebileceğini ve o zaman her şeyin kusursuzca iyi olacağına ikna olmuş biçimde hayatlarını sürdürürler. Genellikle hiç istisnası yoktur: İçlerinden biri şiddetle arzulanan ve tapılan bu iktidara eriştiğinde, en iyi durumda, hiçbir şey yapmaz, en kötü durumda ise felakete yol açar.

Diğer yandan, pek bu kadar saf olmayanlar da vardır. Bunlar hiçbir şey yapılamayacağını bilirler. Hatta hiçbir şey yapmamak "gerektiğini" bilirler ve genel olarak dünyanın adaletsizliği fikri onlara şu ya da bu şekilde büyük zevk verir. Sayıları oldukça kalabalık olan bu insanlar, kurtuluş projelerinin

art arda yenilgisini bahane ederek kendi konformizmlerini onaylarlar. Hayalgüçleri ya da direnmeye mecalleri olmadığından, doğrudan doğruya karşı saflara geçerler ve hüküm süren adaletsizlikten yararlanmaya çabalarlar.

Guevaracı tavır gerçekten de bu dikotominin ötesindedir. Naif de olsa, sinik de olsa, hayali mutlak erkin reddi, güçsüzlüğe boğulup batmayı gerektirmez. Tersine, imkânsızı istemek, var olanın karmaşıklığını inkâr etmeden yeni olasılıklar yaratmaktır. İmkânsız etiği, her bir durumun odağında bulunan ve her arzunun kaynağı olan meydan okumadan söz eder. İmkânsız karşısında teslim olmamak, şimdiki zamanda bulunmaya ve vaatten kopmaya davet etmektir. Che şunu diyordu: İmkânsızı istemek gerek!

Böylelikle Guevaracılık, politik ve toplumsal katılımı ele alma tarzı bakımından egemen mantıktan bir kez daha uzaklaşmaktadır. Jeopolitik analizden kaynaklanan düşünce ve pratiğe göre, bir arzu –ya da pratik– her ortaya çıktığında, bunu, politik blokların belli bir örgütlenme tarzına ya da dünya çapındaki iktidar stratejilerine uygun kılana dek tekrar tekrar yazmak ve formatlamak gerekir. Bu bakış açısında insan daima –yukarda açıkladığımız gibi– bir gözetleme kulesinde durur.

Guevara, doğrudan doğruya çokluk üzerinde temellenen bir başka mantığı benimser –var olanın çokluğunu sadeleştirmez ya da buna karşı çıkmaz. Bu anlamda, Che'nin stratejisi "Büyükler"in jeopolitik oyununda bir yer kapmayı hedeflemiyordu; bunun yerine, mevcut karmaşıklığın çokluğu içine somut eylemleri "burada ve şimdi" dahil etmekten ibaretti; bu eylemler tümlüğü düzenlemeye değil, tümlüğün içinde varolmaya yönelikti.

Bu noktanın son derece radikal bir öğe olduğuna kuşku yoktur. Keza günümüzde de bu öğenin tüm dünya çapında yaygınlık kazandığını görmekteyiz.

Yeni İnsan

Yeni insan kavramı üzerine tartışma ve teorileştirme, Che ekonomi bakanı olduğunda ortaya çıkan gayet somut bir anlaşmazlıktan doğdu. O dönemde iki tavır karşı karşıya geldi: Gerilla bakan "ahlaki teşvik" olarak adlandırdığı şeyden yanayken, Sovyet yanlısı eğilim bunun karşısına "maddi teşvik"i çıkartıyordu. Teknik bir ayrıntı hakkındaki basit bir anlaşmazlık gibi gelebilecek bu karşıtlığın görünüşteki sıradanlığının arkasında iki politik tutum gizlidir. Aynı zamanda ve özellikle de taban tabana birbirinin zıddı iki felsefi ve etik anlayış gizlidir.

Che'nin kendi teorik çalışmalarında bu sorunu daha geniş ele almamış olması, kuşkusuz ki, bu derin ayrılığı fazlasıyla belirgin biçimde somutlaştırmaktan kaçınmak ve vakitsiz kopuşlara yol açmamak içindir; yoksa sorunun ortadan kaldırılamaz ve açıklayıcı ciddiyetinin kuşkusuz ki bilincindeydi.

Maddi teşvik mantığına göre Küba yönetimi iyi bir devrimci yurttaşa ve ailesine konforlu yaşam koşulları, kişisel gelişim olasılıkları ya da mallar gibi somut yararlar sağlar. (Bu şekilde anlaşılan) sosyalizm, zımni olarak, insanın kapitalizmde de sosyalizmde de tıpatıp aynı olduğu öncülünden yola çıkar; sonuç olarak, insanların daha fazla ya da daha iyi çalışması isteniyorsa, bu durumda, yurttaşın tek duyarlı noktası üzerinde, yani yararcı ve maddi düzene dahil olan şey üzerinde etkili olmak gerekir. Bu bakış açısında insan içkin olarak bencil bir varlıktır: Kolektif bir proje çerçevesinde bile olsa, bencil amaçlar dışında bir şeyin peşinden koşması imkânsızdır. Fidel'in benimsediği Sovyetik tavırda, önceki çalışmalarda ileri sürdüğümüz bir şeyi görmekteyiz; yani, devlet sosyalizminin birey kültüründen kopmadığı gibi, sonuçta disiplinli bireyler toplumu inşa ederek bunu güçlendirdiğini de görürüz. Bu durumda kolektivizm, birey dünyasının bir başka tarzı olarak ortaya çıkar.

Tarih boyunca insanların kolektif umut döngüleri ile inatçı bir bireyciliğin damgasını taşıyan umutsuzluk döngülerinden periyodik olarak geçmiş olduğu muhtemeldir. Bu salınım hareketinde dünyanın kargaşasının çok sayıda semptomundan birini görmek yaygın bir durumdur. Ama felsefi açıdan bu gitgel, aynı zamanda, insanların gelişiminin ağır ve çelişik yolu üzerinde, kısmi olandan ortak olana ve tikel olandan tümel olana kaçınılmaz olarak geçen bir arayışın da ifadesidir. Bu süreçte, ortak olan zaman zaman kolektif olanla karışabilir, ama gerçekte hiçbir koşulda onunla özdeşleşemez. Kolektif olan, tanımı gereği, bir miktar bireyin varlığını içerir, ama bunlar, birbirleriyle dalaşarak yaşamalarına yol açan güçsüzlük evresini aşmayı başarırlarsa, bunların arasında doğan şey, bağ oluşturan şey, basit bir nicelik sorunundan çok, onların ortak olarak sahip oldukları ve onları temellendiren şeyi üstlenmeleriyle fazlasıyla ilişkilidir.

Bu nedenle, *ortak* olan ve tüm tekillikleri temellendiren şey, yalnızca *kolektif* olan şeyden daha yaygın ve derindir. Varoluşu –bireysel olduğu kadar başkalarıyla birlikte de– verili bir çokluk olarak üstlenmemizi sağlayan şey *ortaktır*. *Kolektif olan* ise –bireysel olan gibi–, tersine, az çok hayali bir kategori oluşturur, çünkü varolmak, başka çokluklara her zaman bağlı bir çokluk olarak varolmaktır.

Che, semptomu dünyadaki çeşitli muhalif hareketlerinde kendini göstermiş ve hâlâ göstermekte olan bireyci umutsuzluğa karşı mücadele eden kültürel –ve fiilen antropolojik– kopuşun temellerini kendince ele alıp geliştirir. Komünistlerin yapmış oldukları şekliyle devrim, bireylerin bir tür "disipline edilmesi" olarak özetlenebilir. Paradoksal olarak, kapitalizmdeki hedeflerin aynıları korunur, aynı arzu ve idealler teşvik edilir; tek bir fark vardır: Bunların daha fazla insana bahşedildiği ileri sürülür.

Che'nin bakış açısında kapitalizm hiçbir koşulda basit bir

ekonomik ve politik model değildir, insanlığın bir tarzıdır; yani birbirlerinden kaçınılmaz biçimde soyutlanmış olan ve aralarındaki muhtemel bağ ya da anlaşmaların ancak sözleşmeli ve yararcı olabildiği bir dizi birey tarafından düşünülmüş ve yapılandırılmış bir insanlık anlayışıdır. Dolayısıyla, böyle bir insan anlayışını devrimci düzeneğin merkezinde korumak; kendi aralarında tecrit olmuş, disiplinin ve çıkarın zincirleriyle kısmen birleşmiş bireyler üzerinde ve bu bireyler için büyük tarihsel değişimin yaşanması gerektiğine inanmak, devrim yenilgisini kaçınılmaz kılar. Bu durum devrimi uzun bir disiplin ve baskı evresine mahkûm etmek demektir; ve bu evrenin sonunda iradeci rejim, bireye uygun tek yaşam tarzına, yani kapitalizme bir kez daha düşer.

Che'ye göre ise, insanda ve insan için bir değişim anlamına da gelecek gerçek ve derin bir değişimin ne ölçüde düşünülüp harekete geçirilebileceğini bilmek önemliydi. Söz konusu Arjantinli komutanın –daha Sierra Maestra'dayken– kurtarılmış bölgelerdeki çalışmayı fiilen karşı-iktidar geliştirmeye yönelik özel bir kaygıyla ele almasındaki neden budur. İktidarı ele geçirmek, iktidarın klasik ve görünür yerlerini işgal etmek, Guevara'nın arzuladığı köklü değişiklik için yeterli olamazdı: Somut ve gündelik yaşam biçimi olarak dayanışmanın bireycilikten daha arzu edilir olduğunu, gerçek ölçekteki deneyim ve laboratuarlarla, somut yarışmalarla kanıtlamayı bir zorunluluk olarak kabul ediyordu.

Guevara'nın hareketine paralel olarak, daha önce sözünü ettiğimiz geniş bir yaratıcı hareket 1960'lı yıllarda şekilleniyor, farklı ufuklardan doğuyordu: Çeşitli karşı-kültür hareketleri, yerli hareketleri, hippiler, beatnikler, müzisyenler, şehirli genç proleterler, vs... Tüm bunların ortak öğesi, yaşam tarzında benzer bir değişimi başarmak, hayatı baskı altına alan ve saldıran farklı sultalardan kurtarmaktı.

Böylece, bu hareketlerin militanları için anti-kapitalizm, de-

yim yerindeyse, yeni yaşam, düşünce ve arzu biçimleri keşfetme zorunluluğunu ileri süren temel postulatın ikincil bir önermesinden başka bir şey değildi. Bu hareketlerin hızla "sistem-karşıtı" olma eğilimi, bir anlamda, bunların kurbanı oldukları sert baskı nedeniyledir ve buna paralel olarak, sistemin yapısal sınırlarının kendi gelişimlerini –çatışmaya varmasa da– engellediğinin bilincine adım adım varmış olmalarıdır.

Bununla birlikte, çatışma (ilerde bunu daha ayrıntılı göreceğiz), Guevaracılığın en görünür ya da en gözalıcı yanlarından belki de biri olmakla birlikte, asla kendi içinde bir amaç olmadı. Baskının ölçüsüz şiddeti karşısında Che "intiharcı olmayan" alternatifi büyük ölçüde temsil etmeyi başardı; yani tüm biçimleriyle çatışmayı üstlenirken ve gerektiğinde silaha sarılırkan, angajmanı nihai sonuçlarına dek vardıran seçeneği temsil ediyordu. Ama paradoksal olarak –ve tarihin Guevaracılıktan akılda tutmaya çalıştığı şeyin tersine– silahlı mücadele her zaman için ikincil bir sonuçtu, hareketin temel ekseni asla değildi.

Bu durum aynı zamanda klasik militanların eylem biçimlerinden de açık seçik kopmayı gerektirir. Onlar çatışmanın ve mücadelenin kendisinin kurtuluşa erişmenin tek yolu olduğuna inanıyorlar ve yeninin inşasıyla ilgili bu daha karmaşık sorunu hep yarına erteliyorlardı.

Che'nin ardından gelen geniş muhalif hareketi birleştiren şey, tam da "kanaat militanı" olmamak, farklı yaşamaya çalışan militanlar olmak, kendi konumlarını tanımladıkları somut deneyimler içinde kendi bedenlerini tehlikeye atmaya hazır militanlar olmaktı. Che, silahlı mücadeleyle örnek olurken, muhalif hareketin onun bu tavrını daha önce yapmış olduğu şeyin mantıksal devamı, yani sonuçlarını –tüm sonuçları– üstlenerek farklı yaşamak olarak görmüş olması böyle açıklanabilir.

Dolayısıyla toplumsal mücadele, şeylerin belli bir durumun-

dan ziyade, yeni bir etik adına, yeni bir yaşam tarzı adına, çevreye saygı adına, cinselliği ve çiftler arası ilişkiler adına verildi. Çekirdek aile –yabancılaşmış bireyler yaratan bu gerçek sanayi– yerini gelecekteki komünist bir topluma değil, "burada ve şimdi" yeni yaşam biçimi olasılıklarına bırakacaktı. *Yeni insan*'ın inşası asla teorik ve ham hayal mahsulü bir şey değildi: Yeni bir yaşam yapım halindeydi; direnmek zaten yaratmaktı.

Bu tarihsel bağlamda, psikiyatrinin toplumsal normallik anlayışına isyan eden David Cooper'ın antipsikiyatrisi de özgürleştirici gücü bakımından, daima yarınlar için vaat edilen bir kurtuluşa dair komünist önermeyi reddeden somut feminizm kadar önemliydi.

Anti-kapitalizm, hayatı özlediğimiz gibi yaşamamızı engelleyen diktatörlüklere muhalefet olarak da, deyim yerindeyse, "fazladan" işin içine giriyordu. Bu diktatörlüklere karşı ayaklanıyor ve iktidarla mücadele edişimizle aynı şekilde bunlarla mücadele ediyorduk, ama tüm bunlar karşı-iktidar perspektifi içinde yapılıyordu: Dogmatik anlayışla değil, arzunun, hayatın taşkınlığıyla, fazlalığıyla yapılıyordu. Burada, "ahlaki" tavra sıkı sıkıya bağlı "hüzünlü militan"dan iyice farklılaştırdığım radikal Guevaracı takımyıldızın bu karakteristiğinin rüşeym halinde ortaya çıktığı görülür: Guevaracılık kuşkusuz etikti, ama "ahlaki" değildi, rahip ya da sosyalist tavrı içinde değildi, Nietzsche'nin bu terimi tanımladığı anlamda değildi.

Bir yanda yerli hareketleri ve karşı-kültür hareketleri ile diğer yanda Che'nin de içinde yer aldığı alternatifin daha politik kesimleri arasında bir farklılığın çok erkenden yerleştiğini belirtmek de önemlidir. Bu farklılık, Guevara'nın tehlikeli "iradecilik"inde yatıyordu elbette, ki Che'nin ardından başka gruplar da bunu üstlenecekti. Ama bu sonuncu gruplara özgü olan, her şeyin "mümkün olması gerektiği" şeklindeki bu türden amentü, yerli ve karşı-kültür hareketlerinin desteklediği "yeni olasılıklar geliştirmek" fikrine tam anlamıyla denk düş-

müyordu. Her şeyin "mümkün olması gerektiği" mantığı içinde zımnen yer alan iradecilikte, halkları bir değişimin nesneleri olarak görmeye devam eden pragmatik bir düzeyin kalıntıları hâlâ varlığını sürdürürken, halkları "kesin olarak" kurtarmayı amaç edinmiş kurtarıcı eğilimin izlerine de rastlanır.

Böylece, *yeni insan* sorunu, klasik gerilla hareketi ile alternatif hareketi karşı karşıyla getiren gerçek bir tartışma konusuna dönüşmüştür. Gerçekten de, farklı savaşçı grupları *yeni insan* kavramının gerekliliği konusunda ilke olarak anlaşmış olsalar da, bunların hepsinin bu kavramı aynı şekilde kavradıkları söylenemez. Militanların çoğu için bu kavramın ahlaki yanı, onun en derin ve en devrimci içeriğini gizlemektedir. (Bireyci insan figürünü açıkça onaylayan) "maddi teşvik"in karşısına aksiyolojik olarak çıkartılan "ahlaki teşvik", sonunda bireyciliğin bir başka yüzünü yüceltir: Freud'a göre "üstbenliğe" bağlı bir tür narsisizm.

Gerilla hareketi, bu durumda, Napoléon'un zaten saptamış olduğu ve birliklerinin sadakatini sağlamak için stratejik biçimde uyguladığı şeyi belli bir tarihsel gecikmeyle keşfediyordu: Maddi çıkarların ve kişisel yararların ötesinde, insanların Bonaparte'ın "şeref" diye adlandırdığı basit bir teşvikle savaşa gönderilebileceği fikri. Ünlü Şeref Kıtası, her askerin kendi sırt çantasında taşıyabileceği mareşal âsası hayali, genellikle geniş ölçüde yeterli bir teşvik olarak ve her koşulda maddi teşvikten çok daha güçlü bir şekilde ortaya çıkar.

Bir yüzyıl sonra, Guevaracı ahlaki teşvik kavramı, sonuçta, kendi fikirleri için ve idealleştirdikleri ve içselleştirdikleri imgeleri için ölmeye hazır insanların bu deneyimini üstleniyordu. Che'nin benimsediği tavırdaki en önemli yenilgilerden biri bu oldu, çünkü fikirler için ölmek ve narsisistik idealler adına disiplinli olmak, ne bir kuşaktan diğerine, ne de bir durumdan diğerine aktarılabilen buyruklardır.

Sonuç olarak, Guevaracı ahlaki teşvik ideali, (Küba serüve-

ninde görüldüğü gibi) değerini yitiriyor ve gerilla örgütlerinde gerçek bir hoşgörüsüzlük tavrı ve bir engizisyon biçiminde maddileşen bir tür ahlaki korse halini alıyordu. Olağandışı bir yaşama duyulan gerici arzu, militanı sıradan ve gündelik bir yaşamın dehşetinden kurtaran seçilmiş bir yazgı arzusu bu alana hızla nüfuz ediyordu. *Yeni insan*, alternatif hareketin hayal etmiş ve gerçekleştirmiş olduğu gibi olmaktan uzaktı, tartışmalı ve baskıcı bir karakter edinmişti.

Romantizmden İradeciliğe

Bütün Guevaracıların üzerinde hemfikir oldukları –ve *yeni insan*'ın temelleri üzerinde yükselen– politik sonuç, karşı-kültür hareketleriyle ve eski yerli felsefeleriyle gayet iyi eklemlenen romantik bir öğe içeriyordu: Adaletsizliklerin olmadığı mutlu bir gelecek dünyanın mümkün olduğuna inanmak gerekmeden mücadele etme inancıydı bu. *Burada ve şimdi* somut pratikleri üzerinde yoğunlaşması gereken bir değişim amacıyla mücadele ediliyordu, yoksa "kötülükle tanışmayacak" gelecekteki bir toplumun tarihsel olasılığı amacıyla değil.

Alternatif hareketin içinde, nihai ve mutlak bir zafere inançsızlık şeklindeki bu son derece romantik ve devrimci öğe yer alıyordu. Bu bakış açısında, ütopya ve kurtuluş, bir vaat değil, şimdiki zamanı yapılandıran öğelerdi. Her toplumda farklı derecelerde de olsa adaletsizliklerin olduğu ve insanları baskının herhangi bir biçiminden kurtararak bile olsa her türlü kötülüğün ortadan kalkmasının imkânsız olduğu görüşünde birleşebiliriz. Bu içkin varsayımlardan yola çıkan alternatif yapım, –klasik komünist pozitivizmle açıkça karşıtlık içinde olan devrimci romantizmin merkezi öğesi olduğuna kuşkumuz olmayan– "kötülük iyiliğin gölgesidir" görüşünü sanki hepimiz kabul ediyormuşuz gibi hareket ediyordu.

Guevaracı angajmanda "melankolik" diyebileceğimiz bir

öğe vardır: Mücadele edildiğinde, gerektiğinde insan kendini nihai anlamda tamamen feda edebilir; nihai kurtuluşun olmadığı, gerçek sorunların varlığının doğru çözümler bulabileceğimiz anlamına gelmediği ve karanlık dönemlerin kaba gücü karşısında kimi zaman mücadele etmeyi kabul etmekten başka çare kalmadığı, bütün çabaların boşa çıktığı şeklinde belli belirsiz bir bilinç de bu fedaya eşlik eder. Bu durumda, verili bir tarihsel koşul içinde doğru olan şey adına mücadele edilir, ama –ki bu temel önemdedir– isyan eyleminin nedeni, adalet eylemini haklı çıkaracak gerekçe, *burada ve şimdi* yer alır. Adaletsizliğe karşı mücadele etmek için, yeni, doğru ve özgür olanı burada ve şimdi inşa etmeye başlamak için vaade ihtiyaç yoktur, siyasi komiserlere ihtiyaç yoktur, hatta daha güzel dünyalara inanmaya da ihtiyaç yoktur.

Sartre'ın dediği gibi, angajman, belli ölçüler içerisinde, her zaman cahillik içerir; ama sinik ya da nihilist kişinin yapmacık ve estetize edici cehaleti değildir bu, sonucu bilmemektir, her mücadelenin ne doğurabileceği karşısındaki cehalettir. Araçlarla amaçlar arasındaki fark reddedildiğinde, asla gelmeyen ve peşinden gidilmesi bizi doğrudan doğruya öte tarafa, liberter arzunun ifade edilmediği yere götüren varsayımsal amaçlar adına araçların sözümona doğrulanması da özellikle reddedilir. Böylece Guevaracılık, bir eylemin hedefinin bu eyleme başlamadan önce asla tamamen tanımlanamayacağının bilincinde olarak, dilekler dünyasından eylem dünyasına geçmeyi görev bilmiştir. Dante için olduğu gibi bizim için de başlangıçta Söz değil, Eylem vardı.

Kusursuz bir dünya için değil, –burada ve şimdi– doğru olarak görülen şey için mücadele edecek cesarete sahip olmak: İşte, solun kabullenemediği ve bugün bile en aşılmaz engeli oluşturan Guevaracı meydan okuma budur.

Kendi fedakârlıklarının dünyada sefaleti ya da zorbalığı kesin olarak sona erdirebileceğine inansa angaje olmaktan bir an

bile kaçınmayacak çok insan vardır. Nihai zaferin olmadığının, "tarihin sonu" toplumunun olmadığının bilincindeyken angaje olmaya cesaret edenler ise daha az sayıdadır. Yine de bu hipotez Guevaracılıkla özdeşleşmiş bütün hareketleri birleştiren çimentoydu; ama elbette ki Che için –onun yazılarından ve eylemlerinden kaynaklanan şeye göre– bu nosyon daha ziyade bir sezgi olarak mevcuttu, yoksa –asla tamamen berrak ve hatta kimi zaman çelişik– atavik bir tür bilgelik değildi.

Aynı şekilde Che, *yeni insan* olarak adlandırdığı şeyi açık seçik tanımlamayı asla başaramadı. Onun düşüncesi başka toplumsal ve kültürel ufuklardan gelen öğeleri kabul ederek bizim burada *Guevarna takımyıldızı* olarak adlandırdığımız şeyi oluşturdu; Guevara'nın yazıları ve eylemleri, sözünü ettiğimiz mitsel takımyıldızın içinde yerini sabitlemiş olan hiçbir şeyi açıklamaz. Belli ölçülerde Che'nin kendisi de bu "Che manzarası"nın ortaya çıktığı ve bundan kaynaklanan mitin oluştuğu fikrin ve örneğin kendisiydi. Muhalif hareketler içinde potansiyel olarak mevcut öğelerin kesin olarak gelişmesini sağlayan bu"manzara"dır.

Guevara, yararcı solun önerdiği haliyle ahlaki teşviğin özgürleşme projesini başarısızlığa mahkûm ettiğini gayet iyi görüyordu. Ama aynı zamanda, dönemin aşırı iyimserliğiyle sürüklenerek, yeni türde bir toplumsal bağın oluşumunu, insanlarla çevreleri arasındaki gerçek bir ittifakı –bu ittifakın, ne yönlendirilebilen ne de hızlandırılabilen, öznesiz bir süreç olarak anlaşılması gerektiğini bilerek– derinden düşünecek sabrı gösteremedi.

Böylece Che, istenç, çaba ve bilinç gücüyle yeni bir yaşam örgütleme projesini güçsüz kılan iradeciliğe teslim oldu. Tarih hiçbir toplumsal değişimin bilinç ve yalnızca istenç sayesinde yaratılamayacağını göstermektedir. Çok daha küçük ölçekte bile, toplumsal ya da ailevi bir sorunu fark eden biri durumu değiştirmeyi arzuladığında ve bunu yapacak imkânlara sahip

olduğunda olan şudur: Genel olarak, iradeci tutumlara girişen kişinin gösterdiği tüm çabaya rağmen –bunlar "bilinçli devindirici edimler" olarak tanımlanabilir–, bu iradi tavırlar atalet ve alışkanlık gücünü yenmeyi başaramaz. Özet olarak, bu edimleri yürüten akıl ve bilinçli istenç, ortak, muğlak ve çelişik bir duyuya göre mekanik olarak işlemeye devam eden inançların ve alışkanlıkların ağırlığını engellemeye yetmez.

İradeciliğin temel yanılgısı, özellikle, ister rasyonel olsun ister olmasın, ortak duyunun, inanç ve geleneklerin süreklilik yönündeki güç ve kapasitesini bilmezden gelmektir. İnsanların yaşamının somut gerçekliğini oluşturan deneyim ve bilgiler, iradi edimlerle düzeltilmeye ya da gözden geçirilmeye yatkın saf bir yanılgı olarak kabul edilemeyecek düzeyde varlıksal bir bütün oluştururlar. Bu durumda, militan örneğinde, bir cehalet semptomu olarak, baskı vs. semptomu olarak kendini gösteren şey, genellikle, direnen ve düzenlenmeye ya da kutuplaşmaya izin vermeyen karmaşıklığın hortlamasından başka bir şey değildir. Yeni sosyallik türlerinin, yaşamın üretim ve kavranışına dair yeni türlerin ortaya çıkışı asla iradi ve bilinçli bir öznenin eylemlerinin meyvesi olamaz. Bu antropolojik aksiyomun inkârı Che'nin bakışını büyük ölçüde mahkûm etmiştir ve onun *yeni insan* sezgisini hızla yok olmaya aday bir dizi pratikle sınırlandırmıştı. Onun ideallerinin çoğu romantik bir hayalperestin kaprisleri olarak bir yana atıldı. Pozitivist komünistlerin yararcı ve hüzünlü gerçekliği karşısında bunlar yeterince olgunlaşmamış ve üzerinde az düşünülmüş idealler olarak görülüyordu.

Che'yi kahramanca ve vakitsiz bir ölüme trajik biçimde yöneltmiş olan devrimci inatçılığın anahtarını da romantizm ile iradeciliğin bu şekilde bir araya gelmesinde bulmak mümkündür.

Ne Maceracı Ne İntihar Eylemcisi

Çok yaygın bir inanca göre Che Bolivya'ya bir maceracı gibi, neredeyse sonu intiharla biteceği açık olan bir misyon için gitmişti. Normal zekâya sahip bir insanın bir avuç adamla birlikte, Bolivya ormanının bir yerlerinde etkili bir şeyler yapacağına bir an bile nasıl olur da inanabileceğini kendi kendilerine soranlar olmuştur.

Herkes istediğini söyleyebilir, ancak Guevara'nın Bolivya macerasının tarihsel gerçekliği bu inançlara kesinlikle uymaz.

Gerçekten de, Che Bolivya'ya gitmeye karar verdiğinde kalkışacağı savaşın stratejik planı bir süredir hazırdı. Guevara, bir grup insanla ormandan yola çıkarak Bolivya hükümetini yerinden etmeyi ummuyordu (Amerikan emperyalizmini yerinden etmeyi hiç ummuyordu); O, Andlar boyunca yeni bir Sierra Maestra yaratacak bir tür direniş ve yıkıcılık ağı geliştirmeye güveniyordu. Bu uzun vadeli bir özgürleşme projesiydi, yoksa intiharcı bir kuruntu değil. Yenilgisinin nedenleri –göreceğimiz gibi– ihanetlere bağlıydı, yoksa Mesihçiliğe ya da kendini feda etmeye değil.

Taktik olarak Che Bolivya toprağını üç kesime bölmüştü: Che gelir gelmez grevler ve isyan biçimini alacak aktif hareketlerle ona katılmaya karar vermiş olan madenler bölgesi; KP'nin madencilerin mücadelelerini şehirlerdeki ve tarlalardaki mücadelelerle koordine etmekle görevli olduğu şehirler ve merkez; ve Che'nin gerilla birlikleriyle birlikte bulunduğu askeri cephe. Bu güçlere Arjantin'den ve Güney konisinin başka bölgelerinden yavaş yavaş gelmesi gereken destek birlikler de eklenecekti.

Projenin merkezi ekseni Bolivya Komünist Partisi'ne bağlıydı, çünkü altyapıyı, temasları ve propagandayı sağlaması gereken oydu. Bunun anlamı, Guevara'nın, Fidel'in tavsiyesi üzerine, projenin yaşamsal bir bölümünü, o dönemde Monjes adlı eski bir maden işçisinin yönettiği yerel KP'ye emanet etmiş ol-

duğuydu. Che'nin Bolivya'ya gelmesinden sonra ise KP yalnızca "işleyişte kusur" göstermekle kalmadı, aynı zamanda gerillaların mevzilenmesini büyük ölçüde darmadağınık etmiş olan uzun bir bekleyişten sonra, projeden vazgeçme niyetini de açıkça ifade etti.

Monjes'in getirdiği özür bizzat kendisinin bu operasyonları yönetmesi gerektiği yönündeydi. Che buna karşı çıktı. Gerçekte Monjes'in argümanı, KP'nin Che'yi ve savaşçılarını en kötü dönemde terk ederek onları imkânsız bir durumda –çünkü gerilla birliği Bolivya ormanlarına tamamen dağılmıştı– bırakmasını haklı çıkarmak için öne sürülmüş tam bir yalandı. Yine de madenciler greve başladılar ve savaşçıları desteklemeye yönelik çok güç eylemleri başarıyla sürdürdüler; ama başkalarıyla ilişkiye girmelerini sağlayacak olan KP'nin lojistik desteği olmadığından koordinasyon imkânsızlaştı.

Bolivya KP'sinin, Moskova'nın ve Havana'nın emirlerine itaatsizlik ederek kendi inisiyatifiyle hareket ettiğini hayal etmek imkânsızdır. Che'nin öncelikle bu iktidar merkezleri tarafından terk edildiğini kabul etmek gerekir. Tarihin devamını iyi biliyoruz: Guevara KP'nin ve şeflerinin ihanetinin kesin olduğuna bir türlü inanmaz ve eyleme devam kararı alır; bu derme çatma orduyla zafer kazanabileceğini bir an bile düşünmemiştir, ama atılımını sebatla sürdürürse uluslararası yöneticilerin sonunda teslim olacağına ya da Latin Amerika desteğinin sorunu çözmek için zamanında gelişeceğine inanmaktadır.

Che geri çekilmeme kararı almışsa, bunu ne bir maceracı olarak ne de intiharı göze alarak yapmıştır. O, sonunda durum yavaş yavaş değişene dek, içinde bulunduğu koşulların güçlüğüyle yüzleşme zorunluluğuna inanmıştı. Oysa durumun değişmesini imkânsız kılan birçok koşul vardı. Başka şeylerin yanı sıra, Bolivyalıların ve Amerikalıların Che'nin ormanda olduğunu öğrendikleri tartışmalı koşullar. Bu durum öyle bir baskıya yol açtı ki, projeyi başarmanın imkânsız kalması bir

yana, her türlü geri çekilmeyi düşünmek bile imkânsızdı.

Başarısızlık, ölüm, herkesin bildiği şeylerdir; tuhaf bir şekilde daha az bilinen ve üzerinde daha da az yorum yapılan şey ise, Che'nin Bolivya'daki devrimci koşullar üzerine "sayıklama"mış olması bir yana, üstelik, beklenmedik mantıksal sonuç olarak, Che'nin ölümünden üç buçuk yıl sonra sol bir koalisyonun –ki en önde gelen şahsiyetleri arasında Guevara'nın ELN'sinin[10] birkaç üyesi de yer alır– Bolivya'da iktidarı ele geçirdiği ve bir tarım reformu politikası ile yerli kültürlerini savunma, eğitimin ve bazı yerel sanayilerinin korunup geliştirilmesi politikası geliştirdiğidir.

Guevara elbette intihar etmedi; dahası, onun projesinin başarısız kalması için çok fazla çaba harcandı.

ERP'nin Kuruluşu

1965 yılına doğru Arjantin'de, ülkenin tarihindeki en önemli karşı-iktidar ve gerilla hareketi kuruldu: PRT'den (Devrimci Emekçiler Partisi) doğan ERP,[11] Uruguay'daki Tupamarolar, Şili'deki MIR (Devrimci Sol) ve Che'nin de dahil olduğu Bolivya'daki ELN ile birlikte Güney Amerika'da Guevaracı hareketin temel bileşenlerinden biri oldu. ERP örneği, hem o dönemdeki devrimci düşünce ve eylemin eklemleniş tarzı bakımından, hem de bazı uygulama ve ilkelerinin günümüzde hâlâ koruduğu geçerlilik bakımından simgeseldir.

Başlangıçta ERP, Peronculuk adı altında bilinen Arjantin'deki büyük ulusal hareket çerçevesine girmeyen devrimci ve karşı-kültür isyan eğilimlerinin çoğundan beslendi. Ortak bir liberter arzu bu eğilimleri hem birleştiriyor hem de özellikle komünist partinin ve Arjantin'deki küçük sosyalist partinin temsil ettiği geleneksel solun karşısına çıkartıyordu. Geleneksel olarak Arjantin tarihinde sol sonunda her zaman, Yerlilere

10- ELN: *Ejército de liberación nacional*, Ulusal Kurtuluş Ordusu.

11- ERP: *Ejército revolucionario del pueblo*, Devrimci Halk Ordusu.

karşı soykırımları işleyenlerin öz evladı olan toprak sahibi büyük oligarklara bağlı en gerici güçlerle aynı hizaya gelmiştir. Her zaman olduğu gibi galiplerin yazdığı "resmi tarih"teki "Avrupai Arjantin" miti, güneyin en ucunda bulunan bu ülkeyi yerli kıtanın geri kalanından koparır. Soykırım yazarlarının revizyonizmine göre Arjantin Beyazların ülkesidir, Avrupai denebilecek bir ülkedir, gerçek bir Batı kültürüne sahiptir ve özellikle de ne Yerli ne de melez bulunan bir ülkedir.

Sol, çalınmış toprakların sahiplerinin ve derileri toprak rengi insanların yaşadığı ve fetihten beş yüz yıl sonra bile Yerlilerle sömürgecilerin çocuklarından oluşan melez kuşaklar boyunca varlığını sürdüren gerçek ülkenin reddine suç ortağı oldu . "Küçük kara kafalılar": Beyaz oligarşi, en ufak bir ihtimam göstermeden sömürmeye devam ettiği bu "görünmez" çoğunluğu küçümseyici bir ifadeyle böyle adlandırıyordu.

Solun "otokton" ırk karşısındaki küçümseyici tavrı, Yerlileri hiçbir şey beklenemeyecek bir halk olarak kabul eden Marx'ın başlattığı geleneğin devamıydı. Biraz miyop olan Marx'ın gözünde, bu topraklar sonuç itibarıyla tarihin muzaffer akışına ancak sömürgeciliğin elinden girebilirlerdi. Yerli "kültürler" söz konusu bile edilemezdi, ve gerçekte, egemen zihniyet açısından "kültür" sözcüğü neredeyse tanımı gereği "yerli" sözcüğünün karşıtıydı.

Che ise –yukarda belirttiğimiz gibi– (Amerika kıtasının bütününü kuzeyden güneye kat eden) And sıradağlarının engin bir Sierra Maestra'ya dönüşmesini öneriyordu. Buradan yola çıkan liberter hareket, onun ikinci özgürleşme dediği şeyi, yani İspanyolların ve talan edici sömürgeci sistemlerinin kovulmasını izleyen hareketi gerçekleştirebilecekti. Bu amaçla Güney ülkelerinde gerilla hareketleri yaratmayı önerdi ve bunlardan Bolivya'dakinin başında bizzat yer almayı da kabul etti. Che'nin iki kardeşinin –Roberto ve Martín Guevara– Arjantin ERP'sinin üyesi ve savaşçısı olmaları elbette bir tesadüf değildir.

ERP saflarında Arjantin'in iç bölgelerinden gelen önemli miktarda militan vardı. Bunlar özellikle ülkenin kuzeyinden, esasen Tucumán, Santiago del Estero ve Salta vilayetlerinden gelme köylüler ve tarım işçileriydi. Buralar nüfusun çoğunluğun yerli ya da melez olduğu yerlerdi. ERP'nin ilk gerilla belgelerinin, sol içinde gerçekten devrimci bir tavırla İspanyolca'nın yanı sıra, (Arjantin'in kuzeybatısında, Peru ve Bolivya'da hâlâ konuşulan İnka Aşağı-İmparatorluk dili olan) Quetchua dilinde de yazılmış olmasını bu durum açıklar.

Resmi tarihin sürgün ettiği bu varolmayan ve görünmez uzamdan yerlilerin çıkmayı başarması, hiç kuşkusuz ki, Arjantin'de Guevaracı hareketin başlangıcına damgasını vurmuş en güçlü ve en şanslı olaylardan biri oldu. Irkçılığın gündelik yaşamda son derece köklü olduğu, örneğin bir öğretmenin –toprak kadar mat tenine rağmen– dersini bilmeyen öğrencisine rahatlıkla "yerli" muamelesi yapabildiği bir ülkede (kendini beyaz sanan Arjantin'de yerli olmak doğrudan doğruya bir hakaretti) gerçek nihayet su yüzüne çıkabiliyordu.

Hayali Avrupalılar toplumu yerlilerin varlığını yalnızca geçici işçileri, oda hizmetçileri, çöpçüleri, askerleri, işsizleri ve elbette ki suçluları arasından fark ediyordu... Böylece, yenisömürgeci seçkinlerin oluşturduğu ve solun da desteklediği çoğunluk modeliyle uyuşmayan gerçek Arjantin'in önünde iki yol vardı: Kültürün yalnızca Batı'yla özdeşleştiği Avrupai Arjantin formatına uyum sağlamak amacıyla kendi kimliğini başka biçime sokmaktan ibaret olan kendini inkâr; ya da Peronculuğu temsil eden ve yerleşik iktidarla er ya da geç pazarlık yapacak bir şefe itaat.

Solun tersine Guevaracılık Peron-karşıtlığı kervanına asla katılmadı, ama Peronculuğun temelini oluşturan şeflerin yönetimleriyle de asla uzlaşmadı. Yerlilerden başka ERP, söylemiş olduğumuz gibi, şehirlerden çok sayıda genci, mevcut toplumsal modellere ve sistemin dayattığı yaşam tarzlarına karşı

isyan eden işçileri, öğrencileri, hippileri, sanatçı ve müzisyenleri de bir araya getirdi. Yeni özgürlük rüzgârlarının yaydığı karşı-kültür, –mucize ya da tarihin sapması sonucu– psikanalizin her zaman çok önemli bir yer işgal ettiği bu ülkede kendi devrimci sesini baskın kılabilmiş anti-psikiyatri dolayısıyla da ifade buldu. Büyük şehirlerdeki ve özellikle Buenos Aires ve Córdoba'daki gerilla hareketlerinde hippi ve karşı-kültür bileşeni merkezi bir rol oynadı.

Son olarak, Che'nin anti-Sovyetçiliğinin ve bürokrasi karşıtlığının cazibesine kapılmış birkaç Troçkist grup da ERP'ye katıldılar. Onlar uluslararası Marksist hareketin içinde bir süreden beri resmi Marksizmi tartışıyorlardı. Ancak –ilerde göreceğimiz gibi– bu akımın partizan politikadaki eski alışkanlıkları onları kaçınılmaz biçimde Guevaracı hareketten kopmaya götürecektir. Buenos Aires'in sanayi kuşağından çok sayıda işçiyi bir araya getiren bu Troçkist gruplar, doğmakta olan hareketin proleter bileşenini sağladılar. Aynı zamanda da, başka uluslararası gruplarla ilişkiye geçmenin hayati imkânını sunarak, daha karmaşık bir lojistik ve bir tür geri üs gibi gözardı edilemeyecek avantajlar sağladılar.

Daha ilerde göreceğimiz gibi, diktatörlüğe karşı direnişin tam ortasında, uluslararası ağın başını çeken Fransız Troçkistler ERP'yi dışlayarak en kritik anda desteksiz bıraktılar. Cezayı haklı gösteren özür, ERP'nin Amerika'daki Kara Panterler'le sürdürdüğü ilişkiydi. Ancak, bir KP'ye yakışır, çok daha karanlık ve karikatürvari ideolojik gerekçelerden kaynaklanan bu dışlama konusuna tekrar döneceğiz.

Bununla birlikte, kopuştan önce, sözünü ettiğimiz üç grubun her biri büyük bir canlılık getirdi ve "barış içinde bir arada yaşama"nın tam ortasında (yani iki süper-gücün de bir diğerinin topraklarına hiç müdahalede bulunmadığı, dünyanın bölünmesinin ortasında) Amerika'nın arka bahçesinde yeni türde bir devrimci hareketin ortaya çıkmasını sağladılar. Bu

hareket (sözünü ettiğimiz diğer hareketlerin yanında) günümüzde bile hâlâ Latin ve yerli Amerika topraklarını Rio Grande'den Ushuaia'ya dek kat eden yeni alternatif ve radikal akımın kökeni ve temelidir.

"İki, Üç, Daha Fazla Vietnam!"

Che, Sovyetlerle –ve sonuç olarak Küba yönetimiyle– fiilen kopuşun ardından tek başına kaldığında, iktidar mevkiini terk ederek ve devrimci mücadeleyi, halkların geleceğine ve kimilerinin bastırılmasına Büyüklerin karar verdiği basit bir satranç oyundan farklı tahayyül ederek, özgürleşme mücadelesini başka biçimde düşünmeye çalıştı. Che'nin benimseyeceği yol, tekrar edelim, günümüzde çokluk düşüncesi ve pratiği olarak adlandırdığımız şeye denk düşer.

Gerçekten de Che, iki bloğun stratejilerinden kaçabilmek için, dünyanın bu bölünmesini dikkate almayan bir direniş geliştirmek gerektiğini düşünüyordu. Bu, jeopolitik gerçekliği gözardı etmek olmayıp, daha incelikli bir anlama gelir, yani her somut durumda kendini dayatan kararların çıkış noktasını bu jeopolitik gerçeklik olarak görmemeyi gerektirir.

Halkların direnişi, makro-politik verileri dikkate almayı unutmamalı ya da reddetmemeliydi; tam tersine, dünyada olup bitenden ve tahakkümün bir gerçekliği olarak büyük eğilimlerin yavaş yavaş ve gün be gün belirledikleri şeyden haberdar olmak temel önemdeydi. Ama aynı zamanda, isyan, direniş kararı ve kısacası her durum için ve her durumun içinde yapılması gereken şeye dair verilecek karar, her durum için ve her durumun içinde alınmalıdır. Peki bu durumda, bu jeopolitik "veriler", bu "dünya gerçekliği" ne olur?

Soru basit ve radikaldi: Bu bilgileri ve gerçeklikleri durumların her birine bir anlam ve mantık verebilen mutlak referans çerçevesi olarak değil, özel durumların belirleyici öğeleri ola-

rak ele almak gerekiyordu. Buradan yola çıkarsak, sorun, "dünyanın büyük satranç tahtası üzerinde benim küçük durumum hangi yeri işgal ediyor"u ya da "boyun eğmem ve takip etmem gereken iki bloğun büyük oyununu düzeyine erişebilmem için ne yapmam gerekir"i bilmek değildir. Sorun, bu dünya gerçekliğinin belirlenimlerinin, somut bir durum içinde ne şekilde var olduklarını tanımlamaktır.

Böylece, her somut durum bir ayrıntı olmaktan, (genellikle bir tür soyut tümel olarak düşünülen) dünyanın gerçekliği içindeki bir öğe daha olmaktan çıkar ve "dünya" –makro olan– da, ne kadar önemli ya da temel olsa da, dünyanın çokluğunu oluşturan somut gerçeklikler arasında bir öğe olarak düşünülür. Felsefi terimlerle, –kısmi ya da bölgesel bir niteliğin sakatladığı ya da sınırlandırdığı düşünceye karşı duran– "tümel"e erişmeyi mümkün kılan yolun, somut durumların "ötesinde" var olan muhtemel bir tümlüğün soyut düşüncesinden hiçbir dönemde geçmediğini gördük. Tümel düşüncesine varmak için, öncelikle her bir durumun içinde mevcut olan *somut tümel*'i keşfetmek gerekir.

Ama Guevara kendi tavrını bu şekilde teorileştirmedi. O, "iki, üç daha fazla Vietnam yaratmalı!" çağrısını ifade eden ünlü deyişini ortaya atmakla yetindi ve direniş odaklarının çokluğunun, özgürleşme hareketlerinin iki bloğun diyalektiğinden kurtulmasını sağlayacağını yazılarında açıkladı. İlerde ayrıntılı olarak ele alacağımız Che'nin stratejik fikrine göre, Amerikan emperyalizmi (belki de bu onun Sovyetik antagonizması için de geçeriydi) karşısında bir yığın küçük ve orta direniş ve mücadele bulduğunda, bu yeni mücadelelerin her birine tüm gücüyle karşı koyma imkânı bulamayacaktı. Direnişlerin sonsuzca çoğalması gerçekleşebilir bir olasılık gibi geliyordu, oysa ki zorbaların baskı kapasitelerini sonsuzca çoğaltma imkânı akıl alır gibi değildi.

Che'nin düşüncesiyle ilişkili herkes için olduğu gibi, o dö-

nemde belli bir yorum özgürlüğü vardı ve pratikteki uygulama da az çok bağımsızdı. Gerçekten de, Guevaracılık asla bir örgütlenme ya da politik bir aygıt değildir, bu nedenledir ki Che'nin bu talimatı –başka birçokları gibi– tekil, çoklu ve çoğu zaman da çelişik bir oluşum geçirdi; üstelik de bu, Guevara bazı yorumları geçerli kılma ve başkalarını benimsememe çabasına girmeden oldu. Çokluk, sanki bizzat bu hareketin doğasının parçasıydı.

Örneğin Güney'in yeni gerilla birimleri için talimat izin yerine geçiyordu: İsyan etmek hakkımızdı ve isyanın nedenleri vardı, hatta –ve özellikle– bu, "isyan efendileri"nin hoşuna gitmese bile!

Gerilla birimleri çok sayıda çalışma üssünü kendiliğinden geliştiriyorlardı. Bu üsler anlıktı, yoksa politik bir plan çerçevesinde kurumlaşmış değillerdi: Mahallelerde ve fabrikalarda, daima o yörede yaşayanlarla birlikte, az çok özyönetime dayalı okuma yazma grupları kuruyorlardı; bir doktora muayene olmanın ya da profesyonel yardım alarak doğum yapmanın hayale bile gelmediği yerlerde sağlık merkezleri kurmaya çalışıyorlardı; Peroncu yöneticilerin ellerindeki devasa sendika bürokrasisi karşısında özerk sendikal grup ve güçlerin gelişimine katkıda bulunuyorlardı. Doğal olarak, silahlı kuvvetlere ve baskıya karşı saldırılar da gerçekleştiriyorlardı, ama bu askeri eylemlerde sivilleri, bürokratları ya da politik şahsiyetleri hedef almaktan daima kaçınıyorlardı.

Bununla birlikte, bu eylemlerin somut değerinin ötesinde, "Che takımyıldızı" üzerine bu düşünme içinde belirtilmesi kuşkusuz temel önem taşıyan şey, bu büyük hareketten doğan ve basit tarihsel başarılarla sınırlı olmayan etki, bileşke ve tanjantlardır. Bu nedenle günümüzde Guevaracılık Latin Amerika'da yöntem olarak bir silahlı mücadeleye katılım anlamına hiç gelmemekte, özellikle bu çokluk pratiğini, gelecekteki merkezileşmeyi amaçlayan bir *dağılma* olarak düşü-

nülmeyen binlerce direniş kutbunun bu gelişimini temsil etmektedir. Che "mitolojisi" bu anlamda gerçek bir oluşum gücüne sahiptir.

1960'lı yılların sonunda gerilla hareket ve birimleri özellikle şiddetli bir baskıyla karşı karşıya kaldılar: O yıllarda dünyanın kudretlilerinin yaman bir korkuları vardı. Avrupa'daki isyanlara –bunların en bilineni züppece nedenlerle Paris isyanıdır– aynı dönemde Meksika'da, İtalya'da, Çin'de, Çekoslovakya'da, Polonya'da ve tüm Latin Amerika'da gerçek bir isyan durumu eşlik etmişti. İsyan Amerika Birleşik Devletleri'ne bile erişmişti. Tabii, Afrika ve Asya'daki son sömürgelerde mücadelelerin kök salmasından söz bile etmiyoruz; bunların en görkemlisi Vietnam halkının mücadelesiydi, ama tek bu yoktu.

Böylece, gerillalar ve onlara eşlik eden halk hareketleri, bu kez ayrıcalıkları için değil, hayatta kalmak için mücadele ettiğini gayet iyi hisseden köşeye sıkışmış bir düşmanla karşı karşıya kaldılar. Durumun ciddiyeti karşısında, tehdit altındaki iktidarın kendini savunmak için sergilemek zorunda kaldığı çaba ve baskı yöntemleri sınır tanımadı.

Gerilla askeri olarak yenildi, katliamlar birbirini izledi ve Guevaracılık, yerli geleneklerinin en iyisi içinde yok oldu. Kendi yaşamlarını gerillaya adamış olan on binlerce genç de yok oldu.

Teoría Del "Foco" (Direniş Odakları, Foko Teorisi)

Politikanın klasik biçimleri karşısında Che, görmüş olduğumuz gibi, kısmi ve çoklu inisiyatiflere önem veriyordu. Onun örneğinden coşan binlerce genç "devrim yapmak" için dağlara ve sokaklara atıldılar. *Teoría del foco* adıyla bilinen çoklu inisiyatifler stratejisi bu şekilde vücut buldu. Che'nin düşüncesinden kaynaklanan başka birçok kavram gibi bu da en azından iki yoruma göre somut olarak maddileşti ve karşıt türde iki

pratiğe imkân verdi. Bunlardan biri günümüzün uluslararası alternatif hareketinin temelindedir.

Teoría del foco'ya göre, devrim yolu direniş odakları yaratmaktan, özgürleşme tomurcukları serpmekten geçmektedir. Bunlar yavaş yavaş başka odak ve tomurcuklarla eklemlenerek, hareket üzerinde gelecekteki hegemonya için aralarında çekişeceklerdir. Çıkış noktası yine eylemdi, hegemonya değil; çünkü hegemonyanın başlangıçta hedef olması ancak güçsüzlüğe yol açabilirdi. Sonuç olarak, bu teoriden kaynaklanan pratikler de çokluydu: Bulabildikleri silahları ellerine alıp yaya olarak dağa çıkan ve sabotajlar düzenleyerek askeri yetkililere tuzaklar kuran arkadaş gruplarından daha sofistike şehir deneyimlerine dek uzanıyordu.

Teoría del foco hipotezi, bir isyan odağı kurmak için genellikle dağa çıkan (Che'nin kullandığı deyimle) "kararlı" küçük grupların eylemlerinin etkinliği üzerinde temelleniyordu; buradan saldırılar düzenliyorlar, sonra da yer değiştiriyorlardı. Mücadele odaklarından ve bunların kendi aralarında kurdukları bağlardan yola çıkarak isyanın yavaş yavaş şehirlere ve köylere yayılacağı düşünülüyordu. Bununla birlikte, "kararlılar"ın rolü, isyanı politik ya da sendikal olarak örgütleme sorumluluğunu içermiyordu: Oluşturulacak örnek dolayısıyla ve direniş-baskı sarmalına bağlı olarak olayların yavaş yavaş eklemleneceği mücadelelerin bağrında gelişecekti. Geleneksel sol dehşet çığlıkları atıyordu: *Teoría del foco* ve bunun teşvik ettiği pratikler solun resmi dogmasının amentüsüne, yani "bilinçlendirme" çalışmasına ve özellikle kendi kendini işçi sınıfının ve tüm halkın tarihsel öncüsü ilan eden politik bir partinin kurulup gelişmesine tersti.

Che'nin deneyiminden doğan dört gerilla hareketinin her biri (ERP, MIR, ELN ve Tupamarolar), farklı düzeylerde, sonunda *teoría del foco*'ya bağlı pratikler karşısında, bunları kendiliğindenci, fazlasıyla iradeci ve insanların gerçekliğinden

nispeten uzak bularak belli bir mesafe aldılar. Bu durumda, direniş odakları teorisi ile klasik solun tavırları arasında bir tür orta nokta bulmaya çalıştılar; bu durum, bir kez daha, çeşitli pratiklerin karışmasına yol açtı. Örneğin, tamamen yasal –ya da en azından görünür ve halk tarafından bilinir– sendikal cephelerdeki eylemlerle baskıcı şiddetin yükselişine karşı koyacak silahlı birimlerin somut eylemlerinin aynı yerde birbirine eklemlendiğine sık sık tanık olundu. Direniş-baskı sarmalı gerçekten de rahatsız edici bir öğe oldu: Karşı-iktidar pratiklerinin somut gelişimini durdurdu, böyle bir şiddet ortamında bu pratiklerin kendilerine bir yol bulmasını engelledi, çünkü topyekûn ve süreğen çatışma hareket üyelerinin çoğunu bıktırıyordu.

Aslında yasal faaliyet ile gerilla arasında aşılamayacak hiçbir hudut yoktu; bir halk mahallesinde yaşayanlar militanlarla birlikte okullar ya da sağlık merkezleri açtığında ya da bir fabrikada savaşçı bir sendikal grup ortaya çıktığında herkes biliyordu ki bunun arkasında gerillalar vardı. Aslında onlar bu eylemlerin "arkasında" değil, tamamen içine karışmışlardı. Bu bir yandan avangardçı akımların pratikten kopmasını engellerken, diğer yandan ciddi güvenlik sorunlarına yol açıyordu.

Burjuva mahallelerin sakinleri, –medyadaki tariflere göre karanlıkta ve maskeli dolaştıkları hayal edilen– gerillayla en ufak temasları olmadan kendi "normal" şehir yaşamlarını sürdürseler de, halk mahallelerindeki her öğrenci, işçi, entelektüel ya da sanatçı, öğrenci merkezlerindeki, işçi komisyonlarındaki, mahalle merkezlerindeki, alternatif tiyatrolardaki vs. faaliyetlerde gündelik yaşamı gerilla üyeleriyle birlikte sürdürüyordu.

Partiyle direniş odaklarını karşı karşıya getiren tartışma adım adım geride kalırken, karşı-iktidarın ve ikili iktidarın programlanmamış bu deneyimi somut olarak gelişiyordu. Bununla birlikte, bu süreçte, direniş odakları stratejisine özgü te-

mel ve yepyeni bir fikir kayboluyordu: Günümüzde "kısıtlı eylemler" olarak adlandırılabilecek olan şeyi sürdürerek yol alma fikri.

Kısıtlı eylem nosyonu deneyimin niceliksel kısıtlılığı değildir. Çok daha büyük çaplı eylemler karşısında daha çapsız eylemleri öne çıkarmak da değildir. Bu, mücadeleyi merkezileştiren bakış açısından kopmak, nöbetçi kulesi perspektifine düşmekten ya da her bir şeyin nasıl yapılması gerektiğini dikte eden iktidarın ikizi haline gelmekten kaçınmaktır.

Kısıtlı eylem, somut tümel'in normal tarafı olarak algılanır; şu anlamda ki, bir *somut tümel*'in hedefi hem somut durumun *içinde* hem de somut durum *için* düşünülür ve gerçekleştirilir. *Teoría del foco*'da, tümelden kopmuş saf iradecilik olarak, yani *dağılma* olarak beliren şey, tersine, *kısıtlı eylem* perspektifinde düşünmeye başladığımızda *çokluktan* kaynaklanır.

Ne yazık ki, ölçüsüz baskı ve çatışmanın adım adım kazandığı dünya çapındaki boyut, bu *kısıtlı eylem* eğilimin gelişmesine yardım etmedi. Che'nin ölümünden sonra gerilla birimleri dağılma korkusuyla yavaş yavaş mücadeleyi merkezileştirici bir bakış açısına düştüler; bu onları, iktidarın tipik terimleriyle düşünüldüğünde, bir tür aygıtlar savaşına acımasızca sürükledi. Che'nin dönemi kapanmıştı ve "Guevara takımyıldızı" henüz doğmamıştı.

1960'ların sonuna doğru bu Guevara destanının ilk bölümü böyle kapandı: Saf iradeciliğin tuzağına düşmüş militanlar, adaletsizliği aşmayı düşünenlerin ya da arzulayanların iyi bildiği ve nesnel koşulları belli ölçülerde inkâra götüren bir serap içinde yollarını şaşırmışlardı.

Bununla birlikte, direniş odakları deneyimi fiziksel olarak ve yayılım bakımından dağılırken, taşıyıcısı olduğu yenilik ve derinlerdeki gücü yok olmadı. Tersine, her *öz* gibi, yeni varoluş biçimleri altında yeniden-edimsellik kazanıyor.

Böylece, *kısıtlı eylem* bizi, güçsüzlüğe gömülmüş bir halde,

dilekte bulunmakla yetinmeye değil, gücümüzü, var olduğu yerde, gerçeğin içinde geliştirmeye davet eder. *Kısıtlı eylem* hiçbir soyut tümele yönelmez, gösteriye dayalı yeni bir sanallığın terimleriyle de düşünmez. İçinde varolduğumuz durumlar için ve bu durumlar içinde gerçekliğin ve dünyanın varoluş tarzı, kipliği ya da biçimi üzerine somut sorulardan yola çıkar.

Bu açıdan bakıldığında *kısıtlı eylem* ile *somut tümel* günümüz *teoría del foco*'sunun ve bunun neşeli ve güçlü edimselliğinin temelinde yer almaktadır. Çünkü şunu söylemektedir: Früstre olmuş ve küskün bir halde dünyanın halini ve nasıl olmasını istediğimizi düşünüp durmayalım; daha ziyade, yeni kaçış çizgilerini, yaratmanın ve özgürleşmenin yeni boyutlarını nereden yola çıkarak ve hangi biçimlerde "burada ve şimdi" oluşturabileceğimizi düşünelim. Bu anlamda, yalnızca silahlı eylemler olarak anlaşılmaması gereken direniş odakları belki de kasvetli ve tehditkâr çağımızın gerçek neşe, yaşam ve arzu kutbudur.

Demek ki ahlak değil etik; devrim ahlakı değil isyan etiği.

Şimdiki Zaman

"Kötülük Ordusu" ile "İyilik Ordusu" arasındaki çatışmanın sert mantığını şu ya da bu şekilde reddeden bizler, (birçoğu niceliksel olarak önemli olsa da) marjinal nitelikteki hareketler, deneyimler ve gerçeklikler bütününden yola çıkarak eyliyoruz.

İki blok arasındaki mücadeleye dair Mani'ci bakışın marjında kalmayı bilmiş hareketler arasında, başka hareketlerin yanı sıra, komünist nüfuz alanının pençelerine asla tamamen düşmemiş olan feminist hareket ile uluslararası komünist hareketin gösterdiği inanılmaz küçümseme nedeniyle bu hareketin temelde dışında kalmış olan yerli hareketi yer alır. Gerçekten de, her türlü mantığa karşı, yerliler devrimci harekette ikili bir

ayrımcılığın kurbanı oldular: Kısmen –bu konuda kendi döneminin ve Batılı etno-merkezciliğin mahkûmu olmuş– K. Marx'ın kendisi yüzünden. Marx, yerli halkların somut ve acil taleplerinde "enternasyonal proletarya" soyut hayalini asla bulamamıştı.

Sovyet nüfuz alanının dışında yayılıp çoğalmaya başlayan bu kendiliğinden ve çeşitli hareketlerin temsil ettiği karşı-kültür, dönemin gençlerine radikal biçimde farklı bir muhalif bakış sunuyordu. Hippi hareketinin farklı biçimleri, cinsel devrim, azınlıkların yurttaşlık hakları mücadelesi, ekolojiyi savunmanın öncüleri, "burada ve şimdi" varolan gerçekliklerdi; söylemlerinde gelecekteki modellerden ya da benimsenecek disiplinlerden değil, özgürlük pratiklerinin bütünsel olarak ve derhal geliştirilmesinden söz ederler.

Bu hareketlerin paylaştığı özel işaret, Eski Dünya'dan uzamlar tırtıklamaya çalışmak değil, başka türlü arzulamaya imkân tanımaktır. Radikal altüst oluş düşmanla aynı şeyi arzulamamaktan, tersine, başka türde bir toplumsal bağ, başka düş ve yaşam türleri isteyip kurmaktan ibaretti. Söylediğimiz gibi, Che, bu koşullarda, yıkıcı hareketin kendisini altüst eden derin radikalliğe yankı olmuş ve *yeni insan*'dan söz etmeye başlamıştı.

Küba devriminin yönetimi konusunda sakallı gençlerle tartışan Sovyetler, bildikleri tek şeyden, yani maddi teşviklerden söz etmeye devam ediyorlardı. Onlara göre her şey gayet açıktı: İnsanları yalnızca çıkarları harekete geçirir ve insanları disipline etmenin tek yolu havuç ve sopayı kullanarak onları yürütmektir.

Arjantinli komutan ahlaki teşviğe gönderme yapmaya başladığında, bunu her zaman çok açık seçik terimlerle yapmadı; bu durum kısmen daha önce belirttiğimiz nedenlere bağlıdır. Ama kimi zaman kaçamak tanımlara ve muğlak ifadelere rağmen, ileti kendine bir yol açmayı başardı ve karşı-kül-

tür içinde derhal bir yankı buldu. Bu andan itibaren, kurtarıcı efendilere itaat ederek değil, gerçek bir varoluşsal meydan okuma içinde mücadele etmek ve özgürlüğü yaratmak söz konusudur.

Bu iletiden yola çıkan Che'nin söylemi ve figürü, resmi söylemin hüzünlü ve güçsüz iletisinin ötesinde, bu diğer güçlü ve neşeli muhalefet meşrulaştıkça ve onun üzerinde oluşmaya başlıyordu. Gelecekteki Guevara mitinin temelleri belki de o dönemde atılmaya başlandı: Mit bireysel eylemin değerini daima aşar ve böylece çoklukların gücünün serbest kalmasını mümkün kılar.

Che'nin radikal düşüncesi farklı muhalif hareketlerin hâlâ içinde bulunduğu tuzağa bir çözüm öneriyordu: Tikel mücadeleler içinde mevcut tümel boyutu gün ışığına çıkarma zorunluluğunu ifade ediyordu. Bir yerlinin, herhangi bir yurttaşın, bir siyahın ya da bir homoseksüelin kendi haklarını ciddi bir şekilde talep edebilmesinden ya da en azından "daha iyi bir dünya" hayal edebilmesinden önce, en tehlikeli ve nazik adım, ıstırabın, ayrımcılığın ya da özel sultanın somut gerçekliğini, mücadelesinin kısmi yanını aşmasını sağlayan tümel bir düşünce içine dahil edebilir olmasından ibarettir.

Dolayısıyla, tümellik terimleriyle düşünmek zorunda kalmak, egemen ilerici ve komünist düşüncenin pususuna doğrudan doğruya düşürür. Buna göre, hiçbir tekil deneyim biricik değildir ve soyut bir evrende, felsefi bir bakış açısını hepsi birden üstlenebilir olmalıdır. Her tikel deneyimi globalleştirici bir düşüncenin ve tümleştirici tümlüğün bağrına bu şekilde girmeye zorlayan klasik militan düşünce, her isyanı resmi komünist söyleme özgü karikatürvari ve sözde-jeopolitik terimlerle düşünmekle sınırlıydı. Kolektif bir kültürel faaliyet geliştirme ya da toprak hakkı talep etme olasılığı karşısında klasik militan –tikeli tümelin dışdeğeri olarak ortaya koyarak kendi eylemini doğrulama zorunluluğunun tuzağına düşerek–, ken-

di somut durumunun, görünmez eksenleri daima başka yerlerden doğan soyut tümelden uzak –çok uzak– olduğunu neredeyse her zaman keşfediyordu.

Che'nin iletisi, böylece, bu aldatıcı mantığa teslim olmayı reddeden yüz binlerce Latin-Amerika genci tarafından iç rahatlığıyla karşılandı. Onun özgünlüğü liberter atılımlardan oluşan burgacı kanalize etmek, buna bir yön ve kendilik vermekti, çünkü kıtanın bir ucundan öteki ucuna dek, yeni bir isyan biçimini dile getirmek için çaba sarf ediliyordu.

Yalnızca somut durumları yaşayan ve üstlenen biri tümel bir düşünceye, yani her bir durumun içinde tekil olarak kendini gösteren söz konusu globalliğin belli bir nosyonuna erişebilir.

Che, baskıcı efendiden kurtulmanın yolunu kurtarıcı efendinin aklını kabul etmek olarak görmeyen bu derin duyguyu ve bu varoluşsal inancı meşrulaştırdı ve bunu derhal harekete geçirdi. Onun düşüncesi "şimdiki zaman"ı, tek özgürlük ve güç uzamı olarak, geçmişle somut birlikte-yaşamın tek yeri olarak ve gelecek zamanın da mevcut bir boyut olarak oluştuğu yer olarak benimsedi.

Che, yalnızca yüzeysel insana totolojik gelebilecek bir talimatı tüm dünyanın Sovyetiklerine ve komünistlerine karşı son derece provoke edici bir şekilde duyurdu: "Devrimcinin görevi devrim yapmaktır."

"Devrimcinin Görevi Devrim Yapmaktır"

Adalet konusunda fikri sorulan Sokrates cevap verir: "Adalet yoktur, adalet eylemleri vardır." Yirmi beş yüzyıl sonra bu ayrım, toplumsal reformcuların tutum ve pratiklerini iki akıma böler.

Sonuç olarak, Sokrates düşüncesi adaletin soyut olarak ya da basit bir adalet arzusundan yola çıkarak varolmadığını söylemektedir; adaletin ayrı ayrı her bir adalet ediminde varoldu-

ğunu söylemektedir. Böylece, adaleti uygulamak için daha çok ya da daha az doğru, daha az ya da daha çok barbar veya kaba yöntem yoktur. Bir yanda araçların diğer yanda amaçların bölünmez birimi olan adalet, ya vardır ya da yoktur. Adaletin kınanacak edimleri haklı çıkarma umudu –ya da edimsiz adalet arzusu– tam bir güçsüzlüktür.

Sevgili Ernesto'muzun deyişiyle, "yönetici Olympos tanrıları"ndan bu yana yeni kurtarıcı efendiler adaletin ve devrimin nihai ve kesin biçimine çoktan erişmiş olduklarını düşünüyorlardı. Bundan böyle, devrimci olmak, bir isyancı olmak, devrimin kutsanmış modeline boyun eğmek ve özellikle misyonları insanlığın geri kalanını özgürleştirmek olan kurumlaşmış devrimcilere itaat etmek anlamına geliyordu.

Bürokratlar ve kızıl diktatörler tarafından asla yanlış yorumlanmamış olan Che'nin talimatı, devrimcinin kendini bir işlev olarak, yapı içindeki bir yer olarak, hatta bir etiket olarak tanımlamadığının, oluşum içinde, eylem içinde, devrim yapmanın daimi ve bitmek bilmez arzusu içinde varolan biri olarak tanımladığının ifadesidir.

Che bazı yöneticilerin diğerlerinden daha iyi ya da daha kötü olduğunu inkâr etmez, ama devrimci perspektifi içinde onu teşvik eden şey, halkların ezilen gücünün serbest kalması ve gelişimidir; Che bu durumu, iktidara bağlı her yükümlülük, sıfat ya da liyakatle bağdaşmaz kabul eder.

Che devrimci oluşumu Deleuze'ün daha ilerde belirteceği gibi görür: "Özgür insan yoktur, özgürlük oluşumları vardır." Ve Don Quijote'a gönderme yaptığında, güzergâhın yolculuktan önce gelmediğini –mahzun yüzlü şövalye gibi– gayet iyi bilmektedir. Sürgün yolundaki Machado'nun deyişiyle: "Yolcu, yol yok, yol sen yürürken oluşur..."

Diğer tarafta ise Sovyetler ve Amerikalılar kendi imparatorluklarının hudutlarını çizmişlerdi. Bu hudutları gözardı eden Che bizim mücadelemizi, daha özgür, daha neşeli ve daha hay-

siyetli bir dünyayı "burada ve şimdi" kurmaya karar vermiş olanların mücadelesini temsil ediyordu. Che yalnızca CIA'ya ve yerel müttefiklerine karşı isyanı değil, KGB'ye ve müttefiklerine karşı isyan imgesini de simgeliyordu.

Yıllar sonra, birkaç yıl hapsin ardından Fransa'ya gittiğimde, Fransa'daki bir Troçkist örgüte mensup olan ve bana konut ve yardım teklifinde bulunmuş olan bir dostuma yoldaşlarıyla neler yaptıklarını sormuştum. Örgüt gazetelerini sattıklarını (elbette şeflerin görüşleri ifade buluyordu), şeflerinin görüşlerini tartışmak için ve özellikle bu görüşleri diğer grupçukların görüşlerinden iyice ayırt etmek için toplantılar düzenlediklerini ve daha sonra oy kullandıklarını ve solu oy kullanmaya çağırdıklarını, çünkü sol iktidara gelirse daha da "sol" olabileceklerini söyledi...

Cevabı karşısında şaşırıp kalmıştım; çünkü bana açıkladığı şey, Guevaracı bakış açısından "hiçbir şey" yapmadıkları anlamına geliyordu. Latin Amerika'da, Guevaracı hareketin üyesi olarak, paralel okullar kurmak için farklı yerel topluluklarla birlikte çalışıyorduk, binlerce karşı-iktidar pratiği geliştiriyorduk, paralel ekonomiler yaratıyorduk ve askeri karargâhlara, polis komiserliklerine ve bankalara saldırıyorduk; sonuç olarak, yüklü bir zaman çizelgemiz vardı. Bu belirgin farklılıkta, alternatif oluşturma sorununu ele almanın iki antagonist biçimi donup kalıplaşmaştı: Fransız için bu sorun arzu etmekten, beklemek ve itaat etmekten ibaretti.

Ama, Guevaracı devrimci için "devrim yapmak", –kural olarak daha iyi olacak; ama tamamen varsayımsal– farklı bir dünyanın gelişini ya da hegemonyanın ve yaşam kurallarının değişmesi için bir iktidar değişikliğini, hatta hükümet değişikliğini arzulamaktan ibaret değildi. Tersine, devrim yapmak, mevcut dünyanın karmaşıklığıyla doğrudan ve acilen yüz yüze gelmekti. Farklılık stratejik düzende değil, temel bir farklılıktır ve her seferinde önemli kopmalara yol açar.

Guevaracı *yapmak* fiili, mevcut bir dünyanın karşısına, anahtarını elimizde tuttuğumuz başka bir dünyayı çıkarmanın reddiyle başlar; çünkü sistem, tahakküm, kapitalizm, iktidar –nasıl adlandırırsak adlandıralım– yalnızca bir dizi kurum ve ideolojik ya da baskıcı devlet aygıtı değildir. Bu aygıtlar elbette tüm güçleriyle ve sertlikleriyle var olurlar, ama sistem öncelikle ve özellikle insanlardan ibarettir; her birimiz, kimsenin dışında kalmadığı sistemin fraktal birimleriyiz.

İşte bu nedenle, Che'nin temel kaygıları, daha önce belirttiğimiz bu *yeni insan* kavramı üzerinde çok çabuk buluşur; karmaşık ve çelişik olmakla birlikte, 1960'lı yıllarda genç hippilerin ve muhaliflerin derinden arzuladıkları şeye global olarak denk düşen bir sorundur bu: Efendilerin değişmesi değil, hayatın "çokboyutlu" gelişimi.

Orwell'in *Hayvanlar Çiftliği* adlı dahice eseri bizim kuşağımız için fetiş bir kitap olmuştu: Burada, bizim itaatimiz aracılığıyla bu "kusursuz diğer dünya"yı vaat eden, Godot'nun geleceğine dair güvence veren devrimci modelleri benimsemenin yazgısına dair derin bir hakikat görüyorduk.

Devrimciye Yakışmaz

Gilles Deleuze Spinoza üzerine derslerinden birinde, devrimin her zaman ihanete uğradığını ileri sürüyordu. Tarihsel açıdan devrim –imkânsız ya da olasılıkdışı– her zaman için ikiz kardeşinin tuzağına düşmüştür: İhanet. Vaat edilen yeni dünyayı inşa etmede ilk çuvallayanlar, olağanüstü sertliklerine rağmen, Stalin ve ardılları değildi.

Daha XVII. yüzyılda Cromwell, aynı ve tek bir eylem içerisinde sapkın devrim-ihanet'i gerçekleşirince, mücadelelerden, umut ve cesaretlerden ibaret uzun bir yüzyıl sertçe kapanmıştı. Luther'in isyan-ihaneti aynı olgunun bir başka biçimi değil miydi?...

Tarihi ikiye bölme, yeniden başlama, dorukları göğe değen evrenleri yeniden temellendirme teşebbüslerinin, Babil Kulesi'nin cüretkâr yapımcılarının maruz kaldıkları ilahi mahkûmiyetin kimi yanlarını kendi içinde taşıyıp taşımadıkları üzerinde düşünmek ve bunu kendimize sormak zahmete değer.

İkarus ağlıyor, sonsuza dek tekrar tekrar düşüyor. Hedef ne kadar yüksekse, hüzün de o kadar derin mi olur? Ne olursa olsun, Che, gerçekliğin ötesinde, düşüşlerin ötesinde, özgürlüğe ve adalete yönelik bu neredeyse ontolojik çağrıda hâlâ ve daima ısrar eden bu kekemeliği temsil eder. Böylelikle "Cromwell-karşıtı" sembole dönüşen Che, tartışmasız bir şekilde, "gerçekten" devrim yapan devrimcidir; şu anlamda ki, devrimi bir son olarak değil, bitmeyen bir süreç olarak düşünebilmektedir. Guevaracı terimlerle devrimin bir varış noktası değil, bir oluş olduğu söylenebilir; devrim, devrimci eylemin hedefi değil, acımasız ve bitmek bilmez edimin kendisidir.

İndirgemeci devrim anlayışının Guevaracılığın karşısına inatla çıkardığı engeller açısından son derece anlamlı olan ve trajikliği ikiye katlanmış bir örnek verelim. Bu, iki perdelik küçük bir hikâyedir. Önce, kahramanı Che'nin kendisidir, sonra ölümünden iki yıl sonra, bu kez tarihin başoyuncuları, diktatörlüğün en sert dönemlerindeki Arjantinli Guevaracı gerillalardır.

Che'nin Birleşmiş Milletler'de konuşma yapması gereken bir Amerika Birleşik Devletleri yolculuğu sırasında Kara Panterler onunla temasa geçip bir söyleşi yapmak istediler. Che, başka gruplarla birlikte, bizzat imparatorluğun bağrında karşı-kültürün ve radikalliğin kalesini oluşturan bu gruba uzun süredir hayranlık duyuyordu, dolayısıyla önerilerini hiç tereddütsüz kabul etti. Arjantinli komutanın –bizzat Malcom X'in yönettiği– Black Panthers Party'nin merkez komitesiyle bu buluşması, Che'nin yaşamındaki, (*a priori*) hiçbir fotoğraf, hiçbir görsel tanıklık kalmamış çok ender olaylarından biri oldu.

Che'nin yaşamıyla ilgili olan her şey, Kongo'daki yılları da dahil olmak üzere, sonunda bilinir ve ortaya serilirken, tek istisna, bu buluşmanın girdisi çıktısıdır. Bu durum kolayca açıklanabilir: Fidel ve Sovyetler açısından devrim olup bitmişti ve maharetle bölünmüş bu dünyada, iki Büyük Güç'ten birinin ötekini rahatsız eden grupları desteklemeye izin vermesi kötü gözle görülürdü. Gerçekten de, Che dünyanın efendilerinin çok "seçkin" kulübünün kutsal bir yasasını çiğnemişti: Bir diğerinin iç işlerine karışmama, daha doğrusu açıktan karışmama yasası. Dolayısıyla devrimciye yakışmaz bu itaatsizliğin izlerini silmek gerekiyordu. Tarihsel amnezi uzmanları işi ellerine aldılar; buluşmanın izleri titizlikle ortadan kaldırıldı. Tıpkı arzulanmayan politbüro üyelerinin ve önemli şahsiyetlerin resimlerinin de fotoğraflardan silinmesi kadar maharetliydi işlem. Böylece, birinci perde olan, Che'nin Kara Panterler'le buluşması kapanır.

Ama tarih devam edecektir ve yıllar sonra, kıtanın güneyindeki farklı noktalardaki çeşitli gerilla eylemlerinin ortasında, Arjantin'deki ERP'ye –Videla'dan önceki diktatörlüğü yenilgiye uğratmıştı– Kara Panterler'den bir talep geldi. Malcolm X ve Che katledilmişlerdi, ama onların buluşmalarından doğan sadakat adına, Kara Panterler Guevaracı birimlerden hitap ederek, Amerikan örgütünün küçük bir grup militan ve kadrosu için askeri eğitim sağlamasını istiyorlardı. Tıpkı Che gibi ERP yönetimi de olumlu cevap vermekte tereddüt etmedi.

Problemler ise gecikmedi; sanki başarısız kalmış ilk buluşmanın gölgesi hâlâ dolaşıyor ve bu kez de baskıya karşı mücadelenin özellikle nazik ve tehlikeli bir döneminde Arjantinli gerillaları tehdit ediyor gibiydi. İlk problem, deyim yerindeyse, teknik düzeydeydi, ama –çok daha ciddi olan– ikincisi son derece politikti.

Teknik güçlük Kara Panterler Buenos Aires'e geldiğinde kendini gösterdi. Amerikalıların talebine cevap verme coşkusu

içinde, Kara Panterler gibi gayet heybetli siyahlardan oluşan koca bir grubun Buenos Aires'te, Mayıs Meydanı'nın ortasına bir uçan dairenin inmesi kadar etkili olacağı ERP'den kimsenin aklına gelmemişti. Öyle ki, eğitimlerinin getirdiği somut sorunlar bir yana, onlarla birlikte gidip gelmek bile her seferinde neredeyse intihar anlamına geliyordu. Ayrıca, karşılıklı ilişkiler çok sıcak olsa da, idealleştirdikleri bu Guevaracı savaşçılar onlardan imza istediklerinde ya da Jimi Hendrix'i tanıyıp tanımadıklarını veya Janis Joplin'i kendi gözleriyle görüp görmediklerini sorduklarında Amerikalılar şaşkınlıklarını gizleyemiyorlardı.

Bununla birlikte, asıl sorun hiç de folklorik değildi; devrim duayenlerinin mahkûm edilmesiyle birlikte, ilk seferde olduğu gibi tarihin anlamının ne olması gerektiğini bilenler yine ortaya çıktı. Bu kez sansürcü –tarihin tüm keyfiliklerini tekelinde tutamayan– Fidel değil, Paris'teki küçük bir Troçkist militan grup oldu. Hayali dünya devriminin bir o kadar hayali liderliği çılgınlığı içinde belli belirsiz yollarını şaşırmış olan bu grup, dünyanın öteki ucunda, Arjantin'de, gerçek bir mücadeleyi, ölüm, işkence, yasadışılık ve hapis pahasına başarıyla sürdüren bir direniş grubunun gerçekliğini değerlendirmekten uzaktılar...

İki akşam yemeği ve sahilde bir hafta sonu arasında, Fransız "liderler" Arjantin ERP'sinin Kara Panterler'e eğitim vermemesine karar verdiler. Çünkü, bu büyük Fransız yöneticilere göre (bugün de aynı kişilerdir, fazladan bir de yanlarında yaşlanmış düşüncelerini benimseyen birkaç genç posta memuru vardır), Amerika Birleşik Devletleri'nde devrimci olarak tanınmayı hak eden grup Kara Panterler değil (işte bir sürpriz!), Fransız Troçkistlere bir su damlası gibi benzeyen bir başka gruptu. Sözünü ettikleri, her türlü toplumsal gerçeklikten tamamen kopuk bir üniversite grubuydu ve dogma hazinesi etrafındaki bekçiliklerini gayet konforlu klimalı kütüphanelerde cesurca yerine getiriyorlardı.

İşin trajik yanı, gerilla birimleri belli ölçülerde bu küçük gruplara bağlıydılar, çünkü bunlar maddi yardım sağlıyorlardı ve Güney'den garanti edilmesi imkânsız uluslararası altyapıyı ve bir yığın ilişkiyi onlar kuruyordu; ve tüm bunlar kimi zaman birçok yoldaşımızın hayatını kurtarıyordu. Bu nedenle Panterlerle işbirliğini ertelemezsek bizi Enternasyonal'den atma yönündeki Parisli liderlerin tehdidi özellikle ciddiydi. Ama ERP'nin Fransızların baskılarına teslim olmayı reddinin sonuçları daha da ciddi oldu: Fransızlar, faşist baskıya karşı mücadelenin son derece nazik ve tehlikeli olduğu bir dönemde her türlü yardım ve desteği net biçimde kestiler.

Lider aklı/akılsızlığı, devrimci aklın kabul edemeyeceği gerekçeler tanır... Bu nedenle günümüzde –Che'nin ölümünden otuz yıl sonra– Guevaracılık, gerçek devrimci eylemi kendilerinin ellerinde tuttukları –gerçek ya da hayali– iktidar için bir tehlike gören "devrim liderleri"nin ve "kurtarıcı efendiler"in ayakkabılarındaki bir çakıltaşı olmaya neyse ki hâlâ devam etmektedir.

Devrimci devrim yapar, "lider" devrime ihanet eder.

4

Takımyıldızın Geleceği

İradeciliğin Sınırları

Sokrates-öncesindeki başlangıcından itibaren felsefe tarihinde yer alan temel bir çelişki Che figüründe somutlaşmaktadır.

Heraklitos'a göre –yukarda belirttiğimiz gibi– kimi insanlar *uyurlar*, kimileri *uyanıktırlar*. Birkaç yıl önce bu konuyu *Cette douce certitude du pire* [Kötülüğün Bu Tatlı Kesinliği] adını taşıyan bir kitapta ele aldım; burada, *uyuyanları* istikrarı, normu bir şekilde temsil eden kişiler olarak tanımlıyordum. Onlar ahlaki anlamda uyuyor değildir, onların davranışı daha ziyade konformizme uyumludur ya da başka deyişle, sağduyunun ve egemen normun belirlediği eleştirel-olmayan belli bir pasifliğe uyumludur.

Uyanıklar ise, *istikrarsız* olanı, hareket halinde olanı, yanılanı ya da talep edeni verili bir dönemde (ya da verili bir durumda) herhangi bir biçimde temsil edenlerdir. Bunun anlamı, uyanık olanların geleceği/oluşumu üstlenmiş olduklarıdır. Onların eleştirel düşüncesi, böylece, her bir durumun hem teorik hem pratik *istikrarsızlığıdır*; onlar istikrarı sorgulayan ama yokluğunda varoluşun bile (ki görünüşte dinginliktir

–ama yalnızca görünüşte) yokolma tehdidi altına girdiği geleceği/oluşumu temsil ederler.

Bu sorunsal daha ilerde Platon tarafından ele alınacaktır. *Devlet*'te, filozofların –bilenlerin– toplumu yönetme ve yönlendirme görevini üstlenmeleri gerektiğine neden inandığını açıklar. Sokrates, kimin –sofistin mi, hekimin mi– tıp alanında daha çok şey bildiğine halkı ikna edebileceği sorusunu düşünür. Verdiği cevap, sofistin bunu başaracağıdır; ama tıp üzerine daha çok şey bildiği için değil, retoriği bildiği içindir (bugün "iletişim" denecektir) ve bu onu hekim karşısında üstün konuma geçirir. Buradan yola çıkan Platon, seçkinlerin yönetmesi gerektiği sonucuna varır.

Aydınlanmacıların felsefesinin merkezinde bulunan ilerici bir kaygısı dolayısıyla, modernitede bu soruşturma bir kez daha karşımıza çıkar: Kitleyi "uyandırmak" için ve kitlenin eleştirel bir düşünceye yatkın olması ve geleceği tahayyül edebilmesi için ne yapmak gerektiği sorusu sorulur.

Guevara'ya göre bu sorun tamamen merkezi bir sorundur –başka birçok devrimci için de bu böyledir– ve Guevara'da *yeni insan* fikrinin ta kendisi eleştirel bilinçlerden, yani *uyanıklardan* oluşan bir çoğunluğu (ya da bir kitleyi) kapsar. Bunlar dünyanın geleceğini/oluşumunu, bilimin ve insanlığın geleceğini yargılar ve kendi yargılarını rasyonel ve bilinçli analizler üzerinde temellendirirler. Böylece, isyan arzusu pratikte, iki bin beş yüz yıldır hâlâ çözülememiş olan bu ikilemle karşılaşır.

Gerçekte, toplumsal bir kesim, sınıf, halk ya da azınlık, haklarını ve somut bir adalet düzeyini talep etmek için mücadeleye atıldığında, farklı nitelikte olan ve birbirine indirgenemeyen iki olgu sıklıkla gözlemlenir. Bir yanda, her mücadelede somut bir talep vardır; örneğin konut için, iş için, bir ülkenin bağımsızlığı için, bir azınlığın hakları için, vs. mücadele edilir. Somut talep, deyim yerindeyse, bu mücadeleye bağlı olan bay-

raklarla, yergi yazıları ya da gazetelerle ifade bulan şeydir; bu mücadeleye girişen özne için aşikâr ve açık olan şey budur.

Ayrıca, mücadele bir kez kimi somut taleplerle başladığında, bu liberter eylem içinde, mücadelenin özgüllüğünü aşan bir şeyler de genellikle olur ve bir anlamda tümel bir özgürlük iletisi haline gelerek, teşhir edilen adaletsizlikten doğrudan zarar görmeyenleri de etkiler. Somut talebi aşan ya da geride bırakan bu tümellik, Leibniz'in her bir tekil monad'ının bulanık biçiminde algıladığı evren olarak kendini gösterir. Böylece, bazı mücadeleler ve toplumsal hareketler bunlarda rol oynayanların ve toplumun bütününü devrimci güçleriyle aydınlatanların ötesine geçen bir ışıkla parıldar.

Bu ikili eklemlenme sayesinde, bu tür mücadele bir yandan "istikrarlı" hedefler tarafından –eylemde bulunan için mücadelenin içkin nedenini bunlar oluşturur– ve diğer yandan, istikrarı ve egemen düzeni tartışma konusu eden itki olarak, istikrarsızlığı, tümel olarak özgürlüğü hatırlatan ya da temsil eden şeyin doğuşunu temsil edecektir ve artık yalnızca belirli bir talepten doğrudan doğruya etkilenen kesimi ilgilendirmekle kalmayacaktır. Yaşamın geleceğini hatırlatan *istikrarsızlık,* her toplumda ve her zaman toplumun farklı çatlak ve hareketlerini kapsayan –onların içinde tamamen tükenmeyen– bir "işlev" olarak var olur.

Bu bakış açısından, herhangi bir davaya bağlı militanın takımyıldızının, somut bir mücadeleyi ayırt edebilir ve destekleyebilir iken, bazı olgular karşısında, bir "teslimat hatası" olup olmadığını aniden kendine sorduğunu görmek şaşırtıcı olmaz. Olan şudur: Talebin somut öznesi, örneğin "kâğıtsız" biri, bir anlamda Antikçağın haberci kölesiyle aynı rolü oynar. Bu köle ensesinde bir ileti taşıyordu, hayatı buna bağlıydı ama kendisi ne yazdığını bilmiyordu. Bunun üzerine, militan ya da sıradan gözlemci, onun davasına bağlılık duyan ve taşıdığı iletiyi somut olarak okuduğuna inanan sıradan insan, "kâğıtsız"

kişinin –tıpkı köle gibi– talep ettiği davanın derindeki anlamını ve aşkınlığını bilmediğini saptayınca kendini früstre olmuş hisseder ve sorgular. Genellikle "kâğıtsız" kişi ille de özgürlük ve adalet mücadelesi veriyor değildir, o somut olarak kendi "kâğıtları" için, kendi perspektifi içinde doğru olanı elde etmek için mücadele etmektedir; içinde bulunduğu durumun, kendi adalet talebinin, aynı zamanda, tümel, tarih-ötesi ve temel bir özü edimselleştirdiğini ve bunun da ancak kimi tikel mücadelelerin tekilliği dolayısıyla kendini gösterebildiğini görebilecek durumda değildir ya da ille de bunun bilincinde olması gerekmez.

Bu mücadelelerde, adaletin belirli bir noktada gerçekleşmesi yoluyla adalet arzusunun edimselleşmesinin, özgürlük arzusunun özünün edimselleşmesiyle çakıştığını daha önce saptamıştık –bu öz, her türlü adalet arzusunun habercisi ve temelidir, ama yine de bunun mücadele eden özne için aşikâr, hatta kavranabilir olması gerekmez. "Kâğıtsız" kişinin durumunda hiç kuşku yoktur: Tikel mücadele kendi adaletini ve dolaysız nedenini, sonucu ister istemez "kâğıt"ların elde edilmesinde yatan adalet arzusunda bulur. Somut taleple mücadeleyi teşvik eden muhalefet ateşi, "kâğıt"ların elde edilmesiyle ya da her türden anlık gerçekleşmeyle sönüyorsa, bunun nedeni, radikal karakterin ve aynı zamanda bu süreç içinde edimselleşen istikrarsızlığın "kâğıtsız"ın perspektifine girmeyecek olmasıdır; tabii eğer kendini diğer insanlar gibi bir insan, dar anlamda bir durumun öznesi olarak değil, bu durumu da kapsayan ve temellendiren bir durumun parçası olarak görmeyi başaramazsa.

"Kâğıtsız"lardan başka birçok kişiyi ilgilendiren ve genellikle onlara hitap den şey, tümel bir tözün özgül mücadele aracılığıyla bu edimselleşmesi, istikrarsızlık ve radikalliktir. Çünkü, gerçekten de, durumu gözlemleyen ve onu bir bütün olarak değil bir parça olarak kabul eden kişinin somut hedefinin ötesinde, bu mücadele, aynı zamanda, ulusal kimliğin anlamı

üzerine, Kuzey ile Güney arasındaki ilişkiler üzerine, halklar arasındaki olası dayanışma tarzları üzerine, vs. bir sorgulamanın da taşıyıcısıdır.

Ayrıca, bir toplumun en kırılgan alanlarını nasıl ele aldığının, bu toplumun özünü tanımladığı da aşikârdır. Yasadışı olarak göç etmiş ve biraz daha sakin yaşamak için "kâğıt"ları olsun isteyen somut bir kişinin aynı zamanda bir başka dünyanın "mesih"i ya da "peygamber"i olması için hiçbir neden yoktur. "Kâğıtsız" bir Afrikalı niçin daha iyi ve daha adil bir dünyanın habercisi, dayanışmacı, devrimci ve radikal biri olsun ki? Adalet talepleri, özellikle bitmek bilmez özgürlük arayışı adına dile getirilmemiş olsalar bile adildir.

Söylenmiş olan her şeyi dikkate alarak, tümel özgürlük arzusu ile adalet için verilen farklı somut mücadeleler arasındaki doğru ilişkinin, doğru mesafenin ya da eklemlenmenin ne olduğunu sorabilir miyiz? Bir yanda eleştiri ile hareket, diğer yanda demokratik istikrar arasındaki olası ilişki nedir? Platon'un *Devlet*'te ifade ettiği tavrı Guevara'nın benimsemek istemediği açıktır, ama onun getirdiği çözüm de boş hayallere dayalıdır ve hatta belli ölçülerde tehlikeli olduğu da söylenebilir.

Aslında Che dünyayı filozofların yönetmesini arzulamaktadır, herkesin filozof olduğu bir dünya düşünü bu açıklar. Sonuçta bu düş, Aydınlanmacıların felsefi idealine az çok karikatürvari bir geri dönüştür. Bu filozoflar kitlesi, bu "eleştirel yurttaşlar" dünyası herhangi bir biçimde kurulabilir olmalı ve *yeni insan* fikrine bağlı egemen bir fikre –sürekli hareket halinde olan ve oluşmakta olan bir toplumun yaratılışı– erişebilmelidir. Bu perspektifi izleyerek, örneğin Küba'da, "daimi seferberliği güçlendirme" tarihsel misyonuna sahip "Devrimi Savunma Komiteleri"nin (CDR'ler) oluştuğu görüldü. Bu projede içerilen gösterişli iradecilik dozu, eleştirel seferberliği ve kitlelerin uyanışını sağlamayı asla başaramadığı gibi, hedefle-

nen amacın kısmen pragmatik zıddına varır. Yani Küba'daki gündelik yaşam içinde en vasat, en konformist konumdaki kişiler, en fazla kıskançlık ve kin duyanlar kendi komşularını ihbar etmek, onları denetlemek, gözetlemek ve korkutmak için ideal yer ve yapıyı CDR'lerde bulmuşlardır.

Che'nin fikirlerinin bu ve başka örnekler dolayısıyla görünür kılınmış aşikâr yıkıcılığına rağmen, daimi bir eleştiri toplumunu ham hayal diye reddedip atmak kolay değildir. Örneğin, solcuların kısmi seçimleri kazandığı bazı Brezilya şehirlerinde, ünlü "katılımcı bütçe" uygulamasının yaygınlaştığı görülür. Özellikle Avrupalı yandaşları tarafından yeni bir dünyanın bir tür her derde deva reçetesi olarak sunulan bu deney, insanların seyirci olmaktan çıkarak, kesin olarak kendi yaşamlarının aktörüne dönüştükleri bir deneyimdir. Katılımcı bütçe kavramının altında yatan niyet, kuşkusuz ki çok ilginç ve anlaşılırdır. Ama bu alıştırmalarla insanların uyanmasının ve aktif yurttaşlar kitlesine dönüşmesinin mümkün olabileceğini; aşkın özgürlük arzusunu herhangi bir biçimde harekete geçirmenin mümkün olabileceğini; ve bu arzuyu bütçe yetkilerini tartışma düzeyinden çok daha temel bir düzeye çıkarma olasılığını ileri süren tarihsel bahis, gündelik gerçeklik içinde pek doğrulanacak gibi gözükmemektedir. Katılımcı bütçelerin etkinliğine inananların iyi niyetlerinin ötesinde, genellikle "hep aynı" komşular, her zaman aynı kişiler bu uygulamaya katılmayı arzular, sonunda aynı militanlar –ve zaten aktif olanlar– "kendi aralarında" çok sıkıcı toplantılar yaparlar... Bu sırada, komşuların büyük çoğunluğu belki de yeni idareden tamamen memnundur, ama bu tür deneyimin başoyuncusu olmak için hiçbir atılım onları harekete geçiremez. Parisli bir yayıncının dediği gibi, "aktif bir yurttaş olmak çok can sıkıcıdır..."

İradecilik, aktivizm, –daha da kötüsü– toplumsal denetim, derin kültürel ve toplumsal değişimler meydana getirme teşebbüsüne uygun araçlar kesinlikle değildir. Üstelik, (neredeyse

her zaman çelişik ve tutucu olan) sağduyu ile (genellikle radikal ve muhalif olan) eleştirel düşünce arasında, biri olmadan diğeri olamayacak antagonist kutupların gerilimine benzer bir karşılıklı bağımlılık ilişkisinin kurulduğunu da tarih bize göstermektedir. Guevaracı hareketin içinde –daha Che'nin sağlığında, ama aynı zamanda ölümünden de sonra– bizi ilgilendiren sorun, radikallik, direniş ve eleştiri odakları ile çelişik ve karmaşık istikrar hareketleri arasındaki bu çatışmalı eklemlenme üzerinde düşünmek ve bunu gerçekleştirmekti.

Ben, gerçek bir "çözüm"ün ya da "sentez"in var olduğunu sanmıyorum, ama buna karşılık, her dönemde ve verili her durumda, ahlak değil etik olan –bunu unutmayalım– zorunlu bir konumu bulmanın ya da inşa etmenin önem taşıdığını düşünüyorum. Aktif gruplar (ya da "istikrarsızlık odakları") ile büyük toplumsal hareketler arasındaki eklemlenme yeniden bu terimlerle düşünülmelidir. Gerçekte, popüler mistiğin söylediğinin tersine, –devrimler, isyanlar gibi– gerçek tarihsel kopuşlar sırasında, bir disiplin, katılım ve konformizm ideolojisinin çoğunluk tarafından terk edildiğine tanık olduğumuzu asla ileri süremeyiz. Gerçekten de, büyük tarihsel kopuşlar, toplumsal yapı ve hegemonya değişimine yol açanlar, ancak toplumun önemli kesimleri yeni konumlara –eleştirel konumlara– katıldıklarında cereyan eder; ama bu tür "niceliksel" katılımı, insanların büyük çoğunluğu ile normalleşmiş düşünce ya da sağduyu arasındaki bir kopuşa damgasını vuran momentler olarak yorumlamaya imkân tanıyan bir şey yoktur.

Tam tersine, bu tür momentlerde gerçekte olup biten şey, eleştirel azınlıkların çelişik, düzensiz ve yavaş çalışmasının yeni bir düşünceye, öncekinin yerine geçen yeni bir modele varmasıdır (sonunda mı?). Tarihsel kopuş, geniş kitleleri varoluşsal istikrarsızlık ve kuşku boyutlarına dahil etmez, ama öncekilerden daha iyi bir istikrar ve normu kendi içinde –ve doğrudan doğruya çoğunlukların gözünde– temsil eder.

Bunu söyledikten sonra, filozofun hiçbir koşulda toplumu yönetemeyeceği ve yönetmemesi gerektiğini ileri sürmek kaçınılmaz olur, çünkü onun normal talebi olan istikrar ve mantık engel oluşturur: Her zaman karmaşık, çelişik olan ve rasyonel olarak düzenlenmeye yatkın olmayan toplumların yaşamını yönetme iddiasında bulunamaz. Bu eleştirel duyguyu –militan gibi– temsil eden filozof, karmaşıklığı düzenleme erk ve eğiliminden vazgeçerek, çokluğun ve istikrarsızlığın parçası olabilmelidir.

Burada ve Şimdi

1960'lı yılların alternatif hareketler bütününü birleştiren çimento, –onların gerçekten çoklu, değişken ve genellikle çelişik pratiklerindense– bir tür öznel ortak payda tarafından, belki de sezgisel olarak *burada ve şimdi*'de yoğunlaşan bir perspektif tarafından tanımlanabilir. Bu doğrudanlık perspektifi, şimdiki zamana itaat ve disiplin yerine, zincirsiz yarınlar vaat eden her türlü kasvetli ahlaka –gericiler kadar ilericilere, reformistler kadar devrimcilere de– karşıydı.

Nietzsche'nin ortaya koyduğu hınç insanı, ister rahip olsun ister sosyalist, hayatta ıstırap çekmenin zorunlu olduğu inancıyla hareket eder. Bu insan, aynı zamanda güçsüzlük insanıdır, devrimci tez ya da gruplara katılmaya yatkın olan, ama bunu her zaman için yaşama karşı gizli bir nefret duygusunu koruyarak yapan biridir. Ahlaka ve baskıya olan bağlılığı, efendiyi kıskanmasının ve nefretinin ürünü olacaktır, aynı şekilde gücünü ve enerjisini garanti eden arzu da efendinin yerine efendi olma arzusu olacaktır.

Hınç insanı için olduğu kadar kasvetli militan için de şimdiki zamanın değeri ancak gelecekteki bir şeyin vaadi olarak vardır. Bu vaat kimi zaman daha sofistike tarzda yapılansa da ileti yine aynı kalır: "Beni izleyin, bana itaat edin, çünkü beni

yeni efendiniz yaptığınızda, ben de sizi mutlu insanlar yapacağım... yarın, daima yarın..."

Kölelik, intikam ve imrenme düşlerini acımasızca teşvik eden vaatlerin sonucu olan tavırlar karşısında, devrimci alternatifin *burada ve şimdi*'si, yaşamın –erkek ve kadınların, hayvan ve bitkilerin gerçek yaşamının– doğrudan olumlanmasını temsil ediyordu.

Hippi şenlik ve sevinci bu tavrın otantik bir görünümünü kendince ortaya koymuş olsa da, mevcut haliyle talimat samimi kuşku ve eleştiriler de uyandırdı; çünkü *burada ve şimdi* kavramı, gelecek, geçmiş ve oluş haline rağmen, hesaba katılması gereken tek şeyin şimdiki zaman, dolaysız an olduğu fikriyle genellikle çakışıyordu. Böylece, birçok kişi için, "vaat" ve "program" terimlerinden vazgeçmek, gelecek zamanla ilgili her türlü sorumluluğu terk etmek anlamına geliyordu.

Bu yoruma indirgenen *burada ve şimdi,* kapitalizmin anladığı anlamıyla şimdiki anla –yani sorumsuz bir katılımla, tamamen düşüncesiz ve yıkıcı bir tavırla– karışıyordu. Kapitalizm, ekonomist çılgınlığı içinde, gerçekten de oluş, oluşum ya da gelecek zaman terimleriyle düşünemez, çünkü onun edimlerini ve anlaşmalarını düzenleyen tek parametre kârdır; bu kâr da ne kadar dolaysızsa o kadar iyidir. Şimdiki zamanın yok olması, hüzne ve güçsüzlüğe yöneltir ve insanlar, kaçmakta olan şeyi, ne içinde oturulabilecek ne de elle tutulabilecek şeyi yakalamayı hedef koymuş çılgınca bir yarışa teslim olurlar.

Kapitalizm şimdiki zamanı ortadan kaldırır ve bizi kendi varoluşumuzdan öksüz bırakan ardışık ve kaçamak sonsuz anlar halinde parçalarken, çeşitli devrimci Mesihçilikler de aynısını yapar, çünkü onlar da şimdiki zamanı basitçe geçişli bir an olarak görürler; bu geçişin, kurtuluşun olduğu bir gelecek zamana erişmenin aracı olmak dışında bir anlamı yoktur.

Tersine, bütün durum felsefeleri için şimdiki zaman bir *burada ve şimdi* olarak tarif edilmiştir; elimizden kaçan bu uçucu

an olmaktan çıkarak yoğun, istikrarlı ve çokboyutlu olur. Aziz Augustinus bile *İtiraflar*'ında şimdiki zamanın değerini yitirmesi karşısında isyan ediyordu. Şimdiki zamanın, kendi içinde, "geçmişin şimdiki zamanı"nı –ki bu şimdiki zamanı oluşturan belirlenimlerden ibarettir–, "gelecek zamanın şimdiki zamanı"nı –çünkü gelecek zaman "burada ve şimdi" bir potansiyel ve olasılık olarak vardır– ve son olarak da, "şimdiki zamanın şimdiki zamanı" –üç boyutun karmaşık ve çoklu eklemlenmesidir– kapsadığını ileri sürüyordu. Çokboyutlu bu şimdiki zaman, demek ki, efendinin ve panoptik toplumun disipliner zamanının ötesinde yer alır.

Che'nin genellikle dile getirdiği talimatlardan biri –ki zaman içerisinde bir tür imza olmuştur– şuydu: "Şimdiki zaman mücadeleden ibarettir, gelecek bizimdir." Bu ifade, ilk bakışta, Che'de bir tür Mesihçilik varsaymaya yol açar. Bununla birlikte, Che gelecek zamanı, *yeni insan* üzerine tartışma bağlamında "proje" terimleriyle andığında, *burada ve şimdi* oluşmaya başlaması olası olan somutun oluş halini düşünerek böyle söyler. Böylece projeler her bir evrede kendi yıkıcı tekillikleri ile dolaysız ve mevcut ereklilikleri içerirler. Şimdiki zaman çokboyutlu kapsamı içinde yaşandığında, Che'nin sözünü ettiği gelecek zaman, bir vaat olarak ya da bizim disiplinli, somut, itaatkâr olmamız koşuluyla ancak vuku bulacak bir gelecek zaman olarak bize ait değildir; gelecek zaman bize bir kuvvet öğesi olarak aittir, şimdiki zamanın kıvrım ve kırışıklığı olarak bize aittir ve bir durumun varlığını kendi karmaşıklığı içinde ve bu karmaşıklık için üstlendiğimiz ölçüde bize aittir.

Tüm dünyada cereyan etmiş ve güncel alternatif hareketin ifadesi olmuş çeşitli ilerici ve devrimci deneyimlerde, –vaade özgü– idealleşmiş şimdiki zaman ile *burada ve şimdi* işin içinde olan şeyi belirten şimdiki zaman arasındaki eski karşıtlık yeniden karşımıza çıkar. Yeni kurtarıcı efendilerin –ahlak ve hınç insanlarının– şimdiki zamanı el çabukluğuyla yok etme-

ye sürekli çalışarak yeni alternatifler formatlamaya çabaladıkları bir evrede Guevara'nın inatçı mirası bize seslenmeye devam ediyor.

Çokbiçimli yaşam karşısında –ya da, Zapatistlerin dediği gibi, "modelsiz, vaatsiz, neoliberalizme karşı yaşam" karşısında– iktidar, sayısız direniş ve inşa projesi biçiminde kendini göstererek yeniyi, kuvveti yavaş yavaş yaratan direnişi denetim altına alabilmek için akıl oyunlarına başvurur. Aynı zamanda, dünyanın her tarafından milyonlarca erkek ve kadının durumunun aciliyeti ve ciddiyeti, birçok insanın, iyi niyetlerine rağmen, dağılmasına, inşa ve direniş zamanını çok uzun ve tolere edilemez bulmasına yol açar.

Sabırsızlık haklı olarak yayılırken, yeni kurtarıcı efendiler (genellikle dünün efendileridir bunlar) eski reçeteleri yeniden ısıtırlar; vaat, disiplin ve itaat zamanının geri döndüğüne inanırlar. "Bir başka dünya mümkün" demektedir günümüzün bir politik sloganı, ama aynı ikilem daima söz konusudur: Ya bu "olası" *burada ve şimdi*'lerin çelişik, çoklu ve yavaş inşası tercih edilir, ya da yeni biçimlerde çoğalan ve aciliyete cevap vererek, bizi hızla topyekûn güçsüzlüğe yönelten program, model ve partilere bir kez daha katılınır.

Başka yarınlara daha hızlı varmanın kestirme yolu yoktur. Direniş-inşanın da kestirme yolu yoktur. Alternatif harekette iktidar mevkii kapmak için mücadele eden yeni vaat yapıcılar hem durum acil derler, hem de kalkıp bir salgın karşısında, aşının bulunmasının gecikeceğini görerek, araştırmaya gereken zamanı ayırmayı ve aracı terapiler uygulamayı –böyle davranmanın hastalığı kabul etmenin bir biçimi olacağı bahanesiyle– reddeden biri gibi hareket ederler.

Acil durumlara çare arayışı –ister aşı ihtiyacı olsun, isterse de yeni türde toplumsal ilişkiler ya da yaşam tarzları–, yalnızca dilek ifade ederek sürdürülemeyeceği gibi, aceleye getirilmiş ya da umutsuz bir eylemin sonucu da olamaz. Değişimler

olduysa, herhangi bir kopma meydana geldiyse, bunlar asla bir arzunun meyvesi değil, verili bir durumun içinde ve bu durum için hareket eden insanların somut eyleminin meyvesi olacaktır.

Bu tür değişimler ve yeni yaşam tarzları, yapay biçimde değil, geri dönüşsüzce ortaya çıktığında, bunlar asla zorba bir iktidarın özgürlük adına uyguladığı baskının meyvesi olamaz; devrimci lider olma özlemindekilerin denizkızı ezgilerinin sonucu da değildir. Bu kişilerin ellerinde daha iyi reçete olmadığından, ileri sürdükleri ünlü "başka dünya"yı, aşama aşama, burada ve şimdi inşa etmek yerine, hayali bir model üzerine bahse giren o eski idealizmle isteklerini yinelerler.

Toplumsal Öncülük

Marcuse'ün *Tekboyutlu İnsan*'da dahice geliştirdiği eleştiriye çok yakın bir tavır sergileyen Che, kuşkusuz ki, ideolojinin gözünü kör etmesine izin vermeden gerçeği gözlemleyebildi. Bu sayede toplumsal değişimi, "toplumsal öncülük" üzerine antropolojik kaygıya çok yakın bir soru olarak düşünebildi. Marcuse, kapitalist dünyada, tıpkı sosyalist toplumlarda olduğu gibi, insanın bir tür kendini indirgeme içinde var olduğunu, yani hayatta kalmanın yararcı boyutu olan *tekboyutlu* bir biçim içinde var olduğunu yazar.

Özgürleşmede, yararcı hayatta kalma yönünü benimsemek değil, insanı bu tekboyutlu varoluştan söküp almak söz konusu olacaktır.

Che, karmaşıklığı inkâr etmek amacıyla devrimci dönemin basitleştirici kutuplaşmasını yapay olarak sürdüren disiplinci toplumları çok erkenden reddetti; ve devrimci kriz bir kez sona erdiğinde, insanların birbirleriyle nasıl birleşip işbirliği yapabileceklerini anlamaya çalıştı. Düşmanlık karşısında insanların birleştiğini deneyiminden biliyordu, ama Fidel'in ve ko-

münistlerin tersine, onun kaygısı bu birliğin ve bu dayanışmanın sürekli yeni düşmanlıklar yaratmak ya da kışkırtmak gerekmeden nasıl sürdürülebileceğini bilmekti.

İsyan dönemlerinin ya da büyük karşı çıkış anlarının coşkusu içinde insanlar birliğin, kolektifin, Althusser'in deyişiyle, "rastlantısal komünizm"in mutluluğunu keşfederler. Ama tüm bunlardan sonra, mücadele ve düşmanlık zamanı geride kaldığında, bu birlik bozulur ve yokolur, insanlar yeniden ayrılırlar, kendilerini (kendi başlarına ve kendi aralarında) tek tek varlıklar olarak, tarihsiz ve ortak yazgıdan yoksun varlıklar olarak görmeye devam ederler.

Bu konuya örnek her yerde vardır. Birkaç yıl önce Uruguay'da Tupamarolar ve bir grup evsiz birlikte toprak işgali örgütlediler. Sonra, bu topraklar üzerinde kendi konutlarını inşa ettiler ve belli bir süre sonunda nihayet tapu almayı başardılar. Birkaç ay sonra ise bu eski ortak mücadele sahnesi, komşuların birbirleri hakkında kötü konuştukları ve Tupamaroların hep bir ağızdan eleştirildiği sıradan bir mahalleye dönüşmüştü.

Benzer bir şekilde, 1995 yılındaki genel ulaşım grevi sırasında Parisliler "ortak araba"yı keşfettiler. Arabayla yolculuğu paylaşma zorunluluğu sürdüğü sürece Parisliler yolculuğun bir şeyler anlatma ve tartışma fırsatı verdiğini fark ettiler. Böylelikle gündelik suskunluklarından sonunda çıkmışlar ve başkalarıyla bir ânı paylaşma imkânı bulmuşlardı. Grev bittiğinde ise tipik olarak Fransızlara özgü bu fobi yeniden baskın çıktı ve "ortak araba" kullanan komşular koridorlarda karşılaştıklarında mekanik "selam, nasılsın?"dan başka laf etmez oldular.

Her dayanışmanın kriz dönemlerine özgü geçici bir olay olmaya kaçınılmazcasına mahküm olup olmadığını ya da bireyci diziselleşmeden daha arzu edilir, daha güçlü ve sonuçta daha neşeli olan geri dönüşsüz (elbette disipliner olmayan) da-

yanışına tarzlarını yapısal olarak inşa etmenin mümkün olup olmadığını görmeye çalışmak bana zorunlu gelmektedir.

Hipotezler ve Pratikler

Kadrolar başlıklı bir metinde, Vietnamlı büyük yönetici Le Duan, iki devrimci kadro herhangi bir konu üzerinde tartıştıklarında, her ikisinin de haklı olmasının imkânsız olduğunu, birinin tarihin akışı yönünde argümanlar getireceğini ama diğerinin bunu yapamayacağını açıklar. Dogmatik basitlikteki bu örnekte, militan ve devrimci ortamın ötesinde, Batı insanının temel inançlarından birinin açıkça ifade bulduğunu görmek ilginçtir: Bu derin inanca göre, insan her durumda ve her sorun karşısında bir çözüm bulabilir, keşfedip yaratabilir. Bu inanç, ne olursa olsun her zaman bir çözüm bulunduğunu doğal olarak varsayar. Bütünüyle hayali bu mutlak erk, şu ya da bu biçimde ve hangi sıfatla olursa olsun, dünyanın ve toplumun oluş hali, oluşumu olarak adlandırılabilecek şeyle ilgilenen ve bunu dert edinenler için, siyaseten doğru olan şeyi adım adım ve muğlaklığa sapmadan belirten birkaç dogmatik kuralın kesinliği tarafından korunanların tipik özelliğidir.

Bu yanıltıcı pragmatizmin tam zıt ucunda duran Guevaracı mirasın felsefi dönüşümleri, dehşet ya da tehditler karşısında "bir şey yapma"nın olayların akışını iradi olarak değiştirmeye çabalamak anlamına gelip gelmeyeceğine cevap verebilmekten ibarettir; çoğu durumda ise yapılabilecek tek şeyin "hiç" olduğunu kabul etmek gerekir. Ne var ki, hiçbir şey yapmamak asla mümkün değildir; dahası, hiçbir şey bilmiyoruz: Oluş hakkında da nedenler hakkında da, olayların çözümünün nereden gelebileceği hakkında da bir şey bilmiyoruz.

Dünyanın meydan okumalarına, acıya, baskı ya da hastalığa asla kulak tıkayamayız, tersine, gerçeklik karşısında gözlerimizi açabilir olmamız ve bu gerçekliği gerçek boyutu içinde kav-

rayabilmemiz gerekir; hem de kendimizi *ipso facto* [fiilen] bir değişimin özneleri olarak ya da haklı veya haksız, katlanılmaz bulduğumuz bir durumun yerini alacak bir başka durumun muhtemel yaratıcıları olarak düşünmemizi sağlayan hayali koltuk değneklerinden yardım almadan bunu yapabilmeliyiz.

Enformasyona, bilgiye ve kanaate sahipken bile bilmemenin bu üstünlüğünü kabul etmek, bilgiyle bir başka ilişkiyi kabul etmek, bu radikal etik tavrın meydan okumalarından biridir. Bilgi de tıpkı inceleme ve araştırma gibi zorunlu olsa da, bunu hiçbir durumda dünyayı değiştirmemizi ve fikirlerimizi, arzularımızı ve programlarımızı bize göre olması gereken dünyanın planları ve maketleri olarak tercüme etmemizi sağlayan bir tür kullanma kılavuzu (bir dünya-nesne) olarak kabul edemeyiz.

Var olan şey, onun hakkındaki kanaatimizin ötesinde, bir "yeterli neden" sayesinde vardır ve bu neden, gerçekleştirilmesi gereken herhangi bir idea ya da idealden her zaman daha güçlü ve daha karmaşıktır. Bu nedenle, var olan şeyi bir tür ontolojik hata ya da sapma olarak kabul etmek yanlış olur. Örneğin, en iyi durumda, bizim ideallerimiz, liberter arzularımız ve adalet pratiklerimiz de var olanın parçası olur, ama bunlar hiçbir koşulda gelip var olanın yerini almaz. Pessoa şunu yazar: "Olaylar kalbine göreyse, kalbine göre demektir, hepsi bu." Ve lanet okuyarak sonuçlandırır: "Sana da, ömürlerini mutluluk makinesi icat etmek isteyerek geçirenlere de lanet olsun!"

Felaketler, katliamlar, kurban edilen kişi, halk ve gruplar, binlerce adaletsizliğin kurbanları; bütün bu insanlar tam bir kayıptır, "hiç" içindir. Dolayısıyla, "zorunlu kötülükler" diye hayal mahsulü bir listeye dahil edilerek herhangi bir ölümün ve dehşetin def edilmesi mümkün olamaz. Sonuçta her acının, her korkunun, her üzüntünün deyim yerindeyse çıkarlara hizmet ettiği kefaret anları hiç olmamıştır, böyle anlar yoktur ve

asla olmayacaktır. İnsanların ve halkların acıları tam bir yitimden, teselli edilmesi gereken üzüntüden başka bir şey asla olmayacaktır. "Şu an ben de ıstırap çekiyorsam, herhangi bir insanın acı çekmiş olması benim neyime yarar?" diye yakınıyordu Borges, İsa'yı ve ıstırabın mutlak yararsızlığını düşünerek.

Riskin Karşılıksızlığı

Gerçekliği manipüle etme ve sonuçta ona hakim olma yönündeki derin arzuyu militanın ya da politikacının kalbinden nasıl söküp alabiliriz? Değiştirme istencini ve angajmanını genellikle temellendirdiği bu hayali ve tehlikeli konumdan onu nasıl uzaklaştırabilir ve çıkartabiliriz? Hayatlarını "mutluluk makinesi" imal etmekle geçiren ve sonunda, devrimci deneyimlerle dolu bir yüzyılın ardından bugün gayet iyi bildiğimiz şemaya göre, en derin mutsuzluğa gark olan insanlar gibi olmalarını nasıl önleyebiliriz? Cehaletin savunusunu yapmak yerine, bazı bilgilere yerleşmenin verdiği rahatlığın ötesinde, özünde, bilmek, umut etmek ve inanmak için bize hiçbir şey verilmediğini anlamamız gerekir: Hiç. Ve bizim angajmanımızın, bahse girmemizin, risk almamızın temelinde tam da bu istikrarsız yatıyor olmalıdır.

Her adımda ne yapılması gerektiğinin bilindiği az çok basitleştirici yanılsamayı terk ederek ve herhangi bir somut durum karşısında bilginin, tüm bilgilerin mutlak anlamda zorunlu ama kesinlikle yetersiz bir koşul olduğunu kabul ederek angajmanın yolunu tutmak kuşkusuz ki daha çetin ve daha az eğlenceli olacaktır. Bununla birlikte, özgürlük ve dayanışma için angajman, ancak bu koşulda, faiz ve yeniden yatırım güvenceleriyle tam bir banka operasyonu olmaktan çıkacaktır.

Sanılanın tersine, bilmemenin belirsizliği, angajman etiğinin bizzat özüdür. *Riskin karşılıksızlığı* fikrinde merkezi bir rol oynayan ve daima iktidarı hedefleyen politikadan kopan bu

kavram özellikle Che figüründe cisimleşmiştir. Bu figürün gücünü temellendiren ve tarihsel kişinin ötesinde, "mitsel takımyıldız" diye adlandırdığımız şeyi oluşturan şey, tüm bu fikir ve inançlardır.

Risk kavramını kendi yazılarında bu şekilde teorileştirmemiş olsa da, Che varoluşsal bir angajman tarzını temsil eder; burada risk –bahisle atbaşı giderek– toplumumuzun önerdiği hayatta kalma modelinin reddinden ve eylemden ayrılamaz. "Güvensizlik" korkuluğunu öne çıkararak gençleri korkutan, olası tek çıkışın disiplin içerisinde sefil bir hayatı sürdürmek olduğuna onları ikna eden bir toplum yaşamı projesi karşısında Che, "teslim olan arzu"ya karşı, güvenlik adına örgütlenmiş bu hayatta kalmaya karşı, (Che'nin hangi dönemde yaşadığını bilmeyenler için bile) inatçı isyan anlamına gelir. Che, bir model olmanın ötesinde, kişinin kendi yaşamını bir mal varlığını idare eder gibi yönetmek yerine bu hayatı yaşama yönündeki varoluşsal gerekliliği temsil eder. Bu perspektifte başkaldırı, vaade gerek duymadan, aydınlık yarınlar yanılsaması olmadan var olur; çünkü aydınlığın doğduğu yer yaratıcı adalet eylemidir, yoksa erişilecek bir sona dair karanlık ve Mesihçi vaat değil. Direniş eylemi, tıpkı özgürleşmenin yolları gibi, vaade ihtiyaç duymaz, çünkü bu eylem ve yollar kendi kendilerini olumlamaktadır.

Son derece felsefi bu tavırda, olayları olduğu gibi gözlemleyen, bunları rezalet olarak görüp yargılayan ve "olması gereken" şeye herhangi bir kitabın bir yerlerinde, herhangi bir vaatte nihayet rastlayacağına inancını hâlâ koruyan klasik militanlığa yabancı bir melankoli muhtemelen vardır. Yalnızca var olan karşısında bir melankolidir bu ve üstelik pek hoş, uyumlu bir sevinç yaratır, çünkü aslında, özgürlük, adalet ve dayanışma yönünde güçlü ve inatçı bir arzunun dün olduğu gibi bugün de var olanın içinde bulunduğunu doğrulamaktadır.

Varolan şeyi tam bir kaza ya da olması gerekenden bahtsız

bir sapma olarak kabul etmemek, sözde kurtarıcı efendilerin tuzağından kaçınmanın bir yoludur. Böylece özgürlük, kazalara, tarihin çatlaklarına ve olayların "düzeni" yeniden tesis edildiğinde terk edilen projelere cevap olmaktan çıkar.

"Tarihin sonu" toplumu yoktur, yeryüzü cenneti de yoktur; tenin dirilişinin laik versiyonunu temellendiren ve tarihin determinizminde zımnen mevcut olan, ıstırabın gerekliliğine, acının yararına bel bağlayan bir şey de yoktur. Bugün kapitalist dünya olarak adlandırdığımız şeyin –ekonomizmin ve yararcılığın bu canavarca düzeni, tekno-ekonominin bu egemenliği– aşılıp aşılamayacağını bilmiyoruz; insanlığın bir başka sisteme göre örgütlenmesini sağlayan tarihsel bir kopmanın mümkün olup olmadığını bilmiyoruz.

Çağdaşımız erkek ve kadınlar, hiçbir hegemonya değişiminin, hiçbir sistem değişiminin eli kulağında olmadığının açık seçik bilincinde olarak, eylemeye, düşünmeye, sevmeye ve mücadele etmeye muktedir olduklarını göstermelidirler. Üstelik bunu da, güncel sistemin ve bunu niteleyen ekonomik modelin hiçbir bakımdan "esneyebilir" olmadığını, yani bu sistemin bağrında hiçbir önemli ilerleme ya da reform beklenemeyeceğini bilerek yapmak gerekir. Böylece, ufukta devrimci bir pırıltı ve anlamlı bir değişim umudu yokken, adalet için ve adalet tarafından yürütülen edim ve mücadeleler, kendi güçlerini, meşruiyetlerini ve felsefelerini somut ve mevcut durumlardan yayılan "burada ve şimdi" bir radikallikte bulmalıdırlar.

Direnmek yaratmaktır, bu başka olasılıkları "burada ve şimdi" yaratmaktır. Günün birinde önemli bir değişim meydana gelirse, bu, tarih içinde, herhangi bir iradeciliğin sonucu olarak değil, yönlendirilen bir şey olarak değil, her zaman olduğu gibi şaşırtıcı ve çelişik bir şekilde olacaktır. Bizim gerçek sorunumuz, bu muhtemel ve varsayımsal "öteki dünya"nın nasıl olacağını hayal etmek değil, kendi dünyamızın içinde yaşamayı öğrenmektir, arzularımızı ve eylemlerimizi bu dünya

dolayısıyla, bu dünya için ve bu dünyanın içinde var oldukları haliyle geliştirmektir. Çünkü bu dünya var olan tek dünyadır, içinde güçlü olabileceğimiz tek dünyadır. Varsayımsal tarihsel kopuşlarla flört ederek enerjisini harcayacak olan kişi, tehlikenin var olmadığı hayali dünyalar düşlediğinden kendi evini saran yangını görmeyen seyircinin güçsüzlüğüne mahkûm olacaktır.

Olası ya da Birlikte-Mümkün

Bir arzunun olası olması gerçekleşebilir olduğunu asla garanti etmez. Örneğin insanların huzur içinde yaşadıkları, kendi aralarında dayanıştıkları ve kadınlar üzerinde baskının olmadığı bir dünya hayal etmek *olasıdır,* ama bu olasılık somut gerçeklik içinde hiç de *gerçekleşebilir* olmadan mevcuttur. *Olası* ile *gerçekleşebilir* arasındaki farklılığı bilmezsek, iradeciliğe mahkûm oluruz ve iradeciliğin de, başka kusurlarının yanı sıra, kaçınılmaz biçimde gelip geçici olmak gibi bir kusuru da vardır. Che'nin kendisi de *gerçekleşebilir* olana irade gücüyle katalizörlük edilebileceğini ileri sürerek bu hataya düştü.

Leibniz, *olası* ile bunun bir altkümesi olan ikinci kategori *birlikte-mümkün* arasındaki farkı saptadığında bu konuyu ele alır. Ona göre, kendi içinde çelişki içermeyen her şey *olasıdır.* Tersine, örneğin bir dairenin kare olması ya da ölülerin dirilmesi *imkânsızdır.* Ama yine de, insanların savaşmadan yaşayabileceklerini düşünmek imkânsız değildir, örneğin zenginliklerin günün birinde adil olarak dağıtılabileceğini düşünmek imkânsız değildir.

Ama hangi nedenle olursa olsun, bu olası şeyler gerçekleşebilir değildir, somut ve mevcut güncel dünyada *birlikte-mümkün* değildirler. Arzu ve dilek ne bunların gerçekleşmesine yeter, ne de ilke olarak olası olan (çünkü çelişik olmayan) ile aynı zamanda arzu edilir olanın nesnel olarak gerçekleşebilir ol-

masına yeter. Bir kez daha belirtelim ki, bilinçli iradecilik bir değişimin gerçek olasılığını kesinlikle garanti etmez.

Etnolog Françoise Héritier'nin *Masculin féminin 2*'de bize gösterdiği bu dinamiğin çok net bir örneğini verelim. Héritier, kadınların özgürleşme arzusunun tarihsel olarak olası gözüken bir şeyi hedeflediğini açıklıyor: Kadınların özgürleşmesinin ve maçist hiyerarşiden kopuşun gerçekleşebileceği bir dünyayı rahatlıkla hayal edebiliriz, çünkü fallokrasi savunucularının sofistik argümanlarının ötesinde, maçist hiyerarşinin olası çözülmesi, hiçbir koşulda ilkesel bir çelişki içermez. Daha MS I. yüzyılda, İskenderiyeli Philon kadınların kurtuluşundan söz ediyordu ve gerçekte, Essene topluluklarında ("şifacı/derviş" toplulukları) cinsel ayrım fallokratik baskıya dayalı bir hiyerarşiye yol açmıyordu.

Yine de, (geçici de olsa) önemli birçok teşebbüste, özgürleşme arzusu ve bunun gerçekleşmesinin "olası" olduğunun kesinliği, kadınların özgürleşmesi yönündeki gerçek süreci başlatmaya tarihsel olarak yeterli olmadı. F. Héritier'ye göre, mevcut durumu kesin olarak değiştirmek için ilk iki öğeye "dışardan" bir öğe katılmalıdır. Ancak etkili doğum kontrol yöntemleri imal etmek ve kullanmak teknik olarak mümkün olduğunda, daima arzu edilir ve *olası* olan somut olarak *birlikte-mümkün* ve *gerçekleşebilir* olacaktır.

Bu, solun imasını, yani erkeklerle kadınların, "ilerleme"ye tam güven ve umut içinde, özgürleşme için "nesnel koşullar"ın bir araya geleceği günü sakince beklemeye devam etmeleri gerektiği görüşünü kesinlikle içermez. Tersine, Guevaracılıkta, söz konusu nesnel koşullar bir araya gelmemiş olsa bile bireylerin doğru ve gerekli özgürleşme pratiklerini daima geliştirebilecek durumda oldukları, bu pratiklerin de verili bir dönemde doğacak olan özgürleşmenin fiili temelinin bir bölümü olarak elbette işlev görebilecekleri açıktır.

Çünkü bu büyük tarihsel kopuşlar, doğrusu, "felakettir",

yani analitik olarak öngörülemez. Sonuç olarak, varsayımsal "tarihsel kopuş" için ve bu "kopuş" dolayısıyla hareket etmemiz imkânsızdır: Bu konuda hiçbir şey bilemeyiz ve bunun inşa etmeyi sağlayacağı yeni insani manzara hayali olarak kalır. Bu yeni insani manzara konusunda –ve neredeyse kesin olan şey hakkında– ileri sürülebilecek olan her şey, bugün, "burada ve şimdi" içinde hareket ettiğimiz şeyin aydınlık ve karanlıklarının ister istemez damgasını taşıyacaktır. Dolayısıyla yeni dünya, bir cennet değil, bir manzara olacaktır. İnsan için tek eylem özgürlüğü, kendi yaşamının seyircisi olmaya son vermenin ve ona katlanmanın tek olasılığı, her bir duruma özgü direniş ve yaratı eylemlerini üstlenmekten ibarettir. Çünkü tarihsel kopmaların kendini göstermesi insan iradesine bağlı olmasa da, eylemi harekete geçirmenin anahtarı, mantıksal olarak olası şeyler arasında somut olarak gerçekleştirilebilir olanı ayırt etmektir. Her bir durum karşısında "birlikte-mümkün" olanı tanımak; işte, yaşamdan acı çekmeye son vermenin ilk adımı.

Che'nin ölümünden birkaç yıl sonra Guevaracı hareketin düşüşü, bu analitik hazırlık düzeyine erişmeden meydana geldi. Ama bu hipotezler teorik açıdan yeterince gelişmemiş kalsalar da günümüz pratikleri kuşkusuz ki bunlara dayanıyor. Gerçekten de, yeni radikallik biçimleri, Guevaracılığın bir anlamda tarihsel olarak aşılması anlamına gelen bir tavrı benimsemektedirler.

Yeni radikallik, daha önce sözünü etmiş olduğumuz iki saptamadan yola çıkıyor: Bir yandan, günümüzün dünya sistemi hiçbir global değişim perspektifi sunmamaktadır ve bir "post-kapitalizm"i başlatabilecek hiçbir tarihsel kopuş şu an için eli kulağında ya da tahayyül edilebilir gelmemektedir. Diğer yandan, sistem esnek olmadığını, yani işleyişinde ya da yapılarında hiçbir önemli türde reform umulamayacağını büyük ölçüde gösterdi. "Burada ve şimdi" yeni yaşam biçimlerinin, insan

ilişkilerinin, kültür ve üretim tarzlarının, keza çevreyle ittifak geliştiren yeni radikalliğin doğduğu ortam işte böyledir.

Klasik militan hareketlerinin tersine, günümüzün popüler saldırısı, gerçeğin ve dünyanın karmaşıklığına sırtını dönmemektedir. Aynı zamanda açıkça da Guevaracıdır, çünkü bu karmaşıklığı somut bir yaşam etiği olarak ele alır; yoksa benimsenebilecek ya da reddedilebilecek bir kanaat bütünü olarak değil. Gerçeğin karmaşıklığını üstlenme zorunluluğu, belki de bu yeni alternatif hareketin merkezi sezgilerinden biri oldu, keza dilek ve doğru bilinç terimlerini bir yana bırakarak varolabilmek için karşı koyabilmesi gereken asıl meydan okuma budur.

Tarihsel olarak, iyi bir sonuca varma gerekliliği düşünceyi çoğu zaman rehin almıştır; her özgür düşüncenin doğal olarak şüpheli gelmesi, tam da iyi bir sonuca varmayı garanti etmediğindendir. Paradoksal olarak, apolitik, hatta açıkça tutucu birçok kişi, araştırma çalışmalarında angaje kişilerden çok daha başarılı düşünmeyi ya da ilerleme göstermeyi başardılar.

Kanıtlayacak hiçbir şey olmaması, deneyimi önceden düzenleyen bir çözüm aramamak, hiçbir ilerici politik tavrı olmayan çok sayıda kişinin, düşünce ve teori "smülakrları" yapımından kurtulabilmekte militanlardan daha etkili olmasını sağlar.

Diğer uçta ise, (genellikle acil olduğu varsayılan adalete bir an önce varmak isteyen ve ayrıca da haklı olduklarına inanan) angaje düşünür, entelektüel ya da araştırmacı, "doğru bilinç"inin ve "doğru dava"sının koruduğu çözüme koşturur.

Karmaşıklıktan kaçmamak ve özgürlük ve adalet pratiğinden ve arzusundan vazgeçmemek. Meydan okuma budur; en azından bugün hâlâ Guevara'dan esinlenen insanların bir bölümününki budur. Paradoksal olarak bu meydan okuma, dünyayı ve sorunlarını –her zaman üniforma içinde gördüğümüz ve her zaman savaşçı metaforlarıyla konuştuğunu işittiğimiz–

Che figürünün sürekli olarak hatırlattığı klasik savaş ve çatışma imgeleminin ötesinde düşünmemizi gerektirir. Çatışma mantığı ne kendinde bir hedef olarak ne de kaçınılması gereken bir durum olarak görülmelidir; bu mantık, yeni alternatif manzaranın inşa sürecinde, hangi düzeyde olursa olsun vakti geldiğinde üstlenilecek durumlardan biri olarak görülmelidir. Kötülüğün nerede olduğunu bilmek yetmeyeceği gibi, bu daima ikincil bir sorundur da; çünkü bir tiranlığı yenmek ne kadar güç olsa da bu, her zaman için, daha iyi bir şey, yeni bir şey inşa etmekten son derece daha kolay bir iştir.

Acı Çekmek ya da Harekete Geçmek

Tektanrıcı üç büyük dinin damgasını taşıyan uygarlığımızda ıstırabın gerçek bir değer olduğuna kuşku yoktur. Istırap çekmek her zaman belli bir iktidar verir. En sıradan sohbette bile kendi ıstırabını anlatan kimse otomatik olarak "yüksek", merkezi bir konuma yerleşir, diğerleri de ona saygı duymak ve özen göstermek zorundadırlar, çünkü o ıstırap çekmiştir...

Istırap –belki de hakikatten alınan zevk nedeniyle– insanların yaşamına bir tür özel derinlik boyutu katar. Tektanrıcı olmayan kültürlerden insanlar bu durum şaşırmaktadır: Istıraba değer vermemiz onları öfkelendirir. Bir işkence aygıtına çivilenmiş, can çekişen zavallı bir Yahudi'nin resmini, evlerinde ve tapınaklarında, pandantif halinde gururla sergileyen binlerce insanın durumunu nasıl olur da sapkın ve uygunsuz bulmuyorsunuz?

Başka bir gezegen ya da çağdan gelmiş bir ziyaretçi bizim yarattığımız Tanrı kavramını görse ne düşünür? İşkence çeken ve ölmüş bir Tanrı'nın teşhiri, bir tapınma eyleminden çok, her türden imana karşı en etkili caydırıcı olarak görünür onun gözünde: "Kendinizi Tanrı'nın oğlu sanan sizler, işte sizi bekleyen yazgı: Beni ne kadar çok severseniz o kadar çok iş-

kence göreceksiniz. İki bin yıldan beri bu böyle ve kıyamete dek de böyle kalacak." Istırabın sergilenişinde yatan zımni şiddet öyle belirgindir ki, Hıristiyanlıktan bile bu tavrı mahkûm edecek sesler yükseldi; örneğin Katharlar haç taşınmasına karşı çıkıyorlardı, çünkü onlar sembolde yalnızca gerçek nesneyi görüyorlardı, yani İsa'yı şehit etmek için kullanılan bir işkence aygıtını.

Bu türden sapmalar tektanrıcı diğer iki dini de şekillendirmektedir. Yahudi annelerin, "iyi anne" olduklarının çürütülemez kanıtı olarak "ıstırap çektiklerini" çocuklarına söylerkenki sınırsız gururu görmek yeter.

Istırabın dolaşım ve ticareti kavramı, temel bir sembolik oluşturucu olarak kök salmış olup, bunun ifadesi yalnızca ilahi alanlarla sınırlı olmaktan uzaktır. Istırap, kefaretin, sonsuz yaşamın pahası ve bedelidir, ama aynı zamanda mutluluğun, minnetin, bizzat varoluşun da pahası ve bedelidir. O, hem bizim için hem de oğul olarak ıstırap çekti, biz yaşamda bir dizi ıstırap hiyerarşi ve derecesine tabi olarak dönüp duruyoruz, kendi yaralarımızı acı çekmeye muktedir oluşumuzun [idoneite] ve bütünselliğimizin kanıtı olarak gururla teşhir ediyoruz.

Yeni âşık olduğumuz birine duygumuzun samimiyetini göstermek ya da ilişkiye daha fazla girmek istersek, herhangi bir ıstırabı anlatmakta bir an bile tereddüt etmeyiz –Batılıların tercih ettiği yol itiraftan geçer. Büyük ya da küçük olsun, ıstırap, bizim Batılı hüznümüz açısından, hakikat fikrine en yakın olan şeydir. Velhasıl, insanlar ve halklar çektikleri ıstırabın yoğunluğunu birbirlerininkiyle yarıştırırlar. Acı, yaralar ve izler, yazgının gösterdiği "özel ilgi"nin kanıtı olarak, öte dünyadan seçilmiş olanların çürütülmez damgası olarak kabul edilir. Bu mazoşist tartışmada uluslar, saçma bir "en fazla acı çekmiş halk" sıfatı için birbirleriyle çekişirler; buna layık görülen, başka halklara ıstırap çektirme paradoksal hakkını

kendinde görecektir... Sevincin, kahkahanın, hatta mutlu aşkın kaba ve müstehcen görüldüğü bu acı sınıflamasına bağlı olarak, ıstıraplar da utanç verici ya da soylu olarak sınıflamayı sağlayan sapkın bir sınıflama ortaya çıkar. Örneğin bütün insanlık için ıstırap çekmeyi başaranların dev acısının daima gölgesinde kalan şahsi ya da ailevi ıstıraplar önemsiz ve gereksiz görülecektir.

Toplumsal değer ve varoluşsal derinlik parametresi olarak kullanılan ıstırabın formatlanması, somut ve kaçınılmaz insani deneyim olan acının çürütülmez gerçekliğini bayağılaştırır. Ve bu tavır, aynı şekilde, köpeği öldüğü için ağlayan kişi ile insanlığı kurtarmak için yırtınan kişiyi birleştiren ortak bir ıstırap molekülünün varlığını, paylaşılan bir deneyim platformunun varlığını da gizler.

Veteriner muayenehanesinden çıkan ve ölen küçük köpeğinin tasması cebinde, yavaş yavaş evine dönen olgun insanın teselli bulmaz gözyaşları ile bütün insanlık için La Higuera'da can çekişen, cılız, astımlı komutanın ıstırabı arasında, Manici nicelendirmenin ve gerici sınıflandırma biliminin kavrayamayacağı bir ilişki vardır. Felsefi açıdan, ontolojik kaygıyı tanımlayan tek temel soru, niteliksel bir değerlendirme kabul etmeye yatkın değildir: Bir şey ya vardır ya yoktur. Aynı şey ıstırap konusunda da söylenebilir, çünkü bu tür deneyime özgü ve ortak öz olarak, hem çekilen en ufak acıları hem de "tarihsel" ve kısmen tanrısala yakın acıları buna dahil etmek mümkündür.

Bir şey oluşturan kişi için –ister sanatsal alanda olsun, ister bir devrim çerçevesinde ya da basitçe dostluk ilişkisi yaratmada olsun– *acı çekmek, harekete geçmenin* öteki yüzüdür; –Spinoza'nın dediği gibi– "nedenler sayesinde" inşa etmenin ve tanımanın öteki yüzüdür. İnsanları saf tepkisellik, basitçe "bedenlerin çarpışması" olmaktan çekip çıkaran şey, bilginin ve varlığın bu yüksek düzeyine giriştir. Örneğin, bir şey inşa eden

kişinin ıstırabı, saf yazgısallık ve güçsüzlük olarak yaşanan yazgının şokları karşısında bir bedenin sabırlı ve pasif tepkisi olmayacak, harekete geçme kapasitesinden ayrılamayacak bir örselenme boyutu olacaktır.

Varlık durumunu örselenebilir bir yüzey olarak üstlenmek, (geniş ve olağandışı olan) bu yüzeyin, acının dayattığı işaretler dolayısıyla otomatik olarak daha fazla boyut ve gerçeklik edindiği anlamına gelmez.

"Daha fazla acı, daha fazla yaşantıya eşittir" denklemi, ıstırabın iktidarla ve acının hakikatle özdeşleştirilmesindeki yanlışlık gibi kesinlikle bir yanılgıdır. Tersine, dünyayla, evrenle ve başkalarıyla duyarlılık boyutlarının ve temas yüzeylerinin gelişimi, her bir varlığın *acı çekme* değil, *harekete geçme* kapasitesine kesinlikle bağlı kalacaktır. Istırap ise, kendi açısından, saf pasiflik ve güçsüzlük değil, gücün, sabit oluşum halindeki kuvvet olarak varlığın kuvvetinin, ediminin, kendi kendini olumlamasının ön-gelişiminin damgasını taşıyan bir deneyim tarzı olacaktır.

Peki ama *harekete geçmek*'ten anladığımız nedir? Cüz'i irade ideolojisinin ötesinde, bizim gerçek bir edim olarak adlandırabileceğimiz şeyi, yani saf hayal olmayan bir kendini olumlama hareketini oluşturan nedir? Psikanalizin ışığında, insanların kendilerini sorumlu sandıkları edim ve kararların büyük çoğunluğu, koşulların ve olasılıkların bir tür "iş işten geçtikten sonra bilinmesi"nden başka bir şey değildir: Özne, cereyan eden ya da vuku bulmuş olayları saptar ve geriye dönük olarak, her zaman, "buna ben karar verdim, ben yaptım" der. Bu durumda, saf anlamda narsistik hayalgücünün ürünü olmayan bir eyleme tarzı var mıdır?

"Odamda Hepinizin Posteri Var" -Che

(Buenos Aires'te bir sokak yazısı)

Evet, işte, şimdi herkes Che'yi sevmekle kalmıyor, yüceliğin son noktası olarak, Che de her birimizi seviyor...

En sık rastlanan sokak yazılarında ("Che yaşıyor!", "Che her mücadelede yaşıyor!" ya da klasik *Hasta la victoria siempre*) Che'yi ona tapacak denli seven kişinin sesi çınlıyor. Ama, bu aşkın karşılıklı olduğu üzerine hiçbir hipotez ileri sürülmedi. Tabii Che'yi sevmek ve sokaklarda ona hayranlığımızı sergilemek, bir şekilde Pascal'cı bahisten kaynaklanıyor olabilir: Biz onu sevdiğimize göre, onun da bizi sevdiğine, bize göz kulak olduğuna bahse girebiliriz. Ya da, Lacan'ın iddia ettiği gibi, her aşkın her zaman karşılıklı olduğunu ileri sürebiliriz. "Gülümse, Tanrı seni seviyor!" Bu ifade, çığ gibi büyüyen baskılı tişörtlerle yayılan Hıristiyan pazarlamacılığını hem düzenlemekte hem de güvence altına almaktadır. Belki de bize gülümsememizi söyleyen buyruk, Tanrı'nın da Che gibi odasına, başka fotoğrafların yanına asmak için bizim fotoğrafımızı çekeceğine dair ilk işarettir... Bizim için ıstırap çekmiş olanın "bize bakıyor" olması, tam da bizim var olduğumuzu bilmemiz demektir; çünkü var olmak, onun bakışı içinde, algısı içinde var olmaktır. Görülüyor olmak, gerçekten de var olmaktır, ama yalnızca ötekinin bakışı içinde. Che, haçın üstündeki adamın tersine, ıstırabıyla tanrılaşan biri asla değildir; ya da gerici bir putatapma dinamiği içinde, bizi anlamsız ıstıraplarımızdan ve yaşamlarımızdan dolayı utandıracak biri hiç değildir. Tersine, her durum ve varoluşun bağlarına, nedenlerine, ortaklığına erişebilmek için, her bir durumda her birimize verilmiş olan harekete geçme, kendi gücünü geliştirme, başkalarıyla birlik olma, bedenlerin basitçe çarpışmasının, rekabetin ve narsisizmin ötesine geçme olasılığını ve meydan okumasını temsil eden ve cisimleyen biri olarak görülür.

Che, onu kutsallaştıran ıstırabı değil, onu "gündelikleştiren" neşeyi simgeler. Öyle ki, her gün, her an, varoluşun meydan okuması ve durumun gerekliliği bize şunu hatırlatmaktadır: Eğer acı çekiyorsak, şu ya da bu biçimde önceden bir *edimde* bulunduğumuz içindir. Hangi oluşlar içinde, hangi *edimler* içinde var olduğumuzu anlamak, bir yazgı gibi yaşamdan acı çekmeye son vermenin, yazgıyı özgürlük olarak üstlenmenin ilk adımını atmak demektir. Hastalıktan kaynaklı acılardan hiç durmadan yakınan kişi, ancak hastalıklarını ve problemlerini tekrarlayarak başkalarıyla temas kurabilen kişi, bu şekilde, kendisinin yalnızca bir beden, bir etiket, bir teşhis ve semptomdan ibaret olduğunu söylemektedir. Aynı zamanda, harekete geçme gücünün ve dünyadaki varlığının yalnızca fiziksel ıstırabın özdeşleşebileceği noktaya kadar azaldığını, dünyayla birliğini ve bağını tanımlayabilen tek yüzeyin bedeni olduğunu söyler.

Buna karşılık Che, aynı zamanda astımlı ve ıstırap çeken bir beden de olan sert savaşçı bedeninde bile, "bir bedenin ne olabileceğini asla bilemeyiz" diyen Spinoza'nın etik çekirdeğini cisimleştirebilir gözükmektedir. Bu demektir ki hiçbir etiket (ya da sınıflandırma bilimi) eksiksiz değildir; sayılabilir ve tanımlanabilir olan şey, varlığın ancak bir bölümüdür, varoluşun bir bölümüdür, ama onu tanımlayan şey, olasılıkların ve kuvvetin öngörülemez gelişimidir. Che ciğerlerinin kapasitesini ve sonuncu astım krizinin ne zaman geleceğini elbette bilmiyordu, ama "ortak molekül"ün bizzat özü, "imkânsız karşısında teslim olmama" konusunda bahse girmemizi sağlayan etik ve pratik "bilmeme"yi üstlenmekten ibarettir; Guevara'nın dediği gibi, her zaman imkânsızı istemek ve her bir durum çerçevesinde, eyleme doğru yola çıkışın yeni noktalarını görmek gerekir, yoksa eylemden kaçışın özürlerini bulmak değil.

Guevaracı gerçek yıkıcılık, meydan okumanın bu yükseli-

şinde yatar; ama yaşamlarımızın coğrafyasının asla tamamlanmış, kapsayıcı ve kesin bir kartografi olmayacağını bize hatırlatan ve meydan okuma halini alma yolunda var olan bu gerçekliği tanımak şarttır.

"Hiç"sizler

"Şansımı, yeryüzünün yoksullarıyla birlikte denemek istiyorum." José Martí böyle yazmıştı. Latin ve yerli Amerika'nın bütün gençleri, yerlileri, emekçileri ve köylüleri de hep bir ağızdan tekrarlıyordu: *Guantanamera, guajira guantanamera.* Yoksullar ve genel olarak unutulmuşlar Che'nin gözünde bir dünya modeli ya da projesinin Mesihleri ya da avangard özneleri değildir; onlar olsa olsa herkes için ve herkesle birlikte bir dünyanın ve gerçek bir adalet arzusunun meydan okumasını temsil edenler onlardır. Bu anlamda mücadele bir insanseverlik eylemi değildir; sahip olmadığımız şeyin mülk sahibi gibi hissetmemizi sağlayan hayata özgü muğlak ve aldatıcı istikrarın reddidir. Yoksullar, "hiç"sizler insanlık durumunun sürgün ve tutarsızlık özelliğinin sabit tanıklıklarıdır; ontolojik durum olarak kırılganlığı anıştırırlar.

Ama yoksulluk iyiliğin yansısı değildir, çok somut olarak "ortak"ı anıştırmaktadır, ki bu da ontolojik olarak bağlı bir kavramdır. Bu simge bizi "uyandırır"; "kalabalık içerisinde, bir araya getiren şeyi kavramak yerine, herkes kendi anlama gücü varmış gibi yaşamaya bırakır kendini" diyen ve böylelikle yanıltıcı ayrılığın ötesinde bizi birleştiren tümel logos'u inkâr eden Heraklitos'a göre fazlasıyla bozguncu olan bu yanılsamayı terk etmemizi sağlar.

Heraklitos'a göre, uyanmış insanlar için, olası tek bir dünya vardır; uyuklayanlar ise sanki her biri ayrı ve özerk bir özmüş gibi yalnızca kendilerine inanarak yaşarlar. Uyanık olmak, dayanışmanın bir tür seçmeli tutum ya da birilerinin başkalarına,

çevreye ya da genel olarak yaşama karşı tavrı olmadığını bilerek ve başkalarını haklı olarak dert edinerek yaşamayı sağlar. Uyanmış insanlara göre dayanışma, daha ziyade, alttaki bir hakikatin ortak ve varoluşsal deneyimdir.

Tarih, kendi tarihlerini sonsuza dek yazmaya karar vermiş ve –Che'nin deyişiyle– "yönetici Olympos tanrıları"na doğru yürüyüşe geçmiş Amerikan yerlilerini göz önünde bulunduracaktır. Che'ye göre, ve ona eşlik eden, onu takip eden bizlere göre, adaleti ve haysiyeti aramaya ve inşa etmeye atılmanın uygun vakti ya da uygun günü yoktur: İsyan-inşa'ya özgü bir tür aciliyet ve kalıcılık burada yatmaktadır. Aynı şekilde, –Che figürünün kalıcılığını açıklayan anahtarlardan biri olan– *yeni insan* sorunu, gerçek teorileşmesini hazırlayabilmek amacıyla geliştirilmeyi ve daha derinlemesine kavranmayı gerektirmektedir. *Yeni insanı,* dayanışmayı daha ilginç ve daha yararlı bir yaşam tavrı olarak gören insan olarak kabul etmekten vazgeçmek ve onu, –Pascal'ın terimlerine yeniden başvurursak– "içine sürüklendiğimiz" bu dünyada somut ve gündelik yeni bir yaşam deneyimlemeye çalışan biri olarak görmek şarttır. Bunun için, Deleuze'ün dediği gibi, yaşamın "kişisel bir şey" olmadığını; keza her bir kişinin en mahrem yanının, bencillikten, hınçtan, kıskançlıktan ve fantasmalardan oluşan ve kendimizi vermenin ve aşkımızın en yüksek kanıtı olarak zaman zaman başkalarına açtığımız "pis küçük sırlar" bütünü olmadığını anlamamız gerekir.

Hayat Gerçekten de Kişisel Bir Şey Değildir

"Hayat gerçekten de kişisel bir şey değildir." Guevaracı *yeni insan*'ın ilkesel deklarasyonu bu olabilir, ya da en azından şu sezginin biçimsel ifadesi bu olabilir: Ben'in yabancılaşmış ve yapay düzeylerini her zaman aşan bir şeyi benliğimizin en derininde ve en mahrem yerinde deneyimleyebiliriz. Bizim içi-

mizde, bizde varlığını sürdüren şey, bilinçdışı bir çöplük değil, bütün dünyadır, evrendir, bizim de katıldığımız devasa bir fenomen olarak hayattır.

Böyle bir insan –Marcuse'ün çokboyutlu insanının ikiz kardeşi–, kendi beninin kendinin en derin hakikati olmadığını, tersine, olsa olsa bir engel, bir güçsüzlük olarak varolduğunu keşfeder. Ben, insanın gerçek içselliğe, yani her bir kişinin temsil ettiği tekil biçimde cisimleşmiş evrene erişmesini engelleyen şeydir. Bu durumda, dünya *yeni insan*'ı varsayımsal bir "insansever" niteliğin sonucu olarak ilgilendirmez; bu dünya, onun yaşamının en mahrem yerinde oluşur ve zaten bu yaşam tamamen dışardan dokunmuştur, dışarının tekil bir kıvrımından başka bir şey değildir.

Hegel, bıktırırcasına yinelenip duran bu efendi-köle diyalektiği içinde, onların arasındaki farkın, kölenin yaşamı özgürlüğe tercih etmesi, efendinin ise özgürlüğü yaşama tercih etmesi olduğunu belirtir. Bununla birlikte, aydınlatılmış olan ve özgürleşmenin oluşu içinde dünyaya gelen şey, bu diyalektiğin ötesinde, insan "varlığı"nın efendi ile köle arasındaki bu yanlış tercihe dahil olmadığını bize öğreten ontolojik bir boyutta yer alır. Gerçekten de, kölenin köle olmasını sağlayan şey, onun efendinin yerini işgal etme arzusundan başkası değildir. İnsan, kendi varlığının, kendisini özne olarak tanımlayan ayrımcı karşıtlık yoluyla değil, ortaklığı oluşturmasını sağlayan çoklu ve arzu uyandıran etkileşim sayesinde bizzat varoluşla eklemlendiğini anlamaya muktedir olduğunda, o zaman, güçlü ile zayıfı tanımlayan kategoriler yok olacak, ontolojik koşul olarak ve varoluşun kurucu etik gerekliliği olarak *kırılganlık* öne geçecektir.

"Kırılganlık" ne güçlü ne zayıf, ne ezen ne ezilen demektir. "Kırılganlık", toplumsal yapının ötesinde, insan yaşamının kimi tarzlarını düzenleyen hiyerarşi ve bölünmelerin ötesinde, bu insan varlığının karşılıklı bağımlılığın derin kırılganlığı içi-

ne ontolojik olarak demir atmış olması anlamına gelmektedir.

Bireyciliğin ve iktisadi yararcılığın egemenliğindeki toplumlarımız, kırılganlık alanında hareket etme kapasitesini yitirmiş gözükmektedir, çünkü bu toplumlar, bizim toplumsal oluşumumuzun muhtemelen yöneldiği felaketi önlemek için insanlar arasında ve çevreleriyle aralarında asgari bir insani saygı ve dayanışma oluşabileceğini anlamaktan yoksundurlar. Niçin ve ne adına dayanışmalı? İşte, artık cevap bulamayan soru budur. Che bir cevabı simgeliyor gibiydi, ama sanki tercüme etmeyi ve yorumlamayı artık bilmediğimiz antik bir yazıymış gibi kimse onun iletisini çözememiştir. Gerçeklik karşısındaki çağdaş körlük telaş vericidir. Örneğin insanların ellerini ateşin üzerinde uzun süre tutmalarını önlemek için bir yasa çıkarmak zorunda kalmak saçma gözükmektedir. Ama böyle bir dünyada, tahrike direnemeyip elini yarım saat boyunca ateşte tutmak için kimsenin bakmadığı bir andan yararlanacak bir isyankâr hayal edebiliriz.

Ne kadar saçma gelse de, çağdaş insan çevreyi gözünü kırpmadan yok ediyor; dayanışma bağlarını parçalıyor, bencilliğe ve yararcılığa teslim oluyor; yok ettiği ve yaktığı şeyin temel önemde olduğunu, kendi eli kadar yakın olduğunu fark etmiyor.

Çağdaş insan, neredeyse çılgınca bir yanılsamanın tuzağında, kendi yaşamının kendi bedeniyle ve başkalarıyla kurduğu bağlar ve temaslarla sınırlı olduğu kanısında; nedenler sayesinde kendisini temellendirmiş olan şeyi unutmanın ardına sığınıyor; sağır, kör ve hafıza kaybına uğramış bir cani o; üstelik de tam gün çalışıyor.

Che, kurucu mit olarak, bu unutkanlığa karşı direnişi ve reddi simgelemektedir. Başkalarının, çevrenin ve geleceğin, kendi ellerimiz kadar bize ait olduğunu hissetmenin mümkün olduğunu bize hatırlatmaktadır. O, liberter arzusunun bedelini kendi bedeniyle zaten ödemiş olsa da, onun ölümü hüzün-

lü bir kurban ediliş değil, bedenin (bedenlerin) her zaman gerek duyduğu bir angajmana bağlı, bu angajmanla tutarlı bir sondur, sonuçtur.

Eski bir yerli efsanesinde bir bilgenin hikâyesi anlatılır. Ormanda gezinirken, yakaladığı serçeyi yemeğe hazırlanan bir şahin görür. Bu sahneden heyecanlanan bilge şahine bir pazarlık teklif eder: "Ben sana kendi bedenimden, bu kuşun ağırlığına denk bir parça vereceğim, sen de onu canlı bırakacaksın." Şahin anlaşmayı kabul edince, gökten iki kefeli bir terazi iner. Şahin kefelerden birine kuşu koyar, ötekine bilge kendi etinden bir parça koyar; ve kuş bilgenin etinden daha ağır gelir. Bunun üzerine bilge bir parça et daha koyar, sonra bir parça daha, bir parça daha... Sonunda tüm bedeni parça parça kefenin üzerine konmuştur. Hikâye bize kurbanlığın o anda teraziyi dengeleyecek ağırlıkta olup olmadığını söylemez. Ama bize angajmanın bizi bağladığını söyler; bu, basit bir banka yatırımı değil, "ya hep ya hiç" şeklindeki bir yatırımdır. İşte bizim kendimizi sorguladığımız şey bu "kalan"dır; mitin ayrılmaz mantıksal sonucudur, Che'nin dağınık bin bir imgesi arasından her şeye rağmen geride kalandır.

Otuzuncu Yıl

1997 ağustosunda Radio France'ın bir gazetecisi ile birlikte sırt çantalarımızı alarak La Paz istikametine uçmuştuk. Bolivya'nın başşehrindeki Copacabana Oteli'nden La Higuera'daki okula dek Che'nin ayak izlerinden gidecektik. Nostaljik yolcunun şansına La Paz –Latinliğin ancak belli belirsiz ve soyut bir kavram olduğu bu gerçek yerli Amerika– otuz yıl boyunca neredeyse hiç değişmemişti. Hafifçe şaşkına döndüğüm Copacabana Oteli'nde, vaktiyle memleketlimin ve komutanın kaldığı odanın yanındakini verdiler bana. Şimdi orada bir başka iş adamı, bir Amerikalı kalıyordu. Guevara'yı tıraşlı yüzüyle,

sahte gözlükleriyle, yelekli takım elbisesiyle ve benimkine bitişik bu odada çalışmak için Bolivya'ya gelmiş iş adamı rolünde gözümde canlandırdım. Karşısına geçip o ünlü "İş adamı Che" fotoğrafını çektiği ayna hâlâ aynı yerde. Belki benim milliyetim nedeniyle –ya da nedenini siz düşünün–, otel görevlileri, Amerikalı'nın otelde olmadığı bir an odaya bir göz atmama izin verdiler. Birkaç dakikalık ziyaretim sırasında, yığınla hayali anıyla karmakarışık olmuş bu gerçekliğin içinde, Che'nin bir an çıkıp bu kapıdan geleceğini ummamış olmam mümkün değildi.

Daha ilerde, Santa Cruz'dan geçerken, –Che'nin gerillasının son komutanı– Chato Peredo'yu görmeye gittik. Guevara'nın ölümünden sonra gerilla birimlerinin yeniden oluşturulmasından o sorumluydu. Kişisel olarak tanışmamıştık, ama birbirimizin kim olduğunu biliyorduk; buluşma hoş ve özellikle şaşırtıcı oldu. Chato'nun mesleğini bilmiyordum; belirtilen adrese vardığımda kendimi Doktor Peredo'nun psikiyatri kliniği karşısında bulunca çok şaşırdım. Bir Arjantinli için, yaşamı boyunca en az bir kez psikiyatr olmak tamamen normal bir şeydir, hatta belki de genetik bir durumdur, ama bir Bolivyalı için, gerçek bir zirzopluk göstergesi sayılır. Biz mücadele arkadaşı olmuştuk, şimdi de meslektaştık...

Bekleme salonunda, başka psikiyatrların bir Freud portresi asabilecekleri yere Che'nin büyük bir posteri asılmıştı; karşı duvarda ise bir tür tedavi manifestosu vardı. Bu durum, Latin Amerika'daki "gerçekliğin" genellikle gerçeküstücülüğün bir alt-boyutu olduğunu doğruluyordu. Doktor Peredo (ya da komutan Chato) burada kendi yöntemini açıklıyordu: Hastaların şimdiki yaşamlarında karşılaştıkları sorunlardan kurtulmaları için geçmiş yaşamlarına sahip çıkmalarına yardım etmek...

Bu şaşırtıcı metni sonuna dek okuyamadım, çünkü doktor, yani komutan, Chato, gelip bizi karşıladı ve bizlerde, Latin Amerikalılarda âdet olduğu üzere, birbirimizin sırtına güçlü

darbeler indirerek, Tarzan'vari, hatta gorilce bir selamlaşmayla, gerçek bir kucaklaşmayla sımsıkı sarıldık birbirimize.

Bütün sohbet boyunca, başka hayatlara yaptığı gündelik yolculukları sırasında Che'yle konuşmayı başarıp başaramadığını ona sormamak için kendimi zor tuttum. Sonunda sormadım; şimdi de pişmanım. Ayrılırken, yanımdaki gazeteciye göstermeden elime Vale Grande'deki bir adres ile birkaç irtibat isminden oluşan bir listeyi sıkıştırıverdi.

Ertesi gün Albay Gary Prado'yla randevumuz vardı. 8 Ekim 1967 operasyonlarını yönetmiş olan ve Che'yi bizzat yakalamış olan subay... Che'yi katillerine teslim etmiş olan kişiyle konuşmak için karşısına oturma fikrinin içimden yükselttiği şiddeti nasıl engelleyebilirdim? Hayatın ve tarihin postmodern sanallığı, söyleşinin sonuçta resmi, sakin ve hatta hoş geçmesini istedi. Erkek histerisi de işin içine karıştı; sesim tamamen kısıldığından bir yükten kurtulmuş oldum, bu iğrenç kişiye hitap etmek zorunda kalmadım. Gazeteci bunu benim yerime yaptı ve Gary Prado, sessizliğimin ardında intikam itkilerime hakim olmaya çalıştığımı bir an bile hissetmedi. Ertesi sabah, Santa Cruz'dan ayrıldık. Büyücü komutanı kendi hayaletleriyle ve albay Prado'yu da hayatta ve sıyrıksız bir halde ardımızda bırakmıştık.

Valle Grande'ye vardığımızda heyecanımız öyle büyüktü ki, sonunda saçma sapan bir kazaya dönüştü: Toprak bir yolda arabayla ilerliyorduk, direksiyonda ben vardım ve o kadar hızlı gidiyorduk ki kira araba devrildi. Böylece kendimizi muhteşem bir sıradağ manzarasının ortasında buluverdik. Etrafımızdaki sessizliği yalnızca mitsel (ya da değil) bir kuşun çığlıkları bozuyordu. Araba tersine dönmüştü, göğe bakan tekerlekler sanki Güneş tanrıya şükranlarını sunuyor gibiydi. Şansımıza gülerek, inin cinin top oynadığı bu Altiplano yolundan muhtemelen asla çıkamayacağımızı kabullenmeye hazırlanıyorduk.

Ama kısa süre sonra bölge yerlileriyle dolu bir kamyon belirdi ve yerliler arabamızı doğrultmak için uğraştılar. Birkaç saat sonra Vale Grande'ye varmıştık. Yöre sakinleri bizi sevinçle karşıladı, 4x4'ümüzün üçüncü dünyacı görünümünün onları eğlendirmiş olduğu her hallerinden belliydi. Radyo muhabiri bu durumu gülünç bulmayıp hiç gülmedi.

Kaza bildirimini kayda geçmekle görevli uyduruk bir komiser karşısında, tam arabamızın önünden karşıya geçmek gibi kötü bir fikrin aklına gelmiş olduğu bir eşekten kurtulmak için yapılmış bir yanlış manevra hikâyesi uydurdum. Düzen temsilcisi bizim bu yerleri ziyaret nedenimizi öğrenmek istediğinde, ona Bolivya kültüründen, manzaralardan, nefis etli *empanada*'lardan söz ettim, kısacası, niyetimizin masumca folklorik olduğuna onu inandırmak için elimden geleni yaptım, ama aslında, Valle Grande komiserinin göründüğü kadar naif olmadığından ve benim gizli sırrımı –Che'nin düştüğü bölgedeki Guevaracılarla temas kurmak– derhal keşfetmesinden korkunç biçimde endişeleniyordum.

Yılmaz görevli bizim turistik ilgilerimiz karşısında az da olsa hayal kırıklığına uğramış gibiydi ve Che Guevara'nın ölümünün 30. yılı vesilesiyle şenliklerin düzenlendiği bir sırada Che'yle ilgilenmemenin gerçekten yazık olduğunu ekledi... Komiserin oğlu, –ihtiyatlı komiserin binmemiz için elinden geleni yaptığı taksiyi kullanmanın ötesinde– anma düzenleme komitesinin sorumlularından biriydi.

Postmodern pazarın gösterişli bir tür büyüsü içinde, Valle Grande, kötü bir senaryonun yaşanacağı sapkın bir mizansen yeri halini almıştı: Komiserler Che'nin anısına şenlikler düzenlerken, koka tarlalarında çalışan köylüler yeni bir isyana atılma hazırlıklarını hızlandırıyorlardı.

İndirgenemez çokluğu sayesinde zafer kazanmış Che'nin adı ve yüzü manzaraya yine birbiriyle bağdaşmaz iki biçimde, neredeyse karikatürvari bir şekilde dahil olmuştu: Bir yandan,

belediyenin ve anmayla görevli resmi örgütlenmenin titizlikle bastırdığı afişler; diğer yandan, geceleyin, yasadışı olarak duvarlara yazılan, mücadeleye ve direnişe davet eden yazılar. Bu sırada, mitsel Che'nin nüfuz edilemez yüzü herkese bakmaya devam ediyordu –belki o da şaşkındı; Arjantinli bir grup antropolog, Valle Grande'deki toplu mezardan bedeninin son kalıntılarını toplamakla meşguldüler. Aynı antropologlar, yıllardan beri, diktatörlüğün kayıplarından arta kalanların kimliğini belirlemek ve onları ailelerine verebilmek için ülkemin kirli savaşının cehennemine iniyorlardı. Ortak mezarın unutulmuşluğundan, sanki yeni bir kayıp gibi çıkan Che'nn kemikleri, daha sonra, Fidel'in hazırlamış olduğu iğrenç mozoleye kesin olarak hapsedilecekti.

Zamandışı, anakronik ve kesinlikle olasılıktan uzak: Beni şaşkın eden bu çakışmaların ironisi ancak böyle nitelenebilir. Che'nin tüm gücüyle bir hududu belirttiğini bir kez daha hissettim: Bilinen bir toprağın uç noktası. İnsandan mite ve mitten insana, ayrıca da sonsuz serüvenleri ve değişiklikleri boyunca, bu mücadeleci bakışın, yoluna devam eden bu bakışın inançtı direngenliği.

Yok Oluşa Doğru

Guevara'yla birlikte bütün bir dönem kapanıyor. Bedeninin biyolojik ayrışması, gerçek bir epistemolojik ayrışmaya eşlik ediyor: İnsan varlıklarının eylemlerini düzenleyen mihenk noktalarının ve ana yönlerin parçalanması bu. Che'den sonra, bir başka dönem başlıyor.

Belki de Che'ye açık seçik gelen şey, o dünyada, o dönemde zaten yapısal olarak açık seçikti. Uygulamaları ve çevresiyle birlikte bir dönem ve bir kültür, belirli bir manzaranın, bir düzeneğin, varlığın bir momentinin doğduğu "temel"i oluşturuyor. İnsanların dünyayla, insanların birbirleriyle ve tarihleriy-

le belli bir ilişkisinin damgasını taşıyan bu simgesel Che manzarası, ayrışmanın gücüyle yok oldu; ve onunla birlikte de "özne-insan" dediğimiz şeye, tarihi yapan insana inanç yok oldu.

Guevara, farklı iktidar merkezleriyle çatışmanın ve bu mücadelelere eşlik eden cesaretin damgasını vurduğu bir tür öncülüğü simgeledi. "Göğe saldırmak", öncelikle göğün nerede olduğunu bilmeyi gerektirir... Che imgesini dağıtan metastaza paralel olarak, düzenli, kavranabilir ve mantıksal dünyanın da parçalanması, aynı şekilde, insanların dünyadaki belli bir varolma tarzını parçaladı. Bugün göğün yeri mi değişti, yok mu oldu, yoksa örneğin bütün uzamı mı işgal ediyor, kimse bunları bilmiyor. Buna karşılık, Tanrı'nın kendi kullarını artık tanımadığı da aşikâr.

Che döneminde faşist iktidarların paranoyası, karanlıktan –ya da Moskova'dan– gelen düzenli ve korkunç bir kızıl enternasyonalin, her bir hareketin, her kolektifin ve her sendikanın ritim ve motivasyonunu kontrol etmek için stratejileri programladığını ve taktikler geliştirdiğini hayal ediyordu. Faşist paranoyaya simetrik olarak, komünistler de bu dünya görüşünü paylaşıyorlar ve muhalefet takımyıldızını soru sormadan ve itiraz hakkı olmadan kendilerine itaat eden bir eksene göre düzenlemeye –ve özellikle disipline etmeye– çalışıyorlardı.

Guevaracılık, sayısız alternatif deneyimiyle bu formatlamaya meydan okuyor ve diğer yandan yaratıcı çokluğu sayesinde serpilip gelişiyordu. Bu dönemin yok olmasıyla birlikte dünya tam bir kargaşa ve tehdit haline dönüştü. Bu durumu iki bloğun çatışmasıyla açıklamak mümkün değildir; gerçi Amerikalılar vaktiyle Sovyetler'in işgal ettiği yeri almayı başaran –iç ve dış saldırıyla coşmuş– bir İslam yaratmaya çabalıyorlar ya... Kargaşa giderek büyüyerek, günümüzdeki "iki, üç, daha fazla Vietnam!"ların ve direniş deneyimlerinin çokluğunun bağdaşık bir gerçeklik halinde billurlaşmasını ve okunabilir, düşünülebilir yeni bir dünya sunmasını engelliyor.

İktidar merkezleri eridikçe dünya da seyrekleşiyor: Gerçeklik sanallaşıyor ve sanki dünya insanların gündelik deneyiminden uzaklaşıyor. Adaletsizlik sürerken ve dehşet kök salarken, insanlar dünyayı düşünmelerini ve dünya içinde eyleme geçmelerini sağlayacak aygıtlarını yitirmiş gibiler.

Günümüzde şiddet silahlı gerilla gruplarının yükselişinden bin kez daha önemli, ama bu şiddet sanki kendinden, öznesiz ve nesnesiz gelişiyor, daha doğrusu, sanki her nesne saf bir kandırmaca ve her özne tam bir kargaşa, yanlış anlama. Hiçbir niyet ve yönelim üzerinde temellenmeyen, herkesin hayal mahsulü güvenliği adına karar verilen ve cerrahi denen savaşlar yürütülüyor. Irak'a saldıran generaller tam da Irak halkının güvenliği konusunda büyük bir endişe sergiliyorlar, ama karşılarında özellikle biri yok.

Savaş doğrudan doğruya "şer ekseni"ne karşı ilan ediliyor; anlaşmalı bir savaş kuşkusuz, çünkü "şer" şere de zarar verir.

Yalnızlıklara Dair

Dünyanın iki blok halinde bölünmesinin yerini, Florence Aubenas'la birlikte "iktidarın topolojik inşası" diye adlandırdığımız şey aldı; yani dünya, güvensizliğin geniş "no man's lands"ının ortasındaki konforlu adalarla birlikte, surlarla çevrili engin bir manzara halinde artık. Ama aynı zamanda bu fraktal bir düzenleme: Surların içinde "no man's lands", gecekonduların içinde de surlar var ve hiçbir hudut dağılmanın büyüyen kaosunu ve ataletini durdurabilecek gibi görünmüyor. Düşünce, bir söylemi, bir analizi ve bir ilke tavrını tortulaştırabileceği herhangi bir sabit noktayı gerçekliğin içinde bulmayı başaramadı.

Paradoksal olarak –ve 1980'li yılların bu karanlık ve muğlak döneminin başında olup bitenin tersine–, günümüzde sonuna dek mücadele etmek, angaje olmak, militanlık yapmak ya da

yalnızca "dehşete karşı bir şey yapmak" isteyen çok insan var; ama ne yapmak gerektiğini kimse bilmiyor gibi –bazı "tapınak bekçileri" hariç; onlar dogmatizmlerinin bedelini içinde yaşadıkları dünya ve dönemle her türlü gerçek teması yitirerek ödüyorlar. Bir manzara yok oldu, başka hiçbir manzara ise görünmüyor, veyahut ortaya çıkmakta olan manzara belki de bizim için fazlasıyla çağdaş ve hangi bakış açısından bakarsak bakalım bizim için görünmez kalıyor. Ayrıca, bu manzaranın iyi olduğunu doğrulayacak hiçbir şey de yok, bunun nedeni basitçe henüz çok yeni olması. Sürgün ve yalnız; bu "manzarasız" dünyada bizler böyle yaşıyoruz, erkekler ve kadınlar en azından felaket karşısındaki her türden suç ortaklığını ve yıkım karşısındaki her türden konformizmi reddediyorlar.

Gruplar var, hareketler, insanlar, kolektifler, kitaplar var, ama dünyalar, varoluş boyutları inşa etmekte olan –rüşeym halinde bile olsa– bir hareketin geri dönüşsüz ortaya çıktığı hiçbir yer yok.

Direnen herkes yaratarak ve inşa ederek direniyor, ama kendi eylemlerinin –ne kadar önemli olsa da– günümüz dehşet dünyasına gerçek bir alternatif olabilecek kadar yeterli gerçek ve sembolik ağırlığı olmadığının bilincinde olarak hareket ediyorlar.

Herkes kendi kendine cesaret vermeye çalışarak yaşıyor; gerçekliğin donukluğuna, kargaşasına ve kaosuna rağmen, herhangi bir yerde, dünyanın bir yerlerinde, "şey"in nihayet oluştuğunu düşünüyor herkes. Ama örneğin Meksika'da Zapatistler ve Marcos, Fransa'daki "kâğıtsızlar" hareketi kadar marjinal ve uydurma. Bu deneyimlerin –tıpkı İtalyan sosyal merkezlerindekiler ya da Brezilya'daki topraksızlar gibi– uyandırabileceği aşikâr sempatiye rağmen, bunlar bu ülkelerde yaşayanlar için önemsiz şeyler; bu da sonunda ortaya çıkar ve hoşnutsuzlar kendi ülkelerinde olmayan şeyin başka yerde olduğunu hayal etmeyi tercih ederler. Ama, hayal kırıklığının der-

hal tersine dönmesi için dünyanın bir yerlerindeki seçimleri herhangi bir ilerici partinin kazanması yeter.

Bizler yalnızız, dünyada bizim mekânımız olacak hiçbir "kurtarılmış" toprak yok; yeniyetme ve güçsüz elitizmleri için ideal besini inzivada bulan kimi muhalif grupların narsistik tesellisine de güvenecek halimiz yok. Sürgünüz, hem de iki kez sürgün; vaktiyle bize ait olması muhtemel bu toprağa tekrar kavuşmamızı hiçbir af sağlayamaz. Bugün direnenlerin varoluşsal gerçekliği budur. Tanrılar geceye sürüldü, diyordu Novalis, ve direniş her yana dağılmış panoptik iktidara karşı artık. Direniş odakları ile yaşam odakları var; biz onları yaşatmak zorunda olduğumuzdan dolayı değil, oluşuma hakim olduğumuzdan ya da boş vaatlere kulak astığımızdan hiç değil. Yalnızca ve her şeye rağmen "odaklar": Gecenin yalnızca karanlıklardan ibaret olmaması için, yaratıcılık, sanat, işgal, mücadele odakları, sayısız odak. Hınç dolu kölelerin düşlerini ya da iktidar hayallerini uyandırmadan, hatta şimdiki ve karanlık zamanların peşinden cennetsi gelecek zamanlara dair hiçbir kesinlik içermeden, bizi her zaman haklı kılacak bir neden asla aramadan direnmek... Her şeye rağmen hüzünlenmeden direnmek, çünkü Deleuze'ün dediği gibi, sonuçta hüzün her zaman gericidir. Bütün bunlar hiç olmadan direnmek, yumuşak ve neşeli bir melankoli etrafında, belki de bir tangonun etrafında direnmek...

Che'nin bir söylevi dolayısıyla, gerillaların ve militanların kullandığı selam otuz yılı aşkın süre boyunca *Hasta...* oldu ("Zafere kadar, ebediyen!"); ardından da özgürlük için ölmüş dostun adı geliyordu. Günümüzde olayların akışını dikkate alarak, ben bu kitabı Che'yi düşünerek bitiyorum ve ona söyleyebileceğim tek şey var: *Ernestito... hasta siempre.*[12]

12- Sevgili Ernesto... ebediyen.

Teşekkürler

Bu küçük kitabın bitmek bilmez düzeltmelerini yapmakta sonsuz bir sabırla bana yardım eden, tıpkı Che gibi Rosario kökenli olan Arjantinli Marina Gaillard'a derin dostluk ve teşekkürlerimle.